

**THUON WACH
MAN EI
MUMA**

J.C. Choate

© Copyright - 2007

This printing, 5000 copies, 2025 - **Luo**

InDesign Layout: Shane Fisher

www.worldevangelism.org

www.worldevangelismlibrary.org

www.worldevangelismmedia.com

www.gospelgazette.com

Printed by:

World Evangelism Publications,

Winona, MS

WECHE MOTELO

Bugni nochak ndiki chien e higa mar 1962 e piny Lahore, Pakistan. Bang'e nogoye e Karachi kaka puonj Muma mar piero adek. Bang' higni mathoth ne oti kode ahinya e pinyno.

Ka iluonge ni "Puonj mar Weche ma omi pek e Muma," ranyisini ne en chiwo moko kuom weche ma omi pek e puonj Muma mondo otieg japuonjre e Wach Nyasaye, Kristo, Kanisane, kod resruok. Pod inyalo ti kode kaka puonj to kata kamano e sehegi olose kaka buk.

Puonjgi igoyogi bang'e ihorogi kuonde duto kendo oyie kodgi ni gin maket kod puonj mag tinende ahinya kaka nokuong kelgi. Akwayi ni mondo isom bugni kendo ipuonjri kaka Muma wacho. En lemo kuom jandiko ni onyalo bedo achiel kuom gigo makelo adiera ne ji mang'eny.

Ka wanyalo bedo achiel kuom jogo manyalo konyi, wakwayi ni mondo ibed thuolo mondo igochnwa.

J.C.Choate
Winona, Mississippi

Kwayo kuom jogo magombo tiyo gi bugni kaka puonj mar weche ma omi pek e Muma:

Weche ma omi pek e Muma nondiki ni mondo penjo moketgo inyalo som, ma duoko penjo, kendo inyalo migi japuonj Muma mondo onongi. Akwayi ni mondo indik duoko maler, kendo indik nyingi kod kama iae e puonj ka puonj, eka bang'e janono mondo ong'e.

En puoch kuom kao bugni, kendo walemo ni ibiro yudo ohala maduong' e puonjruok gi. Ka in gi penjo kata idwaro ni mondo olni matut, wakwai ni mondo ibed thuolo mar penjo japuonjni mar Muma mondo okonyi.

WECHE MAN Ei BUGNI

Wach 1: Weche manie Muma.....	6
Wach 2: Nyasaye kod chwechne.....	11
Wach 3: Chik Musa.....	16
Wach 4: Biromar Kristo.....	22
Wach 5: Gero kanisa.....	26
Wach 6: Lero tie kanisa.....	32
Wach 7: Riwrwok mar kanisa.....	36
Wach 8: Tij kanisa.....	40
Wach 9: Nying Kanisa.....	46

Wach 10: Injili mar Kristo.....	51
Wach 11: Winjo.....	57
Wach 12: Yie.....	62
Wach 13: Lokruok.....	67
Wach 14: Hulo.....	72
Wach 15: Batiso.....	77
Wach 16: Odiochieng' Lem.....	82
Wach 17: Lemo moyiego.....	88
Wach 18: Puonj Muma.....	93
Wach 19: Lemo.....	98
Wach 20: Wer.....	102
Wach 21: Mesa Ruoth.....	108
Wach 22: Chiwo.....	113
Wach 23: Ngima ja Kristo.....	117
Wach 24: Jo Kristo manigi ketho.....	123
Wach 25: Lamo gi riyo kech.....	128
Wach 26: Keny.....	133
Wach 27: Odiochieng' lemo mowal mag mor...	139
Wach 28: Nyinge mani gi duong' e din de.....	144
Wach 29: Puonj mag miriambo.....	150
Wach 30: Puonj mag Muma man kod nen- go.....	156

En puoch kuom kao bugni, kendo walemo ni ibiro yudo ohala maduong' e puonjruok gi. Ka in gi penjo kata idwaro ni mondo olerni matut, wakwai ni mondo ibed thuolo mar penjo japuonjni mar Muma mondo okonyi.

1: WECHE MAN EI MUMA

Muma en“Buk”. En buk man gi nengo e piny duto. Adiera, en buk oting'o buge mathoth. Muma opog e kidienje ariyo, Singruok Machon kod Singruok Manyien. Singruok machon oting'o chike machon kata mane omi jo-Israel. Adiera, Singruok Manyien oting'o chike manyien mane ochiwu mondo okawu kar chik mokuongo.

Muma oting'o buge piero auchiel ga auchiel, ka Singruok Machon oting'o buge piero adek gochiko to Singruok Manyien oting'o buge piero ariyo gabiryo. Ka wachako kod Singruok Machon wayudo ka opoge e kidienje mopogore opogore. Mokuongo, nitie buge abich moting'o chike, ma bende iluongo ni Pentateuch. Magi gin e Chakruok, Wuok, Tim jo-Lawi, Kwan kod Rapar mar Chik. Bang' mano nitiere buge apar gariyo mag sigana. Joshua, Jong'ad Bura, Ruth, 1 Sam-

uel, 2 Samuel, 1 Ruodhi, 2 Ruodhi, 1 Weche mag Ndalo, 2 Weche mag Ndalo, Ezra, Nehemia, kod Esta. Bang'e nitie buge abich mag Ngeche. Ma gin Ayub, Zaburi, Ngeche, Eklesiastes kod Wer Mamit Moloyo Wende Moko Duto. Buge apar gabiryo modong' gin mokor to bende kata magi inyalo pogi e kidienje ariyo. Mokuongo, wan gi buge abich madongo mokor. Nitie Isaya, Jeremia, Ywagruok, Ezekiel, kod Daniel. Mar ariyo, nitie buge matindo mokor ma gin apar gariyo to gin Hosea, Joel, Amos, Obadia, Jona, Mika, Nahum, Habakuk, Zefania, Hagai, Zekaria, Malaki.

E Singruok Manyien, wan kod buge mopogi e kidienje. Buge mokuongo ang'wen, gin mag sigand ngima, kaka Mathayo, Mariko, Luka kod Johana. Kendo be nitie buk achiel mar sigana ma iluongo ni Tich Joote. Bang'e nitie buge piero ariyo gachiel, ma gin barupe mawuoyo kuom ngima jo-Kristo. Kochakore kod Jo Rumi, 1 Jo Korintho, 2 Jo Korintho, Jo Galatia, Jo Efeso, Jo Filipi, Jo Kolosai, 1 Jo Thesalonika, 2 Jo Thesalonika, 1 Timotheo, 2 Timotheo, Tito, Filemon, Jo Hibrania, Jakobo, 1 Petro, 2 Petro, 1 Johana, 2 Johana, 3 Johana, kod Juda. To mogik nitie buk achiel mane okor, ma en buk mar Fweny.

Kata obedo ni Muma nigi jondiko mang'eny, kendo kata obedo ni nondike e higni modhuro, to moloyo, nitie kue kod winjruok seche duto. Ok okel pogruok ne en owuon. Jandiko achiel ok ndik gimoro, jandiko ka jandiko ok nyal ndiko gima opogorego kod mar nyawadgi. Ma en ranyisi achiel ni ne owuok e much Nyasaye, ang'o ma buge mamoko nyalo lero ni ne ondike maket gi mago?

Muma en buk machiwo sigand gik moko kaka ochakore, kaka chwech dhano, gima omiyo enitiere, kod kama onyalo gikie . Bugni ok nyis kit dhano makare kende, to bende onyiso kit dhano ma ok kare. Ka wasomo bugni wanyalo puonjore gigo ma osekelo, ng'eyo gigo madwarore kuomwa tinende, kendo bedo gi lony e ng'eyo gigo madhi timore. Gigo mathoth mane okor mane nitiere e iye osechopo kare. Gigo mane osingi osekan gi. Be nitie kibaji moro amora ma ok bichung' e ngimawa mabiro kaka tem? Nyasaye owuon owuoyo kuom bugni. Kuome ochiwo Wuode kod dwache ne dhano. Onyiso chakruok mar kanisa kod dongruokne. Ochiwo ng'wonone kuom jogo mabiro miyo luor kuom Puonjne.

Kane owuo kuome chon, Jaote Paulo nowa-cho, "Weche duto manie Muma wuok kuom

much Nyasaye, kendo konyo kuom puonjo ji, kendo kuom kwero gik maricho, kendo kuom rieyo ji, kendo kuom tiego ji mondo obed joma kare, mondo jo Nyasaye obed molony kendo moikore chuth ni tije mabeyo duto” (2 Timotheo 3:16,17). Ma wuok kuom much Nyasaye, oa kuom Nyasaye, en Wach Nyasaye, to moloyo onyiso dhano tije mabeyo monengo gitim.

Kristo owuoyo kuom Ndiko kaka Adiera kendo adiera ema nyalo keto ng’ato thuolo (Johana 8:32; 17:17). Petro owacho ni onengo wawuo mana kaka Wach Nyasaye, ma en, ei kue kod puonj Muma (1 Petro 4:11). Kendo, Paulo nowacho ni onengo wapuonjre Wach kendo Kristo nomedo ni Ndiko nyaka som (2 Timotheo 2:15; Johana 5:39). Kendo mogik, okwerwa ni kik wamedia kata wagol kuom Wach (Fweny 22:18, 19).

Adier, Muma en buk maduong’ kendo kod nengo e piny duto. Onyalo gwedhi ka imiye luor kata obiro kuong’i ka ikwede. Puonjri kuome, miye luor, here, kendo miye duong’, kendo obiro miyi ranyisi mar gweth maduong’, e ngimani masani kod ngimani mabiro.

GIMA IPUONJORI

1. Tie Wach Muma en ang'o?
2. Buk mane man kod nengo e piny ngima?
3. Oting'o buge adi?
4. Gin kidienje mage ariyo mopogore?
5. Ler tie "Singruok" _____.
6. Nitie pogruok mane e kind Singruok Machon kod Singruok Manyien?
7. Gin buge adi manitie e Muma?
8. Gin buge adi manitie e Singruok Machon?
9. Gin buge adi manitie e Singruok Manyien?
10. Ndik kidienje abich mopogore mopogore e Singruok Machon?
11. Ndik kidienje ang'wen mopogore mopogore e Singruok Manyien?
12. Kare koso ok kare:
13. Muma opong' kod pogruok?
14. Jondiko mang'eny opogore e ndiko e Muma?
15. Muma duto nondiki e higa abich ?
16. Muma en e buk kende manyiso chakruok mar dhano?
17. Kata kamano, Ndiko onge gi gimoro amora ma nyalo wacho kuom ngima mar dhano mabiro?
18. Thoth gigo mane okor nochiwu to ne ok ochopgi kare.

19. Nyasaye wuoyo nang'o tinende?
20. Ng'ama nowacho ni Ndiko duto nochiwu e much Nyasaye?
21. Ang'o maketo dhano thuolo?
22. Ok onengo wamedi kata_____ka watiyo gi Wach Nyasaye.
23. Ere kaka onengo wapuonjre bug Nyasaye_____.

WACH 2:
NYASAYE KOD CHWECHNE
(Chakruok1 kod 2)

Muma ochakore ni, “Kar chakruok Nyasaye nochweyo polo gi piny” (Chakruok 1:1). Ok en ka, kata kamoro amora e Muma, ni nitie kama otem ket ni Nyasaye nitie kata ni ochweyo gik moko duto. Ma en gino ma iparo ni en adiera. Kendo ma be en gino malich nikech dhano onengo obed gi lony kod riekko kuom gimoro amora mane nitie kare nitie teko moro mane olose? Ma en Nyasaye.

Chakruok lero kaka gik moko nobedo kendo kaka nochwegi. Ok wadwar ng'eyo ni nokawo ndalo adi bang' chweyo piny kapok ngima lee kod ngima dhano nobedo mondo wang'e ni

ne nitie Nyasaye. Ka pok wang'iye matut, nitie gik mang'eny ma ok onengo wang'e kuom chwech mondo ong'ere ni ne en tij Ruoth. To som chakruok 1 kod 2 mondo ing'e sigana duto. Ma en sigana mar adier ma wan go manyiso gino mane otimore.

To fweny ni e gigo duto mane Nyasaye ochweyo noketo dhano obedo gi duong' kuom gigo duto mane ochweyo. Dhano nonengo obed gi duong' kuom winy manie kor yamo, rech manie nam kod lee manie thim. To kamano e kaka osbedo ga. Nitie lee mang'eny, kod mamoko, madongo mohewo dhano to mago duto inyalo puonj mondo omi gilwor dhano. Mago duto giluwore. Nitie gigo mang'eny ma miyo ng'ato yie kuom Nyasaye. Mokuongo, chwech kende oromo nyiso ni Nyasaye nitie. Ng'i mana aluorani. Ineno mano mane Nyasaye oketo kendo gi mano madhi nyime kod chik mar chwech mar Nyasaye. Sechemoko ibiro paro ni nikech ok inyal neno Nyasaye kod wang'i ayanga to ok iyie ni entie. To inyalo neno tije kata kamano. Ok anyal neno obuongoni to an gi yie ni in gi obuongo kuom gino ma itimo. Ka ang'iyo matut ok anyal neno ng'at mane olose to an giyie ni nitie ng'ato mane olose. Adiera kaka

gik moko gin, en adiera ni nitie ng'ato mane ochweyogi. Ok ni nikech ok inyal nenogi to mano ok onyiso ni gionge.

Nyasaye en Roho kendo ngima manie aluora piny nitie kuome

Ng'iane maua mabeyo, polo, nyathi monyuol. Ere kaka inyalo konyorika in gi yie kuom gino mochwe, kod jogo duto manigi teko? Daudi nowacho, "Mano kaka polo nyiso duong' mar Nyasaye! Onyiso ratiro gik ma Nyasaye oschweyo" (Zaburi 19:1).

Nitie Nyasaye nikech Muma puonjo ni en mana en. Muma opong' kod Nyasaye. Onyisowa ni en Roho, ni en gi teko, ni oneno duto, ong'eyo duto, ni en e chakruok kendo e giko.

Nyasaye e en nikech mano e paro mogik ma ng'ato nyalo gike. Ka iwacho ni Nyasaye onge to en miriambo to adiera en ni Nyasaye nitie. To ka anyalo loso kaka an owuon en ni Nyasaye nitie. Kiwacho ni Nyasaye onge en miriambo, to ka iwacho ni gigo ma ok nyal timore, timore-mago duto de ok obedo ka jachwech onge. Mano en kaka inyalo siemo ot ni ne ok ogere to apoya nono chieng' moro achiel nopore; otimore atima.

Ere kaka ng'ato nyalo wuoyo kuom okenge

mopogore opogore mag dhano kaka duokone ka gigo duto mangima osebedo mana kaka negin kuom higni tara gi gana? Ok en chon ahinya mane alimo Cairo kar neno lee (Musiam) kendo neno bimbe machal gi dhano, guogi, kod mamoko. Kane gidak higni gana abich mokalo ne gin mana ong'eche kod guogi, kata bende kaka nitie ong'eche kod guogi tinende. Kaluwore kod okenge ma oler kod paro mag dhano ma thoth ma ji oseluwo, ong'eche duto onengo okal okengego kaka obed dhano kata ok onengo gima chal kamano obedi tinende kaka ong'eche nikech giduto degisebedo e okenge mamalo. To dhano to? Osegik e okang' makareno kata ochiegni bedo e okang' mamalo chutho. To kata kamano ma en fuwo lilo.

Kaka inyalo neno, gima kare en yie kuom adiera kendo kwedo pach dhano. Daudi nowacho ni mana ng'ama ofuwo biro wacho ni onge Nyasaye (Zaburi 14:1).

Nyasach polo en mana achiel ma Jakobo owuoye kaka jachiwu gweth (Jakobo 1:17). Johana nowacho ni Nyasaye nohero piny ahinya mi ochiwo Wuode ma miderma (Johana 3:16). Koro kamoro amora ma intie nitie Ruoth, tije, gwethne,

kod ng'wonone koloso kuom dhano. Adiera, entie.

GIMA IPUONJORI

1. Ndik buk mokuongo mar Muma_____.
2. Ang'o momiyo ok otemo golo ranyisi ni Nyasaye nitie?
3. Be onengo wang'e gimoro amora mar chwech mondo onyis ni Nyasaye nitie?
4. Ang'o mane Nyasaye ochweyo mogik?
5. Lee mage moluoro dhano?
6. Ndik gik moko mane Nyasaye notimo:
7. Odiochieng' mokuongo
8. Odiochieng' mar ariyo
9. Odiochieng' mar adek
10. Odiochieng' mar ang'wen
11. Odiochieng' mar abich
12. Odiochieng' mar auchiel
13. Odiochieng' mar abiryoy
14. Ndik gik moko adek ma miyo ng'ato oyie kuom Nyasaye _____.
15. Ng'ama nowacho ni polo nyiso duong' mar Nyasaye?
16. Be ochuno ni ng'ato nyaka ne jachwechne kod wengene mondo oyie ni entie?
17. Kaluwore kod okenge ma dhano kale mogol

- kod paro mar dhano, dhano onengo otim ang'o?
18. Ndiko mane e Muma ma wacho ni ng'ama ofuwo wacho ni Nyasaye onge?
19. En ng'ano maneno duto, mong'eyo duto, kendo mochwere?
20. Gin gik mage ma Nyasaye notimo kendo odhi nyime kotimo?

WACH 3: CHIK MUSA

Dhano ne en ng'at makare e chakruok to nikech koso luor ne opodho mi oriembgi oko mar Puoth Eden (Chakruok 2:3). Bang'e, Nyasaye noneno ni ohim piny gi pi mang'eny mondo oneg go dhano. Nowa kod joode nong'wonnegi nikech negin jogo makare (Chakruok 6:7).

Bang'e, bang' pi mang'eny Nyasaye noyiero Abram mondo kuome enoloke oganda mang'eny. Kata kamano, Jogene, magin jo Israel, apoya nono negiyudore e twech e piny Misiri to ne en kae kama ne Musa noyier mondo otelnegi ka gologi e twech. Bang' kinde mathoth mar sand negiwuok Misiri kuom ng'wono Nyasaye mi gidhi e got Sinai kama Nyasaye nomiyogi chik mane iluongo ni chik Musa (Wuok 19:20).

Chike mane omigi ne gin chike apar to

ne ok en mano kende. Noting'o chike mang'eny mawuoyo kuom timbe dhano gi kaka gin gi tudruok gi jachwech.

Onengo ifweny kendo ipar ni chikni nomi mana jo Israel. Ne ok omigi jo Yunani kendo ok en margi. Yoo makende ma de okelgi go e bwo chik en ni de en margi to nikech olosgi mi olokgi kendo mano obedo mar Jo Yahudi. Ang'o momiyo chikni nochiw? Paulo nowacho e higni mokalo, "Koro ere gima ne omiyo oket chik Musa? Noket mondo onyis ketho, kendo mana ni mondo obedie nyaka chop nyakwar Ibrahim mane otimne singruok obi. To bende kane Nyasaye ne ooro chik Musa, nomiyo malaika mondo okel, mi malaika okete elwet jaote" (Jo Galatia 3:19). Koro fweny gima omiyo chik nochiw. Nochiw nikech ketho. Eyo machielo, Ruoth nomiyo jogene chik mondo oluwu nyaka chieng' moro obi. Kuom ndalo adi? Nyaka chieng' ma kodhino biro biro. Ma ne en ng'a? Kristo. Paulo nodhi nyime e jo Galatia 3:29, "To ka un jo Kristo, to kara un nyikwa Ibrahim, kendo unuyud mich mane Nyasaye osingore." Ma tiende ni, chik norumo kane Kristo obiro.

Ne en Kristo mane owacho ni kata mana nukta achiel mar chik ok nolal, nyaka chop gik

moko duto timre (Mathayo 5:17,18). Bang'e nowacho, "Magi e gik mane awachonu kapod an kodu, kane anyisou ni gik moko duto mondik kuoma e chik Musa gi kitepe Jonabi kod Zaburi nyaka timre" (Luka 24:44). Be gik moko duto nochop kare? Kata bende e msalaba nowacho ni gik moko duto ochopo kare. Kendo Paulo nome-do, "Norucho wach mane ondiki motueyowa ni nyaka wamak chik. Wachno nodonjonwa kuom kethowa duto, to ne ogole oko chuth, kogurogo e msalaba" (Jo Kolosai 2:14).

Muma punjo ni chieng' moro Nyasaye nowuoyo koluwo Musa to sani owuoyo koluwo Wuode ma en Yesu Kristo. "Chon Nyasaye nomiyo jonabi owuoyo gi kwereya e yore mang'eny kendo mopogore opogore, to endalo mogikgi, Wuowi owuon ema osebedonwa Wach Nyasaye. En ema Nyasaye osemete wuon gik moko duto, kendo en ema oseme ye chueyo gik moko duto" (Jo Hibrania 1:1, 2). Kama ne Yesu oloko kido Nyasaye nowacho ne Kristo, kata obedo ni Musa ne nitie, "To kane pod owuoyo, bor polo marieny nobiro moumogi gi tipone, kendo negi winjo duol moro kawacho gie bor polo niya, 'Ma e Wuoda mahe-ro. Chunya mor kode. Winjeuru" (Mathayo 17:5).

Nyasaye nokwayo dhano mondo owinj ng'a? Be ne en Musa? Ooyo. Be ne en Johana ja batiso? Ooyo. To mana Yesu Kristo, Wuod Nyasaye.

Kendo, Jandiko ma ja Hibrania olero maler kaka Singruok Machon osegol to Singruok Man-yien okawo kare (Jo Hibrania 10). Ok wanie bwo chik Musa to mana e ng'wono mabiro koluwo Kristo (Johana 1:17). Ok otwewa e chik mar chiwo misango mar lee to wanie chik moum kod remb Kristo dichiel kendo nyaka chieng' (Jo Hibrania 9).

Thoth dhano tinende dwaro mako chik Musa, to moloyo chike apar. To negi tiyo mana tijgi kendo bang'e nokethgi mondo chik manyien obedi, ma en chik Kristo. Ang'o momiyoyo ng'ato dwaro weyo chik maber to oluwo chik ma ok kare? Chik machon ok nyal konyo ng'ato ang'ata. De onyalo to de ok okethe. Kendo, ang'o mamiyo ng'ato nyalo dwaro weyo remb Kristo to odok chiwo misango mag lee?

To moloyo, en mana fuwo mar dhano koso somo Muma biro temo dok e chik Musa. Mana ng'ama ofuwo biro temo luwo chike ariyo dichiel. Mano en mana kaka temo luwo chik mar pinje ariyo ma ok nie winjruok kanyaachiel. Ng'ama riek biro weyo chik machon kaka sigana kendo obiro

dak e chik Masani ma Nyasaye ochiwo mondo otelnwa. Puonjruok Muma biro nyiso ni kata obedo ni chike apar ne ok okelgi e chike manyien, kata kamano, achiel kata mago duto ne oriwugi kanyakla. Ma onge en chik Sabato.

Ochiko ni noriwugi nikech negin olemo mar adier ma ok otweyo kendo ok bi tweyo dhano. Kuom ranyisi, sirikal nyalo rucho chik machon to kelo chik manyien, to nyalo bedo makare ka omedo chike mamoko mane nie machon.

Kendo kata obedo ng'ato omiyo luor chik manyien ahinya, ok onyal wacho ni oluwo chik machon.

Chik Musa ne en mar Jo Israel, to chik Kristo en mar jogo mabiro miyo luor chikno. Kristo oluongo ji duto mondo obi oyud yweyo. Ma en, chik moseloki.

GIMA IPUONJORI

1. Dhano nodak Kanye e chakruok?
2. Ang'o momiyo dhano noriemb e puodho mar Eden?
3. Ere kaka Nyasaye noketho piny?
4. Jo ot mage ne ong'wonnegi? _____
Nang'o? _____

5. Nyasaye noyiero ng'a mondo olok oganda madu-
uong'?
6. Jok mage mane oyudore etwech e piny Misiri?
7. Ndik nying ng'ama ne Nyasaye oyiero mondo
otelnegi e gologi e twech
8. E got mane ma Nyasaye nochiwo chik?
9. Ndik chike apar
10. Be ne nitie chike mamoko?
11. Nomi jok mage?
12. Eyo mane ma jo Yunani nyalo luwo chik?
13. Ang'o momiyo nochiwe?
14. Chik nekawo ndalo adi?
15. Ng'ama norucho chik oko?
16. Nyasaye wuoyo koluwo ng'a tinende?
17. Gin chike adi kuom apar moriwu e chik man-
yien?
18. Be ng'ato nalos luwo chik ariyo mopogore di-
chiel?
19. Ang'o momiyo ng'ato nyalo dwaro dok e chik
mar Musa?
20. Ng'wono kod adiera biro koa ir ng'a?
21. Chik mane matweyowa sani?

WACH 4: BIRO MAR KRISTO **(Luka 1-4; Johana 18-21)**

Yesu Kristo ne nigi Nyasaye e “Chakruok”. Ma nenore maler e weche Nyasaye kaluwore kod chwech dhano. “Eka Nyasaye nowacho niya, ‘Koro wachue dhano e kido machal kodwa. En obed gi teko kuom rech gi winy gi jamni gi le kod gik mamol duto” (Chakruok 1:26).

Bang’ dhano kane osepodho e richo kendo ne oriembgi e puodho mar Eden to ne en gima kare mondo obed gi jaresne. Ma en, wasomo singo mokuongo ni Kristo biro bedo jareswa. Kowuoyo kod thuol, Nyasaye nowacho, “Anaket sigu e kindi gi dhako, kendo e kind kothi gi kothe. Nyikwaye noto wiyi, to in nika ofunj tiendgi” (Chakruok 3:15).

Nyasaye bang’e nosingo ne Abram ni koluwo kothe piny duto ibiro gwedhi kaka ogwedhe (Chakruok 12:1-3). Kristo en e ng’at mane chopo kare gigo mane osingi (Jo Galatia 3:26,29). Singogi nonwogi nyadimang’eny. To Nyasaye nochopo singone.

Bende nokor ni Kristo nobi? Kuom ranyisi, Isaya nowacho ni, “En ng’a, moseyie Wach mwalando? Koso ere ng’ama Ruoth Nyasaye os-

enyiso tekone? Jatich Ruoth Nyasayeno ne odongo e nyime mana ka yath ma tiendene ni e lowo motwo. Ne oonge gi chia, bende ne oonge gi duong' moro, mane nyalo mako wang'wa, mi mi wahere. Ji ne ojare, kendo okwere. Ne en ng'at ma neno chandruok, kendo mong'iyoy gi rem. Adier, ne wajare, mi wakwane ka gima nono, ma, ka ng'ato oneno, to loko wang'e kucha" (Isaya 53:1-3). Ndiko mar Isaya madongo piero abich duto wuoyo mana kuom biro mar jareswa. Kuom mano, ng'ato nyalo somo kuom ngima Ruoth kendo osomo gigo mane okor e Singruok Machon. Onyalo somo nyuol Kristo, kane pod otin, tije, thone, hikne, kod chierne. En kuom somo Singruok Machon ni jogo kaka bwoch opuonjore kuom ng'eyo Kristo (Tich Joote 8:29-40).

Mogik, ka wadok e buk mar Mathayo 1:18, wan gi wehegi, "Koro nyuol Yesu Kristo ne en mariek kamano.....". Kendo koro wan gi sigand Kristo kaka ne onyuole e pinyni. Fweny adieragi:

Nonyuole kod nyako Maria (Mathayo 1:23).

Nyinge ne en Yesu (Mathayo 1:21).

Obiro reso jogene e richo (Mathayo 1:21).

Koriwore kod biro mar Ruoth nitiere adiera

moko ma inyalo ndiki.

Moko kuomgi gin:

Johana ne en ng'ano maloso yo ne Kristo. Noloso yo ne Ruoth (Johana 1:6, 15; Luka 7:24-28).

Yesu nonyuol e Bethlehem to nodongo e Nazareth (Luka 2:1; Mathayo 2:19).

Nodongo ahinya moloyo kaka chwo ma ndalone (Luka 3:51, 52).

Bang' hike mar piero adek nochako tije mar injili (Luka 2:21-23).

Nonyuole mondo obed kaka ranyisi mondo jomoko oluwu (Mathayo 3:13-17).

Noyiero jopuonjre apar gariyo (Mathayo 10:24).

Ne ok obiro mondo oketh chik to obiro mondo ochopgi kare (Mathayo 5:17, 18).

Noteme kod satan (Mariko 1:12).

Ne oloko kido (Luka 9:28).

Notimo honni mang'eny (Johana 2:1; 11:1; Luka 8).

Nopuonjo ei ngeche (Mathayo 13:25; Luka 13).

Nondhoge kod achiel kuom jopuonjrene (Mathayo 26:47; Johana 18:2).

Noteme kod tem mar miriambo (Luka 23; Johana 19).

Notho e msalaba ka oonge gi richo nikech tho

mar piny (Jo Rumi 5:6-8).

Nohike kendo nochier bang' ndalo adek (Mathayo 26:28; Johana 19:20).

Bang' chiwo tich maduong' nodhi e polo (Mathayo 28:19; Mariko 16:1516; Tich Joote 1).

Johana nondiko, "Nyasaye nohero piny ahinya kama, omiyo nochiwo Wuode ma miderma mondo ng'ama oyie kuome kik lal, to obed gi ngima manyaka chieng'" (Johana 3:16). To nikech, Ruoth ne ochopo singone kendo gigo mane okor duto ne ochopo kare koluore kod biro gi ngima Kristo. Kendo gigi duto nondiki ni mondo wayie kuomgi mondo wabed gi ngima kuom nyinge (Johana 20:30, 31).

Muma puonjo ni Kristo en e Alfa kod Omega, chakruok kendo giko. Bende iwuoyo kuome kaka Ruodh ruodhi kod Nyasach nyiseche (Fweny 19:11-16). Ne en ng'ano manigi teko ma pok one, to kata kamano, ne ok en dhano adhana, to ne en Wuod Nyasaye (Mathayo 17:5). En jares mar piny. En duto. Adiera en e Nyasaye.

GIMA IPUONJORI

1. Kristo ne en Kanye e chakruok?
2. Ndik ndiko mokuongo mawacho singo mo-

kuongo mar Kristo.

3. Singo mane mane omi Abram?
4. Ne en ng'ano mane chopo singo mane osing?
5. Be jonabi nowuoyo kuom Kristo?
6. Ndik achiel kuomgi mane owuoyo kuome
7. Ng'ato nyalo somo ngima Kristo e Singruok Machon. Kare koso ok kare _____.
8. Ng'a ne en min Yesu?
9. Be ne en nyako?
10. Kristo ne iluonge ni?
11. Ndik gima omiyo Ruoth nobiro _____
12. Ne en gi higa adi kane Ruoth ochako yalo?
13. Ang'o momiyo Kristo notisi?
14. Ne en ng'ano mane losone Kristo yo?
15. Joote adi mane Kristo nigo?
16. Ng'ama nondhoge?
17. Ere kaka nochopo e tho?
18. Kristo nikanye sani?

WACH 5: GERO KANISA

Kanisa en jogo mochokore kata jogo moluongi kata jogo moket tenge ne gima omiyo. Kanisa mar Kristo oting'o jogo moyie kuom Kristo kendo moketo chunyi e luwo puonjne kod dwache.

E higni mang'eny mokalo ka kanisa ok obe-

do jogo machalo kaka Isaya, Joel, Daniel ne okoro ni ibiro gere, kama ibiro gere, ng'ama biro gere, chieng' ma ibiro gere, kod gima omiyo ibiro gere. Isaya nowacho, "E ndalo mabiro, got ma Hekalu ochung'ie nobed mabor molooyo gode moko duto, kendo ogendini duto nodhi kanyo, ka giwacho niya, 'Wadhiuru god Ruoth Nyasaye. Enopuonjwa yorene, kendo wanaluwgi.' Puonj mar Ruoth Nyasaye wuok Jerusalem. Ee, Sayun e kama owuoyoe gi joge" (Isaya 2:2,3).

Joel nondiko, "Bang'e naol Roho mara kuom ji duto. Yawuotu gi nyiu nokor Wach, bende jou madongo nolek lek, kendo jou matindo none fweny. E ndalogo ema naorie Roho mara, kata mana kuom jotich machwo gi mamon" (Joel 2:28, 29). To Daniel nowacho ni, "E kinde loch ruodhigo, Nyasach polo nokel loch moro ma ok norum. Onge ng'ama noketh lojno, to en ema noketh loch mamoko duto, mi otiek chuth. En to nosik kogurore nyaka chieng'" (Daniel 2:44).

Nitiere weche mang'eny mane okor minyalo tigo, to wabiro dhi nyime kod ndalo mag ngima Kristo mondo wayud singo moko mane Ruoth osingo ni Kanisa ibiro ger. Kristo nowacho, "To bende awachoni niya, in Petro, tiende ni Lwanda.

Ewi Iwandani ema anagerie kanisana, kendo kata mana tho ok noloye” (Mathayo 16:18). Akwayi ni mondo ifweny ni pokogere kendo kata mana Ruoth owacho ni e ndalo mabiro. Ma en, ibiro gere e ndalo mabiro bang’ kane osehacho wachni. Bang’ kane Petro nohulo ni Kristo en Wuod Nyasaye, nowachone, “Simon wuod Jona, in jahawi ahinya! Dhano ok ema osefwenyoni wachni, to mana Wuora mae polo ema osefwenyoni” (Mathayo 16:17). Eka nonyiso Petro ni obiro gero Kanisane bang’ Petro hulo. Ne ohulo ang’o? Ni en Wuod Nyasaye. Koro Kanisa nonengo oger ewi Kristo, to ok ewi Petro. To bende, ofweny ni en ng’ano manosingo gero kanisa. Kristo nowacho, “Obiro gero kanisane_____” Ma en, Kanisa mar Kristo. Ok Kanisa mar dhano morwako nying dhano, to kanisa en mar Kristo, morwako nyinge.

E Mariko 9:1 nowacho, “Adier awachonu ni nitie jomoko kuomu ka, ma ok notho ka pok oneno Loch Nyasaye kobiro gi teko.” Koro ng’e ni, Ruoth oketo singo kaluwore kod Lochne, kata kanisane, magi chalre. Nowacho ni jogo ma pod ngima e sechego biro bedo mangima ka Lochne biro, kata Kanisa, ka biro gi teko. Koro ne ochiegni. Pok ogere, to machiegni ibiro gere.

Ka wadok e Tich Joote, madongo ariyo, wasomo kaka ne igero kanisa. Roho Maler nobi-ro chieng' Pentecosti. Ma, joote ne otisi gi Roho Maler kendo ne gin kod teko mar wuoyo e dhok mayore yore kendo gi timo honni. Kare, mano chopo singo mar Mariko 9:1. To mondo wach ochop kare, Petro owuon nowacho, "To ma e gima janabi Joel nowuoyo kuome" (Tich Joote 2:16). Kendo nodhi nyime koluongo nying Joel, madongo ariyo, kaluwore kod biro mar Roho Maler kod Loch Nyasaye mane biro gi teko.

Machielo, Piny Ruoth nogere kendo onge ng'ama biro kethe. Paulo nowacho e Jo Hibrania 12:28 ni Piny Ruoth oseger to ok obi yiengni. Piny Ruodhno kata kanisa pod ochung' kendo nyaka chieng'. Ma nyiso ni Daniel 2:44 nochopo kare.

Kendo mogik, Isaya 2:2,3 nochop kare ka oger kanisa chieng' Pentekost. Kama ne ogere ne en Jerusalem. Chieng'no ne en Bang' tho mar Kristo e higa mar 33. Piny Ruoth kata Kanisa noger. Injili noyal kendo jogo duto mane iwaro ne imedo e Kanisa (Tich Joote 2:47). To Ruoth nowacho ang'o e Mathew 16:18? Nowacho ni obiro gero Kanisane, kendo notimo koluwo kuom jootene. Kawadhi nyime, ne en mise, to Kristo e

miseno (1 Jo Korintho 3:11).

Ok en Petro kata Johana emanogero kanisa to mana Kristo. Koro Kanisa ng'a monengo ng'ato obedie? Kanisa mar Kristo, kuom adiera. Onge kanisa moro amora manigi teko kata mane oger ma Nyasaye opuodho. Nochiko jootene mana e yo achiel-koluwo Piny Ruodhe.

Nitiere kanisni mang'eny mochak kod dhano to gionge nengo. Kristo ema niggi kanisa mar adier. En e wi Kanisa mar Jo Kristo (Jo Kolosai 1:18). En e jawar mare (Jo Efeso 5:23), chakruok mare (1 Jo Korintho 3:11). Orwako nyinge (Jo Rumi 16:16) kendo obiro kawe chieng' moro achiel (Jo Efeso 5:27). Koro ang'o momiyo ng'ato dwaro bedo achiel kuom kanisa machielo ka ong'eyo ni onyalo bedo achiel kuom kanisa mar Kristo?

To ere kaka ng'ato nyalo ng'eyo pogruok e kind kanisa mar dhano kod kanisa mar Kristo? Mano yot. Kane okogere e Jerusalem to ok en makare. Kane okogere bang' tho mar Kristo e higa mar 33 to pod oyom. Ka ok orwako nying Kristo to ok en mar Kristo. Ka okoluwo Singruok Manyien kaka chikne, okoluwu Kristo.

Paulo nowacho ni nitie mana kanisa achiel , kata Ringruok achiel (Jo Efeso 4:4). Ma en, mane

Kristo ogero.

GIMA IPUONJORI

1. Ndik nying joote mane owuoyo kuom wach gero Kanisa_____.
2. Kanisa ne igero Kanye?
3. Nogere chieng' mane?
4. Ng'ama biro gere?
5. Obiro chung' bang' kinde marom nade?
6. Kristo nowacho ni kanisa biro biro kod ang'o?
7. Be nitie pogruok e kind Piny Ruoth kod kanisa?
8. Ng'ama ne medo joma ne iwaro e kanisa?
9. Kanisa ne igero ewi ang'o?
10. Kanisa orwako nying mane?
11. Ng'ama en wi kanisa?
12. Ng'ama en jawarne?
13. Be ng'ato inyalo war oko mar kanisa?
14. Kanisni adi ma Kristo nigo?
15. Be nitie kanisni mochak kod dhano?
16. Ere kaka ng'ato nyalo pogo kind kanisa mar
17. Kristo kod kanisni mag dhano?
18. Be inyalo gombo bedo achiel kuom kanisa mar Kristo?

WACH 6: TIEND WACH KANISA

Pile ka iwuoyo kuom Kanisa Ruoth, ipenjo ni, “Kanisa mar Kristo en ang’o? Mano en penjo maber kendo odwaro duoko ko a e ndiko. Kata kamano, kapok wanyiso gima kanisa en we wachak nyisi gima kanisa ok en. Ji mang’eny ok par matut e wach kanisa nikech giparo ni en gimoro ma onge.

Kanisa mar Kristo ok en Katholik, Jo-Yahudi, kata Protestant e chakruokne kata e timne. Ok en dini kata grube mag dini. Ok en ot mirome kata ot moger. Ok en kar riwruok mar sia-sa. Ok en kar romo moro amora mar mor. Ooyo, ok en moro amora ei mago, kata kamano inyalo buok ka ing’eyo ni kwan ji adi paro ni kanisa chal kamano. Nikech koso ng’eyo, onyisgi ni en Kanyakla moro, riwruok moro, kod mamoko, mago duto opogore kod dwach Nyasaye. To samoro ng’ato nyalo gombo ng’eyo, “Ka kanisa ok en achiel kuom gigi to en ang’o?” Kare, mano egima wadwaro ng’eyo. Kaka wachno oti kode e Muma en “Kanisa” owuok e dho Greek ni ekklesia ma tiende ni “Jogo moluongi”. Ma en, kanisa oting’o jogo moluongi koa e piny ruodh mudho kabedo e piny ler (Jo kolosai 1:13,14). Yo machielo miny-

alo kete go en, Kanisa oting'o jogo momiyu luor injili mar Kristo kendo owargi e richogi machon (Tich Joote 2:38; 2:47).

E Muma Kanisa oler tiende mang'eny. Kuom ranyisi, otikode kaka olemb yath, madwaro jotich mang'eny. Iluonge ni Piny Ruoth, kanyiso teko duto kuom piny ruodh piny. Owuo kuome kaka kul rombe, kama kare. Owuo kuome kaka miaha mar Kristo, kendo onyiso kaka ober, karito duogo mar chuore, ma en Kristo. Iluonge ni od Nyasaye, ka Ruoth en jagedo magero ot. Iluonge ni jood Nyasaye, ka Nyasaye en Wuoro, Kristo ma en kaka Owadwa, kendo wan kaka Kanisa wan owete kod nyimine ei Kristo. Iluonge ni ringre Kristo, ka Kristo e wiye to ringruok oting'o jo Kristo. Ma en Kanisa, adiera, Kanisa mar Kristo.

Mondo okonyi ahinya ing'e gima tie Kanisa en, wakwai mondo ifweny adieragi:

Nowache kaka gino manokor (Daniel 2:44).

Nosinge kod Kristo (Mathayo 16:18).

Nonengo obi gi teko (Joel 2:28; Tich Joote 1:8).

Nogere chieng' Pentekost (Tich Joote 2).

Saa ne en bang' tho mar Kristo 33 (Tich Joote 2).

Kama nogure ne en Jerusalem (Luka 24:49; Tich Joote 2).

Nonengo orwak nying Kristo (1 Jo Korintho 12:27; Jo Rumi 16:16).

Nogere kod Mise, Kristo (Mathayo 16:18).

Nong'iewe kod remo (Tich Joote 20:28).

Kristo e Wich (Jo Kolosai 1:18).

En Jawar (Jo Efeso 5:23).

Jomoluore imedo eiye, kendo iwaro (Tich Joote 2:47).

Tije en yalo injili kendo konyo jogo man gi dwaro (Mariko 16:15; Jakobo 1:27).¹⁹

En lamo Nyasaye pile odiochieng' mar juma (Tich Joote 20:7).

Oting'o jo Kristo (Tich Joote 11:26).

Kar dakne en polo (Tich Joote 1:10-12).

Chik ma giluwu en Muma (1 Petro 4:11; Jakobo 1:25).

Otelne kod jodongo kod jodolo, kendo en gi joyal, jopuonje, kod Jo-kristo Wach Nyasaye (1 Timotheo 3; Titus 1).

Ok bi kethe (Jo Hibrania 12:28).

Ruoth biro duogo ome chieng' moro achiel (Jo Efeso 5:27).

Nitie to mana achiel (Jo Efeso 4:4).

Kanisa gin jo Kristo (1 Petro 4:16).

Kanisa mar Kristo en manigi nengo e piny. En gi tich maduong' mitiyone. En git ich maduong' monengo otim. Otamo ji ng'eyo, to oyot. Ok en jawar, to ng'ato nyaka bed achiel kuome mondo oware. En mana mano. Nitiere Kanisni mang'eny to mana achiel mar adier.

Kanisa mar Kristo yudore aluora mar piny. To bende, thoth ji okwede. Kanisani okong'ere nikech odwaro mana yalo adiera kende. Ok dware nikech okwero Kanisni mag miriambo kod ma ok kare. To jogo magin jo Kristo gin jogo mogwedh e piny nikech gionge gi geno kende mar ngima pinyni to mar ngima mabiro kod ngima mochwere. Ma, en Kanisa mar Kristo.

GIMA IPUONJORI

1. Ndik gik ma kanisa mar Kristo ok en _____.
2. Tie Kanisa en ang'o?
3. Kanisa oting'o ang'o?
4. Ng'ama medo joma nigi luor e kanisa?
5. Ndik moko kuom nyinge kanisa kaka olergi _____.
6. En dala mane mane Kanisa ogere?
7. Ng'ama wi kanisa?

8. Kanisa oger kod ang'o?
9. Tich Kanisa en ang'o?
10. Odiuchieng' mane mar juma ma Kanisa chokore?
11. Kanisa mar Kristo nigi jotende kanye?
12. Kanisa ne odhi biro e kinde mane?
13. Kanisni adi manitie?
14. Be Kanisa mar Kristo ong'ere?
15. Ang'o momiyo jogene ogwedhi?

WACH 7: RIWRUOK MAR KANISA

Biro bedo gima kare ka ipuonjori wach kanisa ka ok imedo gi kiawa kuom riwruokne kata telo mare. Achiel kuom gino manigi nengo en chungo Muma,kuom ranyisi e wach mar Kanisa moloyo weyo tie wach kiwacho ni otelne kaka kanyakla mag dinde.

Mokuongo, onengo obed mong'ere ni Kristo nogero kanisa. Koro, en e wuon go, kendo en e wiye. Paulo nowuoyo kuome, "En e wi Kanisa mar jo Kristo, kendo Kanisa mar jo Kristo kendo e ringre. En ema ne ochako Kanisa mar jo Kristo, kendo en ema ne okwongo chier oa kuom joma otho, mi obedo jatelo kuom gik moko duto," (Jo Kolosai 1:18). Onengo obed gima ong'ere ni

kanisa manie Muma onge jotend piny, ker, bishop, kata jatelo moro amora maduong' machiwo chik ne joge Ruoth mondo oluw.

Mar ariyo, nikech Kristo e wi Kanisa kendo nikech sani enie polo, to koro gima de wawachi en ni jotende nie polo. Eyo machielo, kanisa mar Kristo onge gi jotend piny. Pok nobedo go, kata tinende, kendo okobi bedogo. Mar adek, nitiere to mana achiel, to oting'o Kanisni mang'eny. Kristo nowacho ni obiro gero kanisane (Mathayo 16:18). Nowuoyo kuom Kanisa duto. Kata kamaano, Jaote Paulo bang'e owuoyo kuom Kanisni mag Kristo (Jo Rumi 16:16), kowuoyo kuom Kanisni mang'eny to mana achiel.

Mar ang'wen, Kanisa ka Kanisa ochung' kende. Ma en, Kanisa ka Kanisa ochung' kende ma okoketo genone ahinya kuom wadgi. Kanisa nyalo riwo paro gi Kanisni mamoko e timo tich machielo to ok nyal chune mondo otim kamaano. Kanisa ka Kanisa nigi chikne kendo nyalo dhi nyime kien ka moko podho. Kata ka Kanisa moro okobedo jaadiera, to mano okomakore kod ma jaadiera.

Mar abich, Kanisa ka Kanisa onengo obed gi jotende kata bishobe. Ok gichiw gichik, to gitelo, gipidho nyirombe, kod mamoko (Tich

Joote 20:28). Jotende Kanisa e Singruok Man-yien iluongo kod nyinge mang'eny, kaka jodongo, bishobe, jokwedhe, Presbyters, kod jonabi. Gigo mapuodhogi ondiki e 1 Timotheo 3 kod Titus 1. Ka kanisa onge chwo minyalo puodhi mondo obed jodongo, kaka jo Kristo, onengo gidhi nyime ka gi onge kodgi nyaka chop odiochieng' ma inyalo puodhgie. Onengo ofweny ni mana chwo ema nyalo telo kaka jodongo, kata kar telo moro amora mar Kanisa.

Mar auchiel, kanisa ka Kanisa nyaka bed gi jokony jotend Kanisa Onengo giti e bwo jotendgi mag Kanisa. Onengo gibed jokony kata jotich, timo gigo ma jotendgi onge githuolo mar timo. Moko kuom ng'eny ji paro ni tij jodongo en mar timo gigo mar chuny mag kanisa to jokony jotend Kanisa tiyo tije mineno kod wang' mag kanisa. Jogo duto gin jogo makare. Ok ni ng'ato ang'ata nyalo bedo jakony jatend Kanisa, to ma waneno ranyisi mochiw kuomgi e buk mar 1 Timotheo 3.

Mar abiryu, e Kanisa inyalo yud joyalo, jokow wach, jopuonje, kod jo Kristo kata nyirombe. Ka wawacho magi okonyiso ni gipogore kuom telo moro amora e Kanisa, to nyiso mana kit tich magin go. Kanisa mar Kristo okoting'o

mana kwan mag telo monengo jotelo oyiere mondo obedie, to Kanisa en mana mayot kendo onengo oweye mana kaka Ruoth nochane.

Onengo owach ni dinde duto manie piny biro yudo dongruok mar kit telo moro, ma thothgi Muma okwero. Nikech kit telono gikelo nyaka telo miluongo ni clergy kod laity. Konchiel nitiere jotelo madongo e telo mar Kanisa, to kama chielo, nitiere mana kanyakla marito chik. E catholic, nitiere pope. E protestant nitiere bishobe, ker, kod jomoko manigi nengo makonyo.

To be onyalo bedo gima kare mondo wawe mago duto mondo wadog e puonj Muma mar riwruok mar Kanisa kod telone? E yore dhano, dhano ipuoyo kendo imiyo duong'. E yor Nyasaye dhano ok kaw ting'no mar telo mondo one Kristo kaka jatende kod ng'ano maduong' kuome e gigo duto mag chuny. To molojo kaka osewachi, Yor-no ok en yo makare kendo obiro chung' e kinde matin.

GIMA IPUONJORI

1. Be telo mar Kanisa mar Kristo chal mana kaka dinde mamoko?
2. Ng'ano ma en e wi kanisa?
3. Be oriwo telone kod ng'ato ang'ata?

4. Ere kama jotend Kanisa nitie?
5. Kanisni adi ma Muma wuoyo kuome?
6. Be Kanisa duto oting'o Kanisa ka Kanisa mar Kristo?
7. Kanisa ka Kanisa be ochung`kende_____?
8. Kit teloni orito gigo _____?
9. E bwo Kristo, jok mage e Kanisa monengo 'opidh rombe?
10. Be mon nyalo telone Kanisa?
11. Jokony jotend Kanisa timo tich mane?
12. Be nitie jokow wach e Kanisa mar Kristo?
13. Be dinde luwo chenro Nyasaye mar telo mar Kanisa?
14. Gikelo kit telo mane?
15. Katholik otelne kod ng'a?
16. Be Singruok Manyien omiye teko mar bedo gi telo machal kamano?
17. En ng'ano machiko ji kendo matelone Kanisa manie Muma?
18. Ng'ama omi duong' e chenro dhano mar Kanisa e telo?
19. Kuom ng'a maduong' onengo odhine?

WACH 8: TIJ KANISA

Tij Kanisa en ang'o? Adiera nitiere gigo

momiyo entie. Nyaka obed gi tich motimo. En go. Kata kamano, ok en tij Kanisa mondo odhie ohala, ma en uso gi ng'iewo mondo oyud ohala. Tij Kanisa okoting'o jogo moyienegi ni mondo oti kaka ohala, ka kao jogo ma dwaro yalo kendo orogi oko. Kanisa onge gi ohala mar chiwo gigo duto ma onyalo yudo mana nikech onyalo chiwo. Ok en tij Kanisa mondo odhi e ohand skul kendo otiyo tij skul e piny duto. Gigi duto ma wawacho gin gigo manigi nengo kendo nyaka ng'igi matut to ok gin achiel kuom gigo michuno e ringre Ruoth. Adiera, kanisa nigi tije to ok en mano ma ng'eny ma dhano paro ni en.

Tij Kanisa en tich manigi duong' e piny duto. En mana grube mamoko ema nyalo timo mano, kendo, kuom duoko, miyo duong' Nyasaye manie polo. Ma en tij Ruoth ma nosingo ni nyaka kanisa otim, kendo temo time kaluore kod lony mamoko en time mopogore kod kwe mar dwach Nyasaye, kata weyo time biro kelo duoko mar koso puoyi.

Tij Kanisa gin ariyo. Mokuongo, en yalo injili ni mondo chunje oyud warruok, mar ariyo, en konyo jomodhier kod jogo manigi dwaro. Kopogore gi tije ariyogi Kanisa ok nyal tiyo e yo makare.

We wachak ng'iyoy kod tich mokuongo

moloyo tije mamoko mag Kanisa ma en yalo injili. Kristo owuon nowacho ne jopuonjrene ni tich maduong' ni, "Dhiuru e piny duto, uland Wach maber ni ji duto. Ng'ama oyie, kendo obatisi, nokwo, to ng'ama ok oyie, bura nolo" Mariko 16:15,16). E ndiko mar Mathayo kuom tich achiel maduong'ni , Ruoth nowacho ni, "Omiyo dhiuru ulok ogend-ni duto jopuonjrena, kubatisogi e nying Wuoro gi Wuowi gi Roho Maler" (Mathayo 28:19). Koro ma e tich maduong' mar Kanisa, ma en, dhi. Onengo wadhi e piny duto, e pinje ka pinje, kendo mogik kuom chwech ka chwech, ka wayalo injili mar Yesu Kristo ni mondo chunje oyud owar.

Nyasaye ne ok owacho kaka onengo wadhi, to nowacho ni wadhi. Okonyiso kit yalo monengo oyalgo injili, to ne owacho ni wayal injili. Fweny ni, okonengo wayal gigo miparo, puonj dhano, kod mamoko, to mana injili. Wanyalo yale e altar, wanyalo yalo koluwo buge matindo mondiki, koluwo gazedo, koluwo buk moro amora mar puonj, koluwo radio, koluwo tv, kata e yore mamoko, to mana kaka wayiero, onengo wayal injili kaka oler. Paulo nowacho e 2 Timotheo 4:2 ni onengo wayal Wach. Yalo ang'o? Mana Wach Nyasaye. Gimoro amora ma kanisa timo, tich moro amora motim

maber, puonj ka puonj, adiera mar gik moko duto, itime mondo chunje oyud warruok. To mano e gima omiyo onengo wayal injili. Onengo watime mondo chunje mamoko oyud warruok. Owarwa ni mondo chunje mamoko bende oyud warruok koti kodwa, kendo koro dhine jo Kristo duto.

Tij kanisa okochung' gi ka, to moloyo wach machielo en mano madhi nyime kod wach mo-kuongo. Kanisa en mano makonyo joma nigi dwaro. Kane Ruoth nenie piny nodhi nyime kokonyo jomodhier kod jogo manigi dwaro mar kony kendo nogombo ni wanbende wabed kamano. Ka wanie paro mar weyo konyo jomoko kata ni okochunowa mondo wakony joma nigi dwaro to kuom adiera waonge kod Roho Maler mar Kristo (Jo Rumi 8:9). Koro kikonyo jomoko nyaka watim kinda mar konyo jogo ma nigi dwaro kendo jogo mowinjore oyudo kony (1 Timotheo 5). Kata kamano, en gima kare mondo ng'ato okawu thuolone mar konyo jogo ma ok ni kare, mondo jomoko one ber mar kanisa.

Kanisa nyalo timo mang'eny. Ma en, onyalo konyo mana ka en gi nyalo kata teko mar konyo. To ka en chiwo chiemo onengo ochiwu ne jogo modenyo, lewuni onengo omigi mondo ogeng'

duk gi koyo, kod ot ne jogo maonge ot. Kony machal kamano oting'o konyo jogo matuo kod jogo mogamo tuo, ng'iyo jogo maonge ot kod jogo moti. Nikech Jakobo nowacho, "Lemo maradier kendo maler e nyim Nyasaye Wuoro, en limo nyithi kiye gi mond liete e chandruokgi, kendo bedo gi ritruok kuom richo mag piny" (Jakobo 1:27). Ng'ato ka ng'ato onengo opar ni en chikne e nyim Nyasaye mondo ochiwu gino monyalo ne en owuon kod joode. Koro ka kony nyaka yudi, kanisa nyalo golo gino maoonge go (1 Timotheo 5:8). Ng'ato ne jowacho ni ok inyal yudo gigo makonyi kuom Roho ka idenyo, iwinjo koyo, kata dwaro gigo manyalo konyi. Adiera, ma en adiera kendo ma e gimomiyo Kanisa dwaro timo kit tijni.

Wajang'iyo ahinya ringre manioko to ok ahinya kuom gigo mag chuny.

Parni, Ruoth dwaro ni ji duto mondo oyud owarruok. Okodwar ni ng'ato ang'ata mondo olal to odwaro ni ji duto olokre owe richogi. To dhano inyalo war mana ka en gi thuolo mar winjo injili kendo miye luor. Kata obedo ni en yalo, puonj, kata konyo jomodhier, to adiera olandi. Ma e tij kanisa.

GIMA IPUONJORI

1. Be Kanisa nigi tichne monengo otim?
2. Ndik moko kuom gigo midwaro ni Kanisa onengo otim?
3. Be nitie grube mopogore gi timo tij Kanisa?
4. Gin tije ariyo mage mamiyo gintie?
5. Tije ariyogi otieko kod wach mane?
6. En Kanye ma jo Kristo onengo otere injili?
7. Ji adi monengo owinj sigand Kristo?
8. En gino mane maringo molos kod dhano inyalo tigo mar “dhi”?
9. En kit puonj mane minyalo tigo e puonjo ji?
10. En ang’o momiyoyo tij Kanisa itimo?
11. Kane Kristo niye pinyka, be nokonyo jogo man kod dwaro?
12. Ka ok wakonyo jogo man kod dwaro, ang’o mawakoso e ngimawa?
13. Be Kanisa onengo ochiwune ng’ato ang’ata mokwayo?
14. Ang’o momiyoyo nyaka jo Kristo ng’i mana jogo mayudo konyo?
15. Grube mage monengo okonyo?
16. Ere kaka Jakobo olero lemo makare?
17. Tij ng’ato ka ng’ato en ang’o kapok oyudo konyo?
18. Be Kanisa ng’iyo ahinya gigo mag ringruok,

koso mag chuny?

WACH 9: NYING

Nying ma ng'ato rwako en gino manigi nengo ahinya. Miyo ong'ere. Onyiso gima en. Kambi chako nying mwandugi bang'e ilandogi mondo gitim ohala. Mana kaka gimoro amora oket e "ber" kata e "rach" kaluwore mana gi nyinge. Mano be en mana kaka gigo mag chuny e piny. Kendo be nitie nying. Muma puonjo ni, "En kende ema ji yudo warruok kuome, nimar onge ng'at moro machielo e piny ngima ma Nyasaye osechiwo nyinge ni ji mondo oyudie warruok" (Tich Joote 4:12)

Fweny ber mar nying, penjo ma wapenjore en ni, nying mane monengo warwaki ka wan jo Kristo? Muma nyalo wuoyo kuomwa kaka nyithi Nyasaye, jogo maler, jogo makare, jogo mong'ere kajoma kare, joge Ruoth, to nying mane monengo warwaki mondo wanyis magi duto kata nyadi mang'eny? Kare, we wadog e Wach Nyasaye mondo wane kaka jogi niluongo mokuongo. Wasom, "To kane osenwang'e nokele Antiokia. Kuom higa ngima ji ariyogo nochokore gi jo Kristo mani kuno, ka gipuonjo ji mathoth. Antiokia kuno ema ne okwongo luongoe jopuonjre

ni Jo Kristo” (Tich Joote 11:26). Koro iluongogi nang’o? Jo Kristo. Mana jo Kristo. Kare, be negin jo Kristo moko? Ooyo, negin jo Kristo, kendo jo Kristo kende. Koro iparo joge Ruoth onengo oluongre nang’o tinende? Mano kare. Jo Kristo, kendo jo Kristo kende. Ka wan jo Kristo to wanyalo bedo nade kendo? Ka wawuotho e Kristo to kuom adiera wan jo Kristo, ma en “kaka Kristo”.

Petro nowacho, “To ka ng’ato kuomu yudo masira nikech en ja Kristo, to ok onego one wichkuot, to onego omi Nyasaye duong’, nikech iluonge gi nying Kristo” (1 Petro 4:16). Petro ne wuoyo kod ng’a? Owuoyo kod jogo mokawo ngimagi omiyore nying Kristo, jogo mobedo jo Kristo. Nyadimang’eny, nonyisogi ni kik gibed gi wichkuot e nyingno to moloyo gimi Nyasaye duong’ ka girwake. Yoo makende minyalo mi go Ruoth duong’ en kuom gigo duto ma watimo obed kuom nying Kristo.

Paulo nowacho ne kanyakla, “Gimoro amora ma uwacho kata utimo onego bedi e nying Ruoth Yesu, kugoyo ni Nyasaye Wuoro erokamano e nyinge” (Jo Kolosai 3:17). To we apenjie penjoni: Ere kaka ng’ato nyalo timo duto koluwo nying Ruoth ka ok orwako nyinge? Nang’o, okon-

yal! Kendo koro ng'eny ji ketho sechegi nikech gitemo tiyone Nyasaye koluwo dinde kod nyinge manigi duong', koluwo nyinge molos kod dhano, to ok nyal timore. En gima ok nikare ni dhano dwaro keto nying Kristo e gimoro. Oluongore owuon ja Kristo ma katholik, ja Kristo ma Methodist, ja Kristo ma presbyteria, kod mamoko, to gima Ruoth dwaro ni ng'ato obedi en mana bedo ja Kristo. Adier, en gima kare bedo mana ja Kristo. Ere kaka? Ka imiyo luor injili kendo bedo achiel kuom kanisa Ruoth. Ka in ja Kristo mamedo gimoko to ok in ja Kristo mar adiera. Ka in ja Kristo to ok in makare to ok in ja Kristo. Ruoth dwaro ni mondo wabed mare, to ok mar dhano. We wabed jo Kristo kende.

To kaka grub jo Kristo, ma en, kaka Kaniisa, ng'ato nyalo gombo ng'eyo nying ma Kanisa orwako. Kare, ng'ama nosingo? Ng'ama ogere? Ng'ama wiye? Ng'ama jawarne? Ng'ama nochwero rembe mondo ong'iewe? Ng'ama biro kawe? Kaluwore kod Mathayo 16:18; Tich Joote 2, Jo Kolosai 1:18; Jo Efeso 5:23; Tich Joote 20:28; kod Jo Efeso 5:27, Kristo e duoko mag penjo duto. Koro, kanisa onengo orwak nying Kristo. Koro ang'o ma wan go? Wan gi jo Kristo magin

achiel kuom kanisa mar Kristo. En mana mayot kamano. Paulo nowacho e Jo Rumi 16:16, “Kanise duto mag Kristo omosou”. Ng’ato ochiegni wacho ni tiend wachni nyiso kwan mag kanisni dinde. Ka isomo ndiko ibiro fwenyo ni jaote ne wuoyo kuom kanisni mag Kristo man korintho, Kanise mag Kristo mani Thesalonika, kod mamoko, kendo koro, kondikone Kanise mani Rome, nowacho, “Kanise duto mag Kristo kata Kanise moriwore mag Kristo omosu un owete mani Rome”. To ng’ato ahoy nono nowacho Kanisni abiryo mani Asia e Fweny 1- 3, Ka ipenjo: “Be negin Kanisni abiryo mag dinde?” Kanyo be nitie Kanisni mang’eny mag Kristo. Adier Ruoth ne okogero Kanisni mang’eny to nogero mana Kanisa achiel, kendo mana yo achiel, kendo Kanisane nerwako nyinge. Kete e pachi kendo Kanisa moro amora ma ok orwako nyinge ok ti, owuondore, to ok mare.

Ere kaka onyalo bedo mar Ruoth ka bende ok orwako kata nyinge? Kristo dwaro ni ng’ato ka ng’ato obed ja Kristo kendo, kanyakla mar kanisa mar Kristo, be inyalo ywakne? Be in, kata kamano, ja Kristo? Be in achiel kuom kanisa mar Kristo? Ka ok in, to ere kaka inyalo kwayo Nyasaye to

kendo ok imiyo luor Wachne? Kendo ka ok inyal yie kod ma, to geno mane ma in go? Ng'i adieragi matut kiin.

GIMA IPUONJORI

1. Ang'o momiyo nying ng'ato ka ng'ato nigi nengo?
2. Be wanyalo fwenyo ng'ato ka ng'ato kata gimoro amora maonge nying?
3. Be nying en gino midwaro e gigo mag chuny?
4. Jolup Kristo niluongo nang'o bang' tho mar Kristo?
5. Ka waluwo ranyisi mag Muma nying mane ma wabiwo rwako?
6. Tiend nying "ja Kristo" nyiso ang'o?
7. Kuom nying mane monengo wamiye duong'?
8. Wachni iyudo Kanye?
9. Tiek ndikoni: "Gigo duto ma e _____ kata _____ tim duto _____ kigoyoni Nyasaye erokamano kod Wuoro kokalo kuome".
10. Be wanyalo timo gimoro amora e nying Kristo ka ok warwake?
11. Jomoko luongore nang'o?
12. Be ma nyalo bedo adier?

13. Ka watemo bedo kuom gigo mang'eny kata morem moloyo "Bedo ja Kristo" be wan jo Kristo madier?
14. Jo Kristo mang'eny obedo e grube kaka Kani-sa iluongogi ni?
15. Ang'o momiyo nying "kanisa mar Kristo" oti-go?
16. Tie kanisa en ang'o kata onyiso?
17. Be nitie wach "kanisni mag Kristo" e Jo Rumi 16:16 nyiso dinde mang'eny?
18. Ere kaka wanyalo ng'eyo ni mana kanisa achiel nenitie?
19. Ka ok wadak kaluwore kod Singruok Man-yien be kuom adiera wanyalo luongore jo Kristo?

WACH 10: INJILI MAR KRISTO

Tiend wach injili nyiso ni Wach maber kata Wach maber mar Kristo (Jo Rumi 10:15). Mokuongo noyale kaka singo kendo bang'e kaka adiera. Kristo ne en jachiwo kendo en gi teko mar waro jogo duto mabiro yie kendo miye luor. Paulo nowacho, "Aonge gi wichkuot moro amora kuom Wach Maber, nimar en e teko mar Nyasaye, mawaro ji duto moyie. Mokuongo nobiro ni jo Yahudi, to bang'e nobiro ni joma ok jo Yahudi

bende” (Jo Rumi 1:16).

Kapok injili machielo oyal, Jaote Paulo nokwero, “To chutho onge Wach Maber moro machielo, to nitie jomoko machandou katemo loko Wach Maber mar Kristo obed gimoro nono. To kata ka ng’ato dipuonju Wach Maber machielo ma ok mano mane wapuonjou, bed ni en wan, kata mana malaika mar polo, to Nyasaye mondo okuong’e. Kaka ne wawacho chon, ekaka amedo wacho ni, ka ng’ato opuonjou Wach Maber machielo mopogore gi mane uyudo, to Nyasaye mondo okuong’e” (Jo Galatia 1:7-9). Kata kama-no onyiso gimomiyo, “Adier ng’ato okbi nyalo yalo injili machielo”. Kare, ng’eny ji nigo kendo ng’eny ji dhi nyime katimo kamano. Nitiere injili mar “yie kende,” Injili mar “kanisni mang’eny,” Injili mar “Lemo kikwayo,” Injili mar “Ng’wono kende,” injili mar “holo gi kworo,” kod mamoko. To magi duto gin injili mag miriambo. Nitiere mana injili achiel mar adier (Mariko 16:15,16).

Bang’e Paulo nokwero ni Ruoth biro biro kendo chulo kuoro kuom jogo ma ok omiyo injili luor. Nowacho, “To noresu un muneno sandruok, kendo wan bende noreswa. Mano notimre ka Ruoth Yesu ofwenyore, koa e polo gi malaika

mage man gi teko, e mach maliel, mondo ochul kuor ni joma ok oyie Nyasaye, kendo ni joma odagi winjo Wach Maber man kuom Ruodhwa Yesu. Giniyud kum ma en lal manyaka chieng', koriembgi mabor gi Ruoth, kendo mabor gi tekone man gi duong'" (2 Jo Thesalonika 1:7-9). To ere kaka ng'ato nyalo miyo luor injili? Mano egima wadwaro neno.

Mokuongo, we wakuong wang'i thuond weche mag injili. Gin tho, ik, kod chier mar Kristo. Wasom, "To koro owetena, adwaro paronu Wach Maber mane apuonjou, mondo anyisu tiende. Ne urwake kendo yie maru ochung' kuome motegno, bende en ema uyudo resruok kuome, to mana ka usiko uyie gi gima ne apuonjou, kapo ni ok uyie kayiem nono. Wach maduong'ie molojo mane akelonu, kendo ma an bende nokelna en ni: Kristo notho nikech richowa, kaka Muma wacho. Noyike, kendo nochier oa kuom joma otho chieng' mar adek, bende kaka Muma wacho" (1 Jo Korintho 15:14). Koro gimoro amora nitie nikech wehegi. Ma e misengni mag Jo Kristo, mag kaniisa, kendo mag geno. Kuom adiera wehegi nyaka wayie kuomgi. Mar ariyo, nitiere chike mag injili ma nyaka mi luor. Muma puonjo ni ng'ato nya-

ka winj adiera. “Kuom mano yie a kuom winjo. To gima iwinjo en Wach Maber mawuoyo kuom Kristo” (Jo Rumi 10:17). Ka iwinjo Wach kaka owachi e Jo Rumi 10:17, ng’ato nyaka yie kuome kata bedo gi yie kuome. We wasom matut, “ To ng’at maonge gi yie ok nyal bet malong’o ni Nyasaye, nimar ng’ama dwaro biro ir Nyasaye nyaka yie ni Nyasaye nitie, kendo ni en gi mich momiyo joma dware” (Jo Rumi 11:6). Bang’ yie, ng’ato nyaka lokre owe richone, kata obedo mabor kodgi. Kristo nowacho, “Ooyo, awachonu ni ka ok ulokoru uweyo richou, to uduto ubiro tho mana kaka ne githono!” (Luka 13:3). Kendo, “Nyasaye ne ok odewo richo mane ji osebedo katimo e ndalo mane ok ging’eyo dwarone. To koro osegolo chik ni ji duto kuonde duto, mondo olokre owe richogi” (Tich Joote 17:30). Ang’o kendo? Hulo ni Yesu Kristo en Wuod Nyasaye en gino malong’o. Kristo owuon nowacho, “Ng’ato ang’ata mohulo ni en ng’ata e nyim ji, an bende anahul ni en ng’ata e nyim Wuora mae polo” (Mathayo 10:32). Ndiko mar Tich Joote 8 wacho ni oyie ni Yesu Kristo ne en Wuod Nyasaye kendo kanyono Filipino nobatise (Tich Joote 8:37,38). Chik mogik monengo omi luor en tij batiso. Petro onyiso ji chieng’ Pente-

cost, “Lokreuru, kendo ng’ato ka ng’ato kuomu nyaka batisi e nying Yesu Kristo, mondo richou owenu, eka Nyasaye nomiu Roho Maler” (Tich Joote 2:38). Bang’e Kristo nowacho, “Ng’ama oyie, kendo obatisi, nokwo, to ng’ama ok oyie, bura nolo” (Mariko 16:16). Ka imiyo luor chike matin gi, imiyo luor injili mar Kristo, iwari, kendo imedi e kanisa (Tich Joote 2:47). To kuom jomoko ma en gima yot. Giparo ni chenro mar warruok onengo obed gimatek kendo koro gindikoko chike moko. Pile ka pile, gibiro yudo joma timo ma kod macha kendo dhi nyime e yo mabor ka pok gibedo ginyalo, mondo owargi. Ruoth ok mor kod ma. Nitie mana yo achiel mondo owari to mano en mane Kristo ochiko e wechene (Johana 14:6; Jakobo 1:22).

Mar adek, injili nosingo. Wayudo warruok kuom richowa mokalo (Tich Joote 2:38), Mich mar Roho Maler (Tich Joote 2:38; 3:19), thuolo maber mar lamo Ruoth (Johana 4:23, 24), mich duto mag Roho moa e Kristo (Jo Efeso 1:3), kod geno mar ngima mochwere ka wayie kuome nyaka tho (Fweny 2:10; Mathayo 25:46). Adiera, ka onge luor kod adiera, dhano onge gi gimoro amora.

Koro ma e injili mar Kristo kod weche mo-

nengo wayie kuomgi, chike monengo omi luor, kod singo monengo wayud. Nyasaye mor kod jogo mohero dwache kendo matemo matek mondo omiye luor. Orwako ji duto mondo obi ire kendo omiye luor. Koro en tich dhano mondo okawu thuolo maber ma Ruoth dwaro chiwo.

GIMA IPUONJORI

1. Ler tie “Injili” _____.
2. Injili en mar ng’a?
3. Injili en teko mar Nyasaye kuom _____.
4. Injili adi mane Kristo ochiwo?
5. Ang’o mabiro timorene jogo mabiro kelo injili machielo?
6. Gin injili mage manyien ma dhano yalo?
7. Ang’o mabiro timorene jogo ma okoluoro injili mar adiera?
8. Ng’ama biro chulo kuoro ne jogi?
9. Gin migepe adek mage mag injili?
10. Gin weche mage mag injili?
11. Gin chike mage mag injili?
12. Adi kuom magi monengo omi luor?
13. Gin duoko mage mag luoro injili?
14. Be chenro Nyasaye romo dhano?30
15. Gin yore adi manitie ma dhano inyalo war?

16. Gin gueth mage mag luoro injili?
17. Ka ng'ato nigi yie kuom tho, ang'o mobiro yudo?
18. Ka onge injili dhano nikod ang'o?
19. En tij ng'a mondo oluor injili?

WACH 11: WINJO

Ka ng'ato owinjo miriambo, be onyalo keto genone duto kuome? Be onyalo wacho ni en adier? Duoko en ooyo. Mano en adiera kuom e weche matimore kuom Roho. Inyalo winjo gik mang'eny ka ok giluwore kod Wach Nyasaye to mano gionge kod nengo moro amora kuomi kata ne ng'ato ang'at machielo.

Kuom adiera, yie kuom miriambo nyalo miyo ilal kuom Roho.

Ka wachako kod, onengo wadwar ng'eyo adiera kuom gik moko duto. Miriambo nyalo wuondo it ng'ato to ok onyal miyo oyud kwo. Nyalo bedo ni nitiere gik mang'eny midwaro timo, to mana ka ochiki kod adiera, gik mitimo nyalo bedo kayiem nono. Adiera en ang'o? Kristo nowacho, kowuoyo kod Nyasaye. "Walgi gichiwreni kuom adiera. Wachni en adiera" (Johana 17:17). Koro, ma Nyasaye wuoyo kuome en adier kendo

Kristo nomedo, “Bende ubiro ng’eyo adiera, kendo adiera nomi ubed thuolo” (Johana 8:32).

Ok onengo iwinj dhano to mana Nyasaye, Kristo, e ndiko. Nyasaye nowacho, “Ma e Wuoda mahero. Chunya mor kode. Winjeuru” (Mathayo 17:5). Kendo wasom, “Chon Nyasaye nomiyo jonabi owuoyo gi kwerewa e yore mang’eny kendo mopogore opogore, to e ndalo mogik, Wuowi owuon ema osebedonwa wach Nyasaye. En ema Nyasaye osemete wuon gik moko duto, kendo en ema osemiye chueyo gik moko duto” (Jo Hibrania 1:1,2). Koro chieng’ moro achiel Nyasaye nowuoyo koluwo Musa kod jonabi to kuom ndalogi owuoyo kodwa koluwo Wuode. Be wadak e ngima machien gi? (Tich Joote 2:16, 17). Adier, kendo osebedo are tho mar Kristo. Koro onengo wawinje. Ere kaka onengo wawinje? Koluwo duol matin mamos? Koluwo gigo mineno e lek? Kiso-mo puonj dhano? Ooyo, to mana yie kuom gigo mondiki. Johana nondiko, “Yesu notimo honni moko mang’eny ka jopuonjrene neno, to honnigo ok ondiki e kitabuni. To mago mantiegi osendiki mondo uyie ni Yesu e Mesia, Wuod Nyasaye, kendo ka uyie, to mondo ubed gi ngima kuom nyinge” (Johana 20:30, 31).

Nitiere yore mang'eny mar winjo adiera. Ng'ato nyalo winjo kosomo ndiko. E weche mamoko, ng'ato nyalo winjo Paulo, Petro, Johana, kod joyal mamoko ka osomo ndiko kata ka ng'ato osomone. Kamachielo, ng'ato nyalo winjo dwach Ruoth ka owinjo jayalo mar adier koyalo Wach. To bang' mano ok onengo oyie kuom weche jayalono nikech owachogi. Onengo bed ni odok e ndiko mondo one ka adier ema iyalo. Kendo, ng'ato nyalo winjo wach mar warruok ka osomo buge mag injili, otese, puonj, kod mamoko.

Ka ifwenyo ber mar winjo adier, kendo mana adiera kende, Kristo nowacho, "Uket chunyu kuom somo Muma, ka uparo ni Muma nyalo miyo uyud ngima ma nyaka chieng'. Adier, Muma wuoyo kuoma" (Johana 5:39). Kendo, Paulo nowacho, "Tem matek mondo inyis ni in ng'at ma Nyasaye oyiego, kendo mapuonjo Wach mar adiera e yo makare, kaka jatich ma tichne ok kuod wiye" (2 Timotheo 2:15). Wasomo bende ni jo Beria negin gi chuny mathuolo moloyo mani Thesalonika nikech negidok mi gisomo ndiko mondo gine ka gigi duto magiwinjo gin adier (Tich Joote 17:10,11).

E ndiko moro amora ma owuyo kuom win-

jo e Singruok Manyien ibiro yudo ni ji winjo mo-kuongo adier mar Nyasaye. Kuom winjo adier, yie noket e chunyi (Jo Rumi 10:17). Ma e kaka itime tinende.

Kata obedo ni en gima ber mondo iwinji, we mondo obed e pachwa ni en gino malong'o ni ng'ato owinj gima kare, adier. Kendo, ok kende ni mondo iwinji. Ji mang'eny osewinjo adier, to ok owargi. Nang'o? Nikech ka ng'ato onengo oware onengo otim mana mano mowinjo. Ng'ato nyalo winjo ni obiro yudo ot manyien kaodhi e ofis moro mar ohala mondo owach ni en mare, to ka okodhi to okobiyude. Ng'ato nyalo winjo warruok koluwo Kristo mana ka okotimo gik mowinjo e ngimane to onge ber mabiro timorene.

Bed gi chunyi mar dwaro winjo to tim makare gino miwinjo. Kik iyie kuom gimoro nikech owinjore makare. Par gino matut, luwe matut, to ka ifwenyo ni en adier, yie kode, here, kendo miye luor.

GIMA IPUONJORI

1. Be inyalo yie kod miriambo?
2. Yie kuom miriambo nyalo kelo ang'o?
3. Adiera en ang'o?

4. Ang'o maketowa thuolo?
5. Ng'ama onengo wawinji koluwore kod weche mag Roho?
6. Ere kaka wawinjo Kristo?
7. Ang'o momiyu Paulo nowacho ni injili nondiki?
8. Eyore mage ma ng'ato nyalo "winjo" adiera?
9. Be onengo wayie kod gima jayalo moro amora owacho ka ok waluwo matut?
10. Ang'o momiyu wasomo ndiko?
11. Ang'o momiyu jo Berea negin gi chuny mani thuolo?
12. E ndiko moro amora mar Singruok Manyien kuom gino ma iwuoye, ji onengo
13. Bang' ka ng'ato osewinjo adier nyaka otim ang'o?
14. Ka onge luor kuom winjo en kayiem nono.
15. Kare koso ok kare: Be onengo wayie kuom gimoro amora ma wawinjo e lemo?
16. Ere kaka wanyalo ng'iyo gik moko ma wawinjo mondo wane ka gin adier?
17. Ang'o ma wanyalo timo kuom adier ka wawinje?

WACH 12: YIE

Yie en ang'o? Jandiko ma ja Hibrania nowa-cho, "To yie en ang'o? Yie en bedo gi adiera ni wabiro yudo gik ma wageno, kendo en bedo gi ratiro maonge kiawa ni gik ma ok wanyal neno, nitie" (Jo Hibrania 11:1). Kata kamano jandiko ne ok ong'eyo ni ma nyiso tie wach yie, onyisowa ranyisi mar gima yie en. Yie en gino mochiwu e chuny ng'ato koluwo winjo Wach (Jo Rumi 10:17). Ma en, okelo ng'ato yie maonge penjo adier mar Wach Nyasaye, kendo kuom gino mogero, momiyu luor, kendo en gi geno kuom gino mabiro. Mondo wagol ranyisi, we awach ni an giyie ni nitie jatend piny mar United States, ni nitiere Tokyo, Japan, ni nitiere got Everest. Pok naneno jatend piny, kata kuondegi, to an gi yie ni gintie. Nang'o? Nikech ranyisi mang'eny manyiso ni gin tie, kendo be nikech jogo ma osedhi wuoyo kuomgi, kod jogo ma ondiko kuomgi. To kuom mano, an giyie kuomgi ni gintie mi anyiso jomoko.

Pok naneno Nyasaye kata Kristo. Pok nadhi e polo. To an gi yie ni Nyasaye kod Kristo nitie kendo jogo makare chieng' moro achiel biro dhi e polo. Nang'o? Nikech ranyisi mang'eny ni gintie kendo nikech ranyisi mar Kristo kod weche

mi hulo kuome kod weche mondiki koluogi. To moloyo, anyiso adierani ne jomoko maonge luoro.

Kit yieni en gima long'o kuomwa. De onge yie de wan jogo ma ok long'o. Waduto wayie kuom ng'ato kendo e gimoro, koro gima long'o en ni mondo wabed gi adier ni yiewa yudore ei adiera kendo oluwo yo makare, nikech Muma owacho, "to ng'at ma onge gi yie oknyal bet malong'o ni Nyasaye, ni mar ng'ama dwaro biro ir Nyasaye nyaka yie ni Nyasaye nitie, kendo en gi mich momiyo joma dware" (Jo-Hibrania 11:6). Wakwayi ni mondo ing'e ni kapok ng'ato obiro ir Nyasaye, mokwongo, nyaka oyie ni e en , ni en e wuon chiwo kendo ogwedho ng'atno mamanye.

Kuom adiera, koro, yie en yor yudo waruok. Ok en mana yorno kende, to en mana achiel kuomgi nikech ng'ato ok nyal miyo luor ne chike moro mar Nyasaye ka oonge kod yie. Ka ma nie pachwa, we wafweny ndiko moko mawuoyo kuom yie kaka gima long'o, kata yie kuom miyo luoro injili. Wasom, "Nyasaye nohero piny ahinya kama, omiyo nochiwo Wuode ma miderma mondo ng'ama oyie kuome kik lal, to obed gi ngima manyaka chieng" (Johana 3:16). Ka jajela nopenjo Paulo gi Sila gima dotim mondo okwo, ndiko

wacho, “Negiduoke ni, ‘yie kuom Ruoth Yesu, eka inikwo, kaachiel gi joodi” (Tich Joote 16:31). Jomoko nong’ado wach chuth ni gima ng’ato onengo otim mondo okwo en yie. Kare, kaka owach chon, ng’ato nyaka kuong yie ka pok ochiwo luor, kendo ka wasomo matut e Tich Joote 16 ibiro yudo ni Wach Nyasaye noyal ni jogo kendo bang’e nokawugi mi obatisgi. To Nyasaye waro ng’ato chieng’ mane? Kristo noduoko kowacho, “Ng’ama oyie kendo obatisi, nokwo, to ng’ama ok oyie, bura nolo” (Mariko 16:16). Yie, otiyo ka otayowa mondo watim gima Muma puonjo.

Kawang’iyo yieno kende, Jacobo wacho ni bura loyo nga’to moloyo ware.

Winji, “yie bende chalo mana kamano. Ka en kende, ma onge tim, to en mana gima tho” (Jakobo 2:17). Kendo, “kendo kamano uneno ni gik ma ng’ato timo ema miyo obet e winjruok gi Nyasaye, to ok yie kende” (Jakobo 2:24). Kristo nowacho, “Ka uhera, to unumak chikena” (Johana 14:15). Koro en gima long’o ni wang’eyo tie yie kod tich. Yie kende ok nyal resi, kata mana tich kende ok nyal resi (Jo Efeso 2:8,9). Ti kodgi kanyakla kendo ginikel resruok.

Yie biro miyo ng’ato lokre mowe richone,

mondo ohul ni Kristo en Wuod Nyasaye, kendo otise mondo owene richone. Yie kende ok nyal timo ma, to obiro keto ng'ato mondo odag kaluore kod Wach Nyasaye e ngimane duto, kendo miye geno mar ngima mochwere. Nang'o? Nikech gigo mindiko ne osendiki ni mondo wayie, kendo luo adier mondo osimbo mar Nyasaye omiwa (Johana 20:30, 31; Jo Efeso 2:10).

Kik ibed gi luor kiyie. Ilok yieni opodhi. Kik ikete matin. Ibiro buok ka ineno gigo motimoni. Parni, "Aonge gi Wichkuot moro amora kuom Wach Maber, nimar en e teko mar Nyasaye, mawaro ji duto moyie. Mokuongo nobiro ni jo Yahudi, to bang'e nobiro ni joma ok jo Yahudi bende. Wach Maber nyiso ji yo ma Nyasaye miyogo dhano bedo e winjruok kode. Mano timore mana kuom yie kod tim, mana kaka Muma wacho ni, 'Ng'at ma obedo e winjruok gi Nyasaye nikech oyie ema nobed mangima" (Jo Rumi 1:16, 17). Muma be wacho ni wawuoth e yie to ok kuom neno.

GIMA IPUONJORI

1. Yie en ang'o?

2. Yie ketowa e migawo mane?

_____ kod _____ kaluore

kod Kristo kelo yie.

3. Gik moko mage _____ kaluore kod Kristo kelo yie.

4. En gima long'o ni yiewa yudore Kanye?

5. Be wanyalo sayo Nyasaye kaonge yie?

6. Nyasaye gwedho jomage kaluore kod jo Hibrania 11:6?

7. Yie en kuom ang'o?

8. Kaonge yie ok wanyal timo ang'o?

9. Ang'o ma Johana 3:16 wacho kuom yie?

10. Be yie kende oromo reso chuny ng'ato?

11. Gik moko ariyo mage nyaka timre kaluore kod Mariko 16:16 kapok ng'ato owar kuom richone machon?

12. Yie reso kende ka otimo ang'o?

13. Jakobo owacho ang'o kuom yie kod tich?

14. Be ng'ato inyalo res kod yie? _____
kaonge tich? _____

15. Yiekodtichkoriworekelo _____

16. Yie biro keto ng'ato Kanye?

17. Ji ipuonjo mondo odagi e _____.

18. Onengo wawuoth kod _____, to ok kod _____.

WACH 13: LOKRUOK

Tie wach lokruok nyiso ni weyo timo gimoro bang'e itimo gimoro machielo, en dwaro mar chuny mondo olokre. E wachni, nyiso ni weyo richo. Kuom adier, ng'ato ok nyal bedo gi geno mondo obed kaka Ruoth dwaro ni mondo obed mana ka odok chien koweyo richone kendo olokre e ngimane.

Kristo nokete mayot, "Ooyo, awachonu ni ka ok ulokoru uweyo richou, to uduto ubiro tho mana kaka ne githono!" Luka 13:3). E yo machielo, en ni ilokri kata ilal. Be ma onyiso ni onge pogruok moro amora kod Ruoth kata ng'ato olokre kata olal? Ooyo, kuome samoro onyalo kelo pogruok. Petro nowacho, "To kik uparni Ruoth odeko kuom timo gima osesingore ni obiro timo, kaka jomoko paro. Ooyo, ohorenu mos kapod orito, nikech ok odwar ni mondo ng'ato olal, to odwaro ni mondo ji duto olokre owe richogi" (2 Petro 3:9).

Ruoth ok dwar ni mondo ng'ato olal, to ka ng'ato otamore lokore to obiro lal. Koro, en mana kuom ng'ato ka ng'ato.

Kowuoyo e got mar Mars, Paulo nowacho maler ni Nyasaye dwaro ni dhano mondo olokre

owe richogi. Nowacho, “Nyasaye ne ok odewo richo mane ji osebedo katimo e ndalo mane ok ging’eyo dwarone. To koro osegolo chik ni ji duto kuonde duto, mondo olokre owe richogi” (Tich Joote 17:30). Ng’ato ok nyal wacho ni Ruoth okowacho ni mondo olokre owe richone, to onengo olokre. Bende osechikowa ni mondo walokre. Ka isegik e higa mar timo ma, tiende ni, higa mar pogo ber kod rach, to inie achiel kuom wachni.

Ng’ato ok nyal bedo maber ahinya mi ok onyal lokore owe richone kendo ng’ato ok nyal bedo jaricho ahinya mi ok onyal lokore owe richone ka odwaro. Ji duto, kata obedo kit ngima ma gidago, osetimo richo kendo gidwaro resruok. Paulo nowacho, “Ji duto osekethe, kendo girem kuom duong’ mar Nyasaye” (Jo Rumi 3:23). Kendo mana kaka Ja Kristo, Johana nondiko, “Ka wawacho ni waonge gi richo, to wawuondore kendwa, kendo adiera onge e chunywa” (1 Johana 1:8). Ma nyiso ni kata mana ja Kristo ok nikare. Onyalo timo gima rach, richo kaluwore kod koso ng’eyo kata ka obothne. Eyorni, Johana nomedo ndiko, “To ka wahulo richowa, to oweyonwagi, kendo opwodhowa kuom tim duto ma ok odhi kare, nikech en jaadiera, kendo otimo mana gima

kare” (1 Johana 1:9).

E wachni ok wawuo kuom ja Kristo kende to wawuoyo kuom gino ma jaricho onengo otim mondo oware to wayudo ni onengo olokre owe richone ka oseyudo yie kuom Nyasaye. E puonjwa mokalo wayudo ni ng’ato nyaka winj adier kendo nyaka oyie kuom adier, kendo e puonjwa mabiro ibiro nyiswa ni nyaka ohul Kristo kendo obatisse. To sani, e kind gigi duto, nyaka olokre. Ka wagolo ranyisi, Petro nonyiso ji odiochieng’ mar Pentekosti ni onengo gitim gima owachni. “To Petro nowa-cho nigi niya, ‘Lokreuru, kendo ng’ato ka ng’ato kuomu nyaka batisi e nying Yesu Kristo, mondo richou owenu, eka Nyasaye nomiu Roho Maler” (Tich Joote 2:38). Kuom kanyakla jomoko nowa-cho, “Mano omiyo, lokreuru oduog ir Nyasaye, mondo richou oruchi” (Tich Joote 3:19).

Koro wan gi ang’o? Wan gi chik momi ji ni mondo olokre owe richogi. Ne en mar Nyasaye kendo ochuno mondo oter ng’ato e warruok.

E wach moro amora e buk mar Tich Joote ibiro yudo ka owache aching’, kata onyiso, ni kapok dhano obatisi negi lokore giweyo richogi. Koro en tinende ni kapok ng’ato obatisi nyaka

olokre owe richone. Kuom adier, ng'ato inyalo nyum ka okolore ei adiera to onyiso fuwo ne en owuon. Ruoth ong'eyo chunye to ka ok olokre oweyo richone, ok biwene richone kendo onge warruok.

Ng'ato nyaka tim mos ne richone ni onyalo weyogi ni mondo odag e ngima maber (2 Jo Korintho 7:10). To ok timo mos kende ne richo ng'ato. Nyaka owegi chien. Kendo nyaka oket gigena e tim makare, ka ok kamano, richo machon biro duogo (Jo Galatia 5:19-24; Jo Efeso 4:24-29).

Lokruok weyo richo kende ok nyal konyo. Ng'ato nyalo weyo richone kendo odag e ngima maber, to mana ka ok omiyo luor chike mamoko mag Nyasaye, pod en mana jaricho. Mano be, ng'ato nyalo lokore owe richone, omi luor injili, kendo odag ngima ja Kristo kuom kinde matin to bang'e odok e richo. Ang'o mabiro timorene? Mana ka ok olokore kendo odog ir Ruoth kolemo nono to obiro lal mana kaka ne ok olokore mokuongo (2 Petro 2:20-22). En gima yot timo gima kare ka iparo ni ka ikoso timo gima Ruoth owacho, itugo kod chunyi. Richo biro miyo ilal to gima kare biro resi (Jo Rumi 6:23). Parni, kama-no be, gima ng'ato ochwoyo ema obiro kayo (Jo

Galatia 6:7-8).

GIMA IPUONJORI

1. Ler tie “lokruok” _____.
2. Be wanyalo bedo gima wan ma Ruoth odwaro ka ok walokore?
3. Nyakawalokrekata _____.
4. Be ochuno kuom Kristo ni walokre kata walal?
5. Ka ng’ato otamore lokore be inyalo rese?
6. E higa mane ma ng’ato bedo e bwo chik mondo olokre?
7. Be nitie jomoko ma onge tiende mondo mi gilokre?
8. Be nitie jomoko ma joricho ahinya ma lokruok ok bitimore negi maber?
9. Ang’o ma jo Rumi 3:23 wacho?
10. Be ja Kristo nyalo timo richo kendo odwar lokruok?
11. Ng’ato nyaka dwar _____ kuom Nyasaye kapok olokore.
12. Gik moko ariyo mage nyaka ng’ato tim bang’ ka oselokore, mondo orese?
13. Be lokruok en gima long’o kuom resrruok?37 Ang’o matimore e buk moro amora mar Tich Joote?

14. Ka ng'ato ok _____ batiso ok biluoko richone.
15. Ng'ato nyaka ket thenge yore maricho kod ang'o?
16. Be lokruok kende nyalo reso?
17. Ka ng'ato moselokore momiyo luor Injili dok e richo mi odong' kanyo, ang'o mabiro timore ne?
18. Dhano pile _____ gima _____.

WACH 14: HULO

Hulo tiende en ni yie ni gino nikare, kete mondo ong'ere, wacho gimoro e yo maler, kata keto yie kuom gimoro. E wachni, ng'ato hulo ni Yesu Kristo en Wuod Nyasaye. Kaluwore kod ndiko ma en hulo elela, kaluwore kod dhog ng'ato.

Kristo owuon nowacho, “Ng'ato ang'ata mohulo ni en ng'ata e nyim ji, an bende anahul ni en ng'ata e nyim Wuora mae polo. To ng'at ma okweda e nyim ji, an bende anakwede e nyim Wuora mae polo” (Mathayo 10:32, 33).

Koro we wang'i weche moko matin. Mo-kuongo, Kristo nowacho ni ng'ato ang'ata. Ok ochuno ni en ng'a, ka ng'ano nyalo hulo Kristo e nyim ji, en bende obiro hule e nyim Wuoro mae polo. E yo mayot Kristo wacho ni, “hula to an

bende abiro huli”. Be mano ok en gima kare moromo? Biro neno en gima oromo. E yo machielo, okete e yo mochuno ni ng’ato ang’ata mokwede e nyim ji ibiro kwede enyim Wuoro mae polo. Ma en, ng’ato ang’ata mabiro kwede kod dwarone e piny ka ibiro kwede chieng’ bura.

Paulo nowacho, “En kamano nikech ng’ato nyaka yie gi chunye mondo obed e winjruok gi Nyasaye, kendo nyaka owuo e lela gi dhoge mondo orese” (Jo Rumi 10:10). Nitiere gik moko ariyo monengo wang’e e puonjni. Ka wachako, Paulo nowacho ni hulo nyaka time kod dhok, kendo wan kod ranyisi mag ndiko ma wadhi tiyogo bang’e kuom wachni. Mar ariyo, jandiko nowacho ni yie kod hulo terowa e warruok, kata gin yo matero ji kanyo. Ooyo, ng’ato ok war mana nikech oyie kuom Ruoth to mano bende en gima adiera e hulo Kristo ni en Wuod Nyasaye. To okang’ machielo maketo ng’ato e Kristo en mano mar batiso. Som jo Rumi 6:3, 4 kod Jo Galatia 3:26, 27. We wadog e ndiko mar Tich Joote 8 mondo wasom ranyisi mag ndiko mawuoyo kuom yie mar ng’ato kohulo. Filipino nonyis ni mondo odhi opuonj jatend Ethiopia mabwoch adiera kendo ndiko wacho ni, “Malaika mar Ruoth nowuoyo gi Filipino, kawacho

ni, ‘A malo, mondo idhi yo milambo e yo moa Jerusalem kadhi Gaza.’ (Yorno ng’ado e thim.) Kuom mano, Filipino noa malo, modhi kuno. To noyudo jatend Ethiopia moro mabwoch wuotho e yorno. Ne en ng’at manigi duong’ ahinya, mane orito mwandu mag kandake, ruoth madhako mar Ethiopia. Ne oyudo oa Jerusalem, kuma ne osedhi lamoe Nyasaye, kendo koro ne odok thurgi, koidho gache, kendo osomo kitap janabi Isaya. Roho Maler nowacho ni Filipino niya, ‘Dhiyo iwuoth e bath garino.’ Omiyo Filipino noringo odhi, mi owinjo ka ng’atno somo kitap janabi Isaya. Nopenje niya, ‘Bende iwinjo tiend gima isomono?’ To ng’atno nodwoke ni, ‘Ere kaka dawinj tiende, ka ng’ato ok onyisa?’ Eka nokwayo Filipino mondo oidh kode gari. To kama ne oyudo osomo e Muma ne wacho kama: ‘Ne ok owacho gimoro to noling’ thi, mana ka rombo mitero kar yieng’o, kata ka rombo manie nyim joma ng’ado yiere. Ne otimne marach, kendo ne oketh buche. Onge kothe maji noparego, nikech ogol ngimane oko e piny.’ Eka jatelo nowacho ne Filipino ni, ‘Nyisa ane; janabi wuoyo kuome owuon, koso owuoyo kuom ng’at machielo?’ Eka Filipino nochako mana kama ne osesomo e Mumano, mi opuonje Wach

maber mar Yesu. To kane oyudo gidhi nyime gi wuoth, negichopo kamoro manitie pi, mi ng'atno nowacho niya, 'Ne! Pi e e! Ang'o makoro dimona yudo batiso?' Filipino nodwoke ni, 'Inyalo yudo batiso, kiyie gi chunyi duto' Nodwoke ni , 'Ee, ayie ni Yesu Kristo en Wuod Nyasaye'. Bang' mano, jatelo nogolo chik mondo gari ochung'. Eka gidu-to ji ariyo, Filipino kod jatelono, ne jodonjo e pi, mi Filipino obatiso. To kane giwuok e pi, Roho mar Nyasaye nokawo Filipino oago, mi jatelono ne ok ochako onene kendo, to nodhi nyime giwuodhe, komor ahinya" (Tich Joote 8:26-39).

E somono ibiro yudo ni onge gima tek kuom gima otimore. Malaika mar Ruoth nochiko Filipino mondo odhi kama obiro yudoe ng'ato. Fweny kata kamano, Malaika nokodhi kende to nooro jayalo mondo ochop Wach. Filipino noyudo ng'at malemo, ja Ethiopia mabwoch-, ng'at mong'ere kowuotho kodok dala bang' kosea Jerusalem lemo. Kata kamano ne ojayalo mar chik mar Jo-yahudi. To nosomo ndiko, kata obedo ni ne ok ong'eyo ni osomo Wach mar Kristo. Filipino noriwore kode, opuonje adiera, kendo konye mondo oluor injili. To mondo omi luor adier, nyaka obed ng'atno moyie, mahulo ni Kristo en Wuod Nyasaye, ken-

do onengo obatiso mondo owene richone. Mana bang' ma noyuod thuolo mar dhi nyime kod wuodhe komor kaka ja Kristo. Wach mar hulo Kristo en okang' machielo e yor warruok.

GIMA IPUONJORI

1. Lertie 'hulo' _____.
2. Ji adi momedi e rwak mar Wach mar hulo Kristo?
3. Be ochuno ni hulo onengo ohul e nyim ji?
4. Kristo nosingo ang'o ni obiro timo ni jogo mohule?
5. Ka wakwede, obiro timo ang'o?
6. Yie kuom Kristo kod hulo kuom yie kuome gin _____ waruok _____.
6. Okang' machielo mar luor en _____.
7. Batiso, yie kiluwo kod lokruok kod hulo, keto ng'ato _____.
8. Be ja Ethiopia mabwoch nopuonj kod malaika?
9. Ndiko mane ma bwoch ne somo?
10. Ng'ama ne wach maduong' ka?
11. Bang' ka ng'ama bwoch owinjo Wach Kristo mi oyie kode, nopenjo penjo mane?
12. Filipino nowacho ni obiro timo ang'o mokuongo?

13. Gik moko ariyo mage mane bwoch otimo?
14. Be bwoch ne ja Kristo kapok otise?
15. Ang'o mane otimo bang' ka osetieko chiwo luorne ne injili?
16. Hulo ni Kristo en Wuod Nyasaye en okang' machielo e yor_____.

WACH 15: BATISO

Wabiro koro e wach batiso magolo richo ng'ato kendo mede e kanisa. Ok en gino miparo apara kata malong'o ahinya moloyo chike mamoko miyudo e Muma. En okang' mogik moloyo ma ng'ato timo mondo odonj e Kristo, to nikech Nyasaye ochike, nyaka wamiye luor.

Batiso kende ok nyal waro ng'ato moloyo kaka yie mawaro ng'ato to ng'ato ok nyal ware ka oonge kod tim. Ng'ato yie kuom Kristo, weyo richo nikech Kristo, hulo Kristo, kendo itise nikech en. E yo machielo, tim kelo ng'ato machiegni, to ng'ato ok ware ka pok otimo gigo duto ma Ruoth owacho. Kuom ranyisi, ng'ato nyalo bedo e ondamo mabor kod dhot mar ot. Ondamo mokuongo ok nyal keto ng'ato ei ot, to ka okawo ondamo machielo kendo ondamo mogik to mano kete ei ot. To mano ok onyal wacho ni ondamo mogik ema otiyo nikech nya-

ka to no okal e ondamo mamoko mondo ochopie ondamo mogikno matere e dhot. An kod adier ni ineno gimalong'o. Paulo nowacho, "Donge ung'eyo ni kane obatiswa, mi wariwore gi Yesu, to batisono nomiyo wariwore kode e thone?" (Jo Rumi 6:3). Kendo nowacho, "Un uduto osebatisu kuom Kristo, mi urwako Kristo owuon ka nanga" (Jo Galatia 3:27). Koro, ere kaka ng'ato bedo ja Kristo? En mana kuom yie kende? En mana kuom lokruok weyo richo? Kaluwore kod Muma en batiso. Ka pok otisi Kaluwore kod Muma ok in ja Kristo. Inyalo wacho ni in to ok in. Nyadimang'eny, kiwacho ni owari maonge batiso en wacho ni owari oko mar Kristo, maonge Kristo. To ere ng'ama nyalo yie go?

Batisoni keto ng'ato e Kristo, tim achielni keto ng'ato e ringre Kristo kata kanisa mar Kristo. "Kamano bend e kaka waduto, bed ni wan Jo Yahudi kata joma ok Jo Yahudi, kata wasumbni kata joma nithuolo, to ose batiswa e ringruok achiel kuom Roho achiel, kendo wan duto osemiwa Roho achielno mondo wamadhi" (1 Jo Korintho 12:13). En mana kuom timni ema Ruoth medoi e kanisane (Tich Joote 2:47).

Batiso en ang'o? Ng'ato wacho ni en kiro,

olo, kata nyumo kendo ng'ato nyalo kawo yo moro amora mohero. Kata kamano, ka ng'ato otimo nonro oyudo ni kiro en mana kiro to olo en mana olo. Onge achiel kuom mago ma inyalo tigo kaka batiso. Wach batiso owach e dho Greek ni BAPTIZO manyiso ni nyumo, ik, nyumo matut, kod mamoko. E yorni en hiko e pi (Jo Rumi 6:3, 4; Jo Kolosai 2:12; Tich Joote 8). Mondo ng'ato ogol oko paro mar olo kod kiro, fwenyni Muma olero Batiso owuon kaka hik (Jo Kolosai 2:12), to Paulo nowacho ni nitie to mana batiso achiel (Jo Efeso 4:5). Koro en ang'o? Nitiere mana batiso achiel ma en hik. Ma en, mane onge to nenitie to mane nitie ok bi bedo, kata wabiro yie kode kata ooyo. Ka osekiri kata oseoli to mano pok otisi. Inyalo paro ni osetisi kata osekoni ni osetisi to kaluwore kod Muma pokotisi. Koro weche ng'a ma ibiro yie go? Gima dhano owacho koso gima Muma owacho?

Kaluwore kod ndiko ng'ato nyaka batisi eka oware. Kristo nowacho, "Ng'ama oyie, kendo obatisi, nokwo, to ng'ama ok oyie, bura nolo" (Mariko 16:16). Petro nowacho, "Pigno en ranyisi mar batiso, ma koro resou sani. Batiso ok en golo chilo kuom ringruok, to en singruok motim

ni Nyasaye gi chuny maler” (1 Petro 3:21). Parni, Kristo kod Paulo nowacho ni batiso waro. Be ibiro wacho ni Batiso ok war?. Ang’o momiyo owaro? Nikech Ruoth owacho kamano, kendo mano en duoko makare. Kendo be, nokowacho, ni Muma oko puonjo, ni ‘batiso’ kende waro.

Be nitie ranyisi mar batiso ni okete chik? Petro nonyiso ji odiochieng’ Pentecosti ni gilokre giwe richogi kendo obatisgi mondo owenegi richogi (Tich Joote 2:38). Nonyiso Cornelius kod joode ni onengo obatisgi (Tich Joote 10:48). Saulo nonyisi ni mondo ochung’ malo obatiso mondo oluok richone (Tich Joote 22: 16). Koro ranyisi mang’eny nysisowa kaka nochik ji mondo obatisi kendo onyiso gimomiyo ne ibatisgi. Kuom adier, e wach moro amora e chik mar Singruok Manyien, ji nonyis ni mondo obatisgi. Som Tich Joote, madongo, 2, 3, 8, 9, 10, kod 16.

Batiso nyiso ranyisi mar tho, hik, kod chier mar Kristo. Ng’ato tho ne richone, ihike kod Ruodhe e batiso, kendo ochier oa e bur pi mondo owuoth e ngima manyien. Som Jo Rumi 6 matut.

E batiso nitie nyuol manyien. Ruoth owacho ni ng’ato nyaka nyuole nyuol manyien to mano en mar pi kod Roho Maler. “Mar pi” nyiso ni bati-

so to “mar Roho Maler” nyiso ni Kaluwore kod dwach Nyasaye (Johana 3). Adier ok okwa ahinya ni mondo ng’ato otim gima Ruoth ochiko. Luwu ranyisi mar ja Ethiopia ma buoch kendo obatisi to koro ibiro dhi nyime gi wuodhi kimor (Tich Jooteb 8). To okochun ng’ato.

GIMA IPUONJORI

1. Batiso timo ang’o?
2. Be batiso en chik malong’o e Singruok Man-yien?
3. Be batiso kende waro?
4. E okang’ mane ma batiso nyalo luoko richo ng’ato?
5. Ere kaka ng’ato bedo e Kristo?
6. Ka pok obatisi, to iwacho ni osewari, itemo wacho ang’o?
7. E yo mane ma imedowa e kanisa?
8. “Kuum Roho achiel waduto _____ kuom _____.”
9. Be kiro en batiso? _____ Be olo en batiso?
10. Batiso en ang’o?
11. Wan _____ kode e batiso.
12. Batiso adi manitie e wang’ Nyasaye?

13. Be batiso manie ndiko waro?
14. Gol ranyisi ariyo ma batiso ne ogole chik _____.
15. Be nitie ranyisi mamoko mag batiso?
16. Be batiso nogole chik e wach moro amora e
17. Singruok Manyien?
18. Batiso golo ranyisi mane?42
19. Be tho, hik, kod chier mar Kristo onyis e wach moro amora?
20. E tim mar batiso nitie _____.
21. Chieng' mane ma ng'ato "nyalo dhi nyime gi wuodhe komor?"

WACH 16: ODIACHIENG' LEMO

Odiochieng' mane en odiochieng' lemo? Be en tich abich, tich auchiel, kata jumapil? Jomoko biro wacho ni en tich abich, ka gin jo Islam. Jomoko biro wacho tich auchiel, ka gitemo luwo chik machon. To moko kuom ji mang'eny biro wacho ni jumapil nikech giwacho ni gin jo Kristo kata nikech riekogi mar bedo ja Kristo. To Muma puonjo ang'o?

Muma ok opuonjo e yo moro amora Islam kata kamano kaka tich abich odiochieng' lemo to bende ok onengo wang'iye matut. To kuom tich

auchiel, chik machon opuonjo ni chieng' sabato onengo orite. To adiera, ok wadak e bwo chik kendo kata kamano ok otwewa mondo warit chin' sabato kata walam Ruoth chieng' tich auchiel. Kaka ne ochiwu chik manyien, chieng' lemo manyien ochiwu be ne ochiw. Ruoth ne ok bi mogik, to mokuongo. Koro, onyisowa ni kik walame odiochieng' mar abiryio mar juma, to odiochieng' mokuongo mar juma. Paulo kod jo Kristo mamoko notimo ma kaka owach e Tich Joote 20:7. Winji, "Chieng' mokuongo bang' sabato, tiende ni chieng' ngeso godhiambo, ne wachokore mondo wacham Sap Ruoth. To kaka Paulo ne ikore ni kinyne oa, nopuonjo nyaka dier odiewuor". Koro fweny, owacho ni odiochieng' mokuongo mar juma, ok odiochieng' mar abiryio mar juma. Mokuongo, odiochieng' no Kristo nochier oa e bur. Jo Kristo nochiki ni mondo girom gikawu Makati kod divai mondo oparego.

Kendo, Paulo nowacho ni chiwo nyaka bed odiochieng' mokuongo mar juma. Wasom, "Chieng' jumapil ka jumapil, ng'ato ka ng'ato kuomu mondo opog moko kuom gik ma Nyasaye osekonyego, oket tenge mondo solro kik tim ka abiro" (1 Jo Korintho 16:2). To ang'o momiyo

chiwo onengo otim chieng' mokuongo mar juma? Nikech mano en odiochieng' makare mar time to moloyo en odiochieng' ma jo Kristo chokore mondo olam Nyasaye. En mayot kamano. Odiochieng' mokuongo mar juma owach e yo makare. Adier Paulo de ok owacho ni Jo Kristo ochokre odiochieng' mokuongo mar juma mondo gichiwo ka gilemo odiochieng' mopogore kod ma.

Ja ndiko ma Jo-hibrania wuoyo kuom wachini, “Kik wawe mak wachokore kaachiel, kaka jomoko oseweyo timo, to nyaka wajiwareuru ngatogi ng'ato, to moloyo onengo utim kamano kuneno ka chieng' Ruoth sudo machiegni” (Jo Hibrania 10:25). Akwai ni mondo ifweny moko kuom gik mowach: 1) Kik wawe ma ok wachokore. 2) Kaka jomoko oseweyo timo. 3) To onengo wajiwareuru ng'ato gi ng'ato. 4) Onengo utim kamano kuneno ka chieng' Ruoth sudo machiegni. Kuom ranyisi neging'eyo odiochieng' mowal mondo gichokre, to nikech chieng' sabato nogur e msalaba to odiochieng' manyien okawo kare, koro en gima nenore ni en odiochieng' mokuongo mar juma. Ma e wach mogik ma ng'ato nyalo gikie.

Johana nowacho chieng' moro achiel, “To chieng' Ruoth, Roho ne omaka, mi awinjo duol

maduong' ma ywak ka tung', ka wuoyo gi yoka ng'eya" (Fweny 1:10). Jomoko biro wacho ni odiochieng' duto gin odiochieng' Ruoth. Kare, en adier seheduto gin seche mag Nyasaye, to Johana ne nigi odiochieng' mowal e pache kata de ok ohulo odiochieng'no. Adier ka odiochieng' duto gin mag Nyasaye to de ok owacho, "To chieng' Ruoth, Roho ne omaka". To nikech nowacho kamano, nose gawinjo odiochieng' mokuongo mar juma, chieng' lemo.

Ka wadok e chier mar Ruoth wayudo wach moro kuome, ni nochier odiochieng' mokuongo mar juma e bur (Mathayo 28:1; Mariko 16:1, 2). Jomoko osemeno wach ni gimomiyo noko chier chieng' sabato nikech ne en odiochieng' momi ler. En fuwo manade. Ruoth ne ok ochengo chieng' sabato? Ooyo, Ruoth ne ok obiro chieng'no kata obedo ni ji wacho ni en odiochieng' lemo.

Ka ogolo oko lemo ma chon, manyien obiro kendo manyienno nochiwe kod Kristo. Chik machon nogol bang'e chik manyien nochiwu. Kit lemo machon nogol to manyien to kel makare. Odiochieng' machon nogol to manyien nokel. Piny Ruoth mineno nogol to Piny Ruoth mar Roho nokel. Remb chiaye nogol to remb Kristo

nobedo makare. Nying machon nogol oko to nying manyien nochiwu. Mano kaka chik Nyasaye nolok makare!

Ka itemo lamo Nyasaye kaka Muma wacho to mokuongo nyaka ilem odiochieng' mowalo, odiochieng' mokuongo mar juma. Onge pogruok, kata kamano Ruoth de ok ondike. Ogole chik 1 Jo Korintho 16:2, kendo wan gi ranyisi mag Jo Kristo ma lemo e odiochieng'ni. Koro otweyo Jo Kristo duto tinende.

GIMA IPUONJORI

1. Kaluwore kod jo Islam, odiochieng'gi mar lemo en?
2. Kaluwore kod jo Judea, odiochieng' lemo en?
3. Kaluwore kod Singruok Manyien, odiochieng' lemo en?
4. Odiochieng' mane monengo wayie go ka Nyasaye imiyo duong'?
5. Ang'o momiyo chieng' sabato ok okete kaka chieng' lemo?
6. Onengo waket Nyasaye_____to ok_____.
7. Tich Joote 20:7, Jo Kristo romo odiochieng' mane mondo gilem?

8. Jo Kristo chokore chieng' _____ mondo gipar Kristo ka gikawo sap Ruoth?
9. Chieng' mane mowal ni mondo wachiwu michwa ne Nyasaye?
10. Gin weche mage ang'wen ma ondiki e Jo Hibrania 10:25?
11. Johana nowacho ni noyudo Roho odiochieng' mane?
12. Be secheduto gin mag Nyasaye?
13. Ang'o momiyo owach ni 'chieng' Ruoth' ne en chieng' malong'o?
14. Odiuchieng' mane ma Kristo nochier oa bur?
15. Jomoko wacho ni ne ok ochier chieng' sabato nikech omiye luor. Ere kaka wanyalo ng'eyo ni ma ok en kamano?
16. Ang'o momiyo ne ok ochier chieng' sabato?
17. Chik _____nogol to _____ manyien nochiwu.
18. _____lemo nogol to manyien _____.
19. Odiuchieng' _____ nogol to manyien _____nochiwu.
20. Piny ruoth mineno _____nokel piny_____ manyien.

WACH 17: LEMO MOYIEGO

Nitie yo makare mar lemo kod yo marach. Nitie yor dhano kod yor Muma. Nitiere sigana ma ok kel pogruok kaka ilemo mana ka ibolori kendo in ja adier. Kata kamano, Muma puonjo ni nitiere yo achiel mar lemo to mano e yo ma Ruoth ochiko.

Kristo nowacho, “Nyasaye en Roho, kendo joma lame nyaka lame mana e yo ma Roho dwa-ro kendo gi adiera” (Johana 4:24). Ruoth nowacho ni ma e yo manyaka time. Nokowacho ni onengo obed kama mondo omorwa, to nowacho ni onengo obed kama. Ere kaka en mano? Lemo moyiego nyaka chim tir ir Nyasaye to nyaka obed mar Roho kendo mar adier. Ma en, ng’ato nyaka lam Nyasaye ka en giwinjo. Nyaka obed gi adiera kode. Kendo kamachielo, nyaka olam Nyasaye kaluwore kod adier, kata kaluwore kod puonj Muma. Ma en lemo mar Roho kod adiera. En gima kare ni ilem ka in gi winjo to ok Kaluwore kod ndiko. To en gima kare mondo ilem kaka Muma puonjo to ka ok in gадiera kode. Eyore gi, lemo machal kamano ok bi yiego. Lamo Nyasaye e yorni ni mondo imore, ng’ato nyaka lame kod adier e Roho.

To Singruok Manyien puonjo ang’o kalu-

wore kod lemo? Kare, kaluwore kod puonjruok manie ndiko ibiro yudo ni nitiere migepe abich mag lemo, kata okenge abich ma Ruoth nyiso Ja Kristo mondo otim ka odwaro time e yo makare. Wabiro puoniore achiel kachiel.

Mokuongo, Jo Kristo onengo ochokre kod joge Ruoth odiochieng' mokuongo mar juma mondo gipuonjre ndiko. Paulo nowacho, "Tem matek mondo inyis ni in ng'at ma Nyasaye oyiego, kendo mapuonjo Wach mar adier e yo makare, kaka jatich ma tichne ok kuod wiye" (2 Timotheo 2:15).

Mar ariyo, Jo Kristo onengo ochokre odiochieng' Ruoth (Jumapil) mondo olam Nyasaye. Nitiere ndiko moko ma wacho ma. Kuom ranyisi, e Tich Joote 2:42 owacho ni Jo Kristo machon ne dhi nyime ka giketo chunyi kuom puonj joote, ma achiel kuomgi ne en lemo. Paulo nowacho e 1 Thesalonika 5:17 ni onengo walem ma ok wawe. Ruoth nowacho e Luka 18:1 ni dhano onengo olem pile ka pile ma onge nyosruok.

Mar adek, Jo Kristo onengo ochokre mondo giwer wende pak ne Nyasaye. Wasom, "Weruru wende Zaburi, gi wende lemo ka un kaachiel, kendo kuwer kamano, to denduru Ruoth e chunyu" (Jo Efeso 5:19). Kendo, jandikono nowa-

cho, “Wach Kristo, gi gueth duto mokelo, mondo odag e chunyu. Puonjreuru kendo jiwureuru gi rieko duto. Weruru mamit e chunyu ni Nyasaye, kugoyone erokamano gi wende zaburi gi wende pak kod wende mag chuny” (Jo Kolosai 3:16).

Mar ang’wen, Jo Kristo onengo ocham Sap Ruoth pile ka pile odiochieng’ mokuongo mar juma. Makati onengo ocham kiparo go Ringre Kristo to kikombe onengo okawu kiparogo Remb Kristo. Akwai ni mono iwinj ndiko kaka Ruoth owacho wach sao. “Kane gichiemo kamano, Yesu nokawo Makati, moguedho, eka nong’ingo, momiyo jopuonjrene, kowacho niya, ‘Kawuru, ucham. Ma e ringra’. Bang’e nokawo kikombe, kendo kane osegoyo ni Nyasaye erokamano, nomiyogi kowacho niya, ‘Madhuru uduto, nikech ma e remba, mochuer ni ji mang’eny, kitimonigi-go winjuruok gi Nyasaye mondo owenegi richo-gi” (Mathayo 26:26, 28). E Jo Korintho 11 Paulo nonuoyo Wach Ruoth, kendo e Tich Joote 20:7 wan gi ranyisi manyisowa ni sap Ruothni nokawu odiochieng’ mokuongo mar juma.

Mar abich, wan gi chik ni Jo Kristo onengo ochiwu odiochieng’ mokuongo mar juma. Paulo nowacho, “Chieng’ jumapil ka jumapil, ng’ato ka

ng'ato kuomu mondo opog moko kuom gik ma Nyasaye osekonyego, oket tenge mondo solro kik tim ka abiro” (1 Jo Korintho 16: 2). Nowacho kendo, “Ng'ato ka ng'ato kuomu mondo ochiwu kaka oseparo e chunye, ma ok ochune, kendo ma ok oywago ang'e, nikech jachiwo mamor ema Nyasaye ohero” (2 Jo Korintho 9:7).

Ma e yo ma onengo olamgo Nyasaye. Ka itimo mang'eny moloyo ma itimo mokalo. Nyasaye osewuoyo to dhano onengo oluwu. Yor Nyasaye to yot to mana e tim. Ochiwo thulo mar lemo kata idhier, imeo, isomo, ok isomo, kata e yo moro amora ma intie. Kata kamano, jomoko dwaro keto weche moko bedo matek kendo keto yore mamoko e lemo. Ginyalo bedo gik ma gikulorene, goyo chonggi, goyo koko, wang'o misoma, kod mamoko. Kete pachi ni, gin gige dhano to ok mar Nyasaye.

Ka dhano duto nyalo lamo Nyasaye achiel to ginyalo lamo Nyasaye e yo achiel, ma en kaluwore kod Muma. Ket pachi matut kuome.

GIMA IPUONJORI

1. En sigana mane ma dhano luwo Kaluwore kod lemo”?

2. Lembwa ichiko kuom ng'a?
3. Nyaka walam ei _____ kendo ei _____.
4. Tie "ei Roho" nyiso?
5. Tie "ei adier" nyiso?
6. Ka ok wawinj gino ma watimo, be lembwa iyie go kod Nyasaye?
7. Ka ok walem kaluware kod okenge ma Nyasaye oketo, be lembwa oyiego?
8. Tije adi moket e lemo?
9. Ndik okenge abichgi mag lemo _____.
- Ang'o momiyo nyaka wapuonjre?
10. Lembwa wachiko kuom ng'a?
11. E wer, wapako _____, kendo wapuonjo kendo wajiwo _____.
12. Wachamo Makati ka waparo _____ Kristo.
13. Wachamo olemb mzabibu ka waparo go _____ Kristo.
14. Nyasaye ohero _____.
15. Ng'ato ang'ata ni gi thulo mar lamo Nyasaye kaluware kod chenro Nyasaye. Kare koso ok kare: _____.
16. Ka dhano duto nyalo _____
17. Nyasaye achiel, giduto negi nyalo _____,

kaluwore kod _____.

WACH 18: PUONJ MUMA

Nyalo nenore ni onge tiend bedo gi puonj Muma to wabiro neno ni nitie kendo ahinya mondo wabed gi puonj Muma. Nang'o? Mondo waket pachwa e kwan mag gik moko.

Ka wachako, obed ni en lemo mar juma-pil gokinyi kata mar puonj Muma makawo thuolo mar kar bedo dala, onengo obed mana mano. Ere kaka onyalo bedo puonj Muma ka Mumano okopuonjruok kuome? Ma en mana wacho ni onge thuolo mar tije matindo, puonj dhano, kod chike dhano e seche mag puonj Muma. Muma en buk ma dhano onengo ong'e, kendo puonjruokne biro konyo ng'ato neno puonj dhano ka nie ataro kod dwach Ruoth.

Onengo waket pachwa bende ni wapuonjore Muma e seche duto ka walamo Nyasaye. En achiel kuom gima long'o kata tich malong'o mar lemo. Ka ipuonjori ndiko ka ndiko ibiro bedo machiegni gi Ruoth. Ipuonjori ng'eyo Nyasaye. Ipuonjori ng'eyo Kristo kendo ing'eyo ni onego ichiwuri iwe richo mag piny. Ipuonjori kaka kani-sa noyer, kendo ibiro puonjori chike Nyasaye ma-

biro chiki e ngimane. Puonj machal kamano biro keti maber mondo idag e ngima ja Kristo kendo biro miyo ipuonj jomoko ka ng'ato ni kende kata e kind ji mang'eny.

Ng'ato onengo osom Muma dala, ma en, pile. Onengo ochiem e Wach, kata obiro tho kichuny. Adier ng'ato ok nyal dak kod chiemb chuny mane oyudo odiochieng' Ruoth. Ma en gima long'o to onengo ochame pile ka pile. Ka ng'ato somo Weche mondiki mag Nyasaye, e yorni Nyasaye wuoyo kode kendo nyise gino monengo otim mondo obed jaadier kendo odhi e polo. Adier, ma en gima long'o kuom ja Kristo moro amora.

Jaote Paulo nowacho, "Tem matek mondo inyis ni in ng'at ma Nyasaye oyiego, kendo mapuonjo Wach mar adiera e yo makare, kaka jatich ma tichne ok kuod wiye" (2 Timotheo 2:15). Akwai ni mondo ifweny gino ma Paulo owacho. Mokuongo: Puonjri. Ma en, ket pachi kuom non gino ma osendiki. Machielo, nonyiso ji, nowacho, 'Tem matek mondo inyis ni in ng'at ma Nyasaye oyiego.....' Ng'ato ok onengo ong'i wadgi ahinya ni okwedore owuon. Mar adek, owacho ni onengo wapuonjre ni mondo Nyasaye oyie kodwa, ere kaka ng'ato Nyasaye nyalo yie kode

ka otamore puonjore? Ka wadhi nyime, nowacho ni onengo wapuonjre mondo wabed jotich. Ka wang'eyo ni Muma puonjo to wanyalo timo tich malong'o ni Ruoth. Ka wasomo ndiko kaka waparo wawegi to obiro pogowa e wichkuot. Wabiro neno ni onge tinde bedo gi Wich kuot ne Nyasaye, Kristo, injili, kanisa, kod bedo ja Kristo. Kendo mogik, onengo wapuonjre Muma nikech wanyalo puonjo Wach mar adier e yo makare. Ang'o momiyo thoth dhano dok e chike Musa kendo gitemo tweyo chike apar ni dhano tinende? En nikech ok gipuonjre Muma kendo koro ok gipuonjore pogo Wach mar adiera mar Nyasaye. Koro Paulo nikod weche mathoth e puonjruok Muma kendo onengo wabed motang' ne puonjne. Kaka owinjore, wabiro bedo kod ng'eyo matin e gik mang'eny malong'o.

Mondo wang'e mathoth e puonjgwa mar Muma, e lemo kata dala, we wang'i chike moko mag puonj Muma:

Ng'ama wuoyo? Seche duto penjri penjoni ka isomo ndiko. Be ne en Musa, Kristo, Paulo, koso ng'a? Ma biro konyowa winjo ndiko matut. Nowuo kuome karang'o? Be nowuo kuome e ndalo chike Musa koso e bwo chik Kristo? Ma kelo

pogruok maduong', mondo iwinj ndiko malong'o, onengo opoggi makare kaluwore kod sehegi gichikegi.

Jandiko wuoyo kuom ng'a? Be nowuoyo kuom ng'at mandalone koso owuoyo kuomwa?

Ket pachi e puonjni. Kik ihel aela Muma kamoro amora to ichako somo to som Muma kaka buk, kata kaka puonj ka puonj.

Be en manyisore koso mondiki? Onengo ing'i dhok ma Muma otiyogo to ok ni iyie kod gik mondiki ni monyisi to monyisi gin mondiki. Jomoko dwaro keto gik moko duto mondiki. Nyaka wang'i matut e ndiko mondo wang'e gima otemo nyiso.

Ti kod paro maliwu. Muma puonjo kaluwore kod chik, ranyisi, kod ng'iyoyanyisi mar ndiko machielo. Kik ichop e giko kendo iketo gino ma Muma ok opuonjo, kata keto ndiko mopogore. Ok gikwedre, to molooyo gikelo kwe.

Seche duto som ndiko. Kik ikawu ndiko achiel kendo ipog kuom ndiko mamoko ni itemo keto ni mano kende eminyalo tiyogo kimedogo sigandi mamoko. Som mos mondo ipuonjri Muma duto e ndiko ka ndiko, kendo iyie kode.

Kare, wan kod wach malong'o e puonjruok Muma, kata e ipuonjruok Muma. Waduto, kata

obedo ni wasesomo Muma nyadimang'eny, onengo wamed somo e Kanisa kata dala. Kaka wamedo ng'eyo Muma, e kaka wamedo tiegore e puonjone e ngimawa.

GIMA IPUONJORI

1. Ang'o monengo obed bug puonj?
2. Thoth ji mang'eny keto ang'o makare?
3. Kuom somo Muma wabiro puonjore ang'o kuom puonj dhano?
4. Be puonj Muma opogore kod lemo?
5. Be onengo opogore kod ngimawa mapile?
6. Gin gik mage ma wabiro puonjore e puonj Muma?
7. Be oromo mondo wapuonjre Wach Nyasaye odiochieng' jumapil?
8. Nyasaye wuoyo kodwa kuom _____ mondiki _____.
9. Ang'o mochiki e 2 Timotheo 2:15?
10. Kuom ng'a ma ndikoni wuoyo kuome?
11. Onengo wapuonjre mondo _____ mar Nyasaye; mondo wabed _____; mondo kik wabed _____.
12. Gimomiyo niye gwenyruok e dinde tinende en ni ng'eny ji ok pog Wach mar adier kod

mar Nyasaye e yo makare. Kare koso ok kare:

_____.

13. Gin chike mage abiryo mag puonj Muma?

14. Be ng'ato nyalo puonjore mang'eny e puonjne ka ochako helo buk kamoro amora?

15. Gin yore adek mage ma Muma puonjo?

Ndiko ok _____ to moloyo gi _____.

16. Koluwo winjo Muma wabiro nyalo _____
_____e _____.

WACH 19: LEMO

Lemo en puonj machielo maduong. En gima long'o nikech en achiel kuom lemo kendo en achiel kuom ngim ja Kristo. E yo moro amor, lemo ok nyal we oko.

Kristo nowacho, "...opuonjgigo lamo Nyasaye pile mak ginyosore" (Luka 18:1). Paulo nondiko, "Lemuru ma ok uwe" (1 Thesalonika 5:17). Weche ariyogo, mag Kristo kod Paulo wacho ni ng'ato onengo olem seche duto. Kare, ere kaka ma inyalo tim? Ka walemo kaka jomoko paro ni nyaka, to ma ok nyalre nikech gibiro miyowa wadhiye mor. To ng'ato nyalo lemo kama ji ng'eny kata kar kende. Onyalo lemo matek kata mos. Kamoro amora, saa asaya, ng'ato nyalo ywayo lemo. Ma e

gima Muma puonjo. Ka walemo onengo walem kaluwore kod dwach Nyasaye. Kata kamano, Johana nowacho, “Wageno kuome chuth nikech wang’eyo ni ka wakwaye gimoro mowinjore gi dwarone, to owinjowa” (1 Johana 5:14). Jomoko okong’eyo gimomiyo Nyasaye ok dwok lembgi. Kare, dwoko en ni, Mondo Nyasaye owinj kendo oduok lembi, nyaka gibed kuom dwache. Wanya-lo paro ni nyadimang’eny ni gin, to ok gin. Nyalo bedo gino ma wakwayo ma ok onengo wabedgo, kata wakwayo kopogore gi Wach Nyasaye.

Ng’ato osewachoga ni Nyasaye winjo lamb ng’ato. E lemo mamoko owacho ni kare, to mamoko owacho ni ok kare, to odwoko ng’ato ka ng’ato. Nitiere adier kuom mano nikech Nyasaye nyadimang’eny owinjowa to ka pok odwoko lembwa ka walamogi, nyaka gibed e kwe kod dwach Nyasaye. Ma e gimomiyo onengo wapuonjre ndiko nyadimang’eny kendo wang’e lemo makare, nyadimang’eny wakia lemo kendo koro lembwa yom yom kendo ka wachako.

Yesu nokwedo lemo ka en mana miwinjo kendo mana mineno kod dhano. To bende lembwa ok ochuno ni nyaka bed mabor ni mondo Ruoth owinjgi kendo nyadimang’eny ok onengo onwogi.

Kristo dwaro ni mondo walem e chunywa, kuom adier, to ok dwaro gweth kende to nyiso gigo madongo ma osetimonwa (Mathayo 6).

Joricho to? Be Nyasaye winjo lemb jaricho? Be onyalo waro ng'ato mana kuom lemo kende? Duoko makare en mano mondik e Johana 9:31: "Wang'eyo ni Nyasaye ok winj wach joricho, to ng'at moluore, kendo matimo gik ma odwaro, ema owinjo". Kata kamano, Muma ok opuonjo ni Nyasaye biro winjo lemb jaricho e yor duoko lembgi kendo ware. Ka jaricho dwaro bedo Ja Kristo to we oluor injili eka mondo olem kaka nyathi Nyasaye. To fwenyni, nyaka orit chike ariyo. Mokuongo, nyaka obed jal malamo Nyasaye, kendo mar ariyo, nyaka obed jal matimo dwach Nyasaye. Ma winjore moromo, koso? Wach machielo malong'o ma lemo timo en Ja Kristo motimo ketho ohulo richone kendo olamo Nyasaye ni mondo owene kichuny. Jakobo nowacho, "Emomiyo, ng'ato ka ng'ato mondo ohul richone ni wadgi, kendo ng'ato ka ng'ato olem ni wadgi mondo obed mangima. Lemo mar ng'at makare nigi teko, kendo timo gik madongo" (Jakobo 5:16). Par ka ilemo:
Lemne jogo matuo kod mogamo tuo.
Lemne jotend piny, kod pinje duto.

Lem ka igoyo erokamano ne gigo duto ma Nyas-
aye osetimo.

Lemne jo Nyasaye kamoro amora.

Lemne ngima.

Lemne richoni mondo owe.

Lemne teko kod mijing'o mondo odhi nyime.

Lem pile e nying Kristo.

Lam Ruoth koluwo lemo kendo tine Nya-
saye koluwo lemo. Onyalo bedo ligangla mabith
ne in kata ne jomoko. Ibiro yudo ni inyalo muko
gode mag chandruoge koluwo kede. Onyalo
kelo pogruok maduong' e ngimani ka itime kaka
onengo. Fwenyni, Nyasaye wuoyo kodwa mana
koluwo Wachne, to yo makende ma inyalo wuoyo
kode en lemo. En thuolo maber, kendo onengo
wakawu berneno.

GIMA IPUONJORI

1. Ang'o momiyo lemo en gima long'o?
2. Kristo nowacho ni dhano onengo _____.
3. Paulo nowacho, _____ ma-
onge weyo.
4. Ji mang'eny paro ni mondo ilem, ng'ato nyaka
dhi mang'eny _____.
5. Ang'o ma Muma puonjo e puonjni?

6. Lembwa nyaka bed mamuol kod ang'o?
7. Be Nyasaye winjo lemo duto?
8. Ka lembwa ok owinjore e tim, be mano nyiso ni ok oduokgi?
9. Ere kaka wanyalo puonjore lemo maber?
10. Yesu okwedo jogo mabiro lemo ne ang'o?
11. Be lembwa onengo obed mabor kendo minwoyo?
12. Be Nyasaye waro jaricho koluwo lemo?
13. Gin okenge mage ariyo nyaka ng'ato luw kapok lambe owinji?
14. Ja Kristo moyimo ketho onengo oti kod lemo e yo mane?
15. Ndik gik moko monengo waleme _____.
16. Ere kaka Nyasaye wuoyo kodwa?
17. Ere kaka wawuoyo kod Nyasaye?
18. Lemo biro muko ang'o?
19. Lembwa onengo obed e nying ng'a?

WACH 20: WER

Kit lemo mar Jo Kristo en gino mopogore ka en kit lemo mar wer. Muma puonjo ni wer en kit lemo. Koro, achiel kuom gigo momiyo jo Ruoth chokore odiochieng' mokuongo mar juma

en ni mondo giwer wende pak ni Nyasaye.

Jaote Paulo nowacho, “Weruru wende zaburi, gi wende lemo ka un kaachiel, kendo kuwer kamano, to denduru Ruoth e chunyu” (Jo Efeso 5:19). Paulo wacho ang’o? Owacho ni ma en gir grup, ma en jomoriwore wer kanyakla, kata kani-sa wer. Nyadimang’eny, owacho ni ng’ato ka ng’ato onengo ower wende zaburi, pak, kod wende mag chuny. Wende zaburi, pak, kod wende chuny gin kit wende mopogore. Kata kamano, mago duto nyaka bed kuom chuny, mondo gibed gi lony mar ywayo ng’ato machiegni gi Ruoth. Ere kaka wende pak itimo? Itimo kichuny. To iwerone ng’a? Ne dhano, koso Ruoth? Ne Ruoth, kuom adiera.

Wach machal kamano be owach kod Paulo, ka owacho, “Wach Kristo, gi gueth duto moke-lo, mondo odag e chunyu. Puonjreuru kendo jiwreuru gi riekto duto. Weruru mamit e chunyu ni Nyasaye, kugoyone erokamano gi wende zaburi gi wende pak kod wende mag chuny” (Jo Kolo-sai 3:16). Nitiere wach achiel ma dwaro mana paro matut e ndikoni, kendo en mano ma Paulo owacho ni onengo wapuonjre kendo wajiwreuru ng’ato ka ng’ato e wendewa. Wer, koro, en mar pako kod lamo Nyasaye, puonjo kendo jiwo jogo

manitie, kendo mondo wamed jiwo jogo mawer.

Nitiere penjo achiel malong’o mawuok pile ka iwero, kendo ma en, be wende mag tung’ iti-yogo ka iwer? Duoko en ooyo, to wabiro dwaro ng’eyo weche ma kwedo wende mag tung’, kendo nyisi ka waluwo ndiko ni giromo golo ranyisi.

Mokuongo, nyaka wang’e ni Nyasaye ne nigi chik, chik Musa, to endalo manok nogolo oko mondo ochiwu chik manyien kendo maber koluwo Kristo. E chik mokuongo wende miwero kod tung’ noyie kodgi, to nitiere misango mag chiaye kod mamoko kaluwore kod ndalogo. To E bwo chik manyien chenro manyien mar lemo nochiwu kendo en mano mar wer. To ng’ato ochiegni wacho, “Okowacho ni kik wati kod tung’ e wer”. To owacho, osenyisowa gino monengo watim kendo weyo tim mamoko. Kaka onyiswa ni wer en gino mochuno opogore kod wende mag tung’. Kuom ranyisi, onyiswa ni mondo wacham Makati mokoketie thowi ka waparogo ringre Kristo kod olemb mzabibu ka waparo go remb Kristo. Koro ng’ato nyalo wacho ni, “To ok owacho ni kik wati kod cake kod soda ka wacho sap Ruoth koro abiro tiyo kod mago” To owacho gima onengo watigo, kendo onengo wawe tiyo kod cake kod soda. Ka

wadhi nyime, Nyasaye nyalo dwaro ni chwechne olame moloyo gino ma wachweyo. E yorni wapa-ke. Ka walame kod pachwa to wan ema ibiro miwa luor. Mano e gima omiyo jandiko ma ja Hibrania nowacho, “E momiyo, kuom Yesu, pile watimuru ni Nyasaye misango mar pak. Adier, dhowa mahulo nyinge mondo opake pile” (Jo Hibrania 13:15).

Kaka wasefwenyo, Jo Efeso 5:19 kod Jo Kolosai 3:16 wacho ni wende mag pak onengo ower e chuny, ok kuom wende mag tung’. Mino wachno inyalo tim e dho Urdu nikech owacho ni wawer kendo watugi. Adier, kata bende jonon dho Udru biro wacho ni ndiko nolok marach, kendo orach kaluwore kod dho Udru. E dho Greek, ma onengo wadokie ka waloko dhok moro owacho, ni mana wer ema ogole e chik.

Ng’at machielo wacho ni, “To donge wahe-ro”. Kare, wanyalo hero gik mang’eny to mano ok onyiso ni wakelgi e lemo. “To wende tung’ e polo?” Osiepna, waonge e polo sani, koro onengo wabed moromo kod gino ma Nyasaye onyisowa ni mondo watim e piny. To kata kamano, onge gigo mag piny biro bedo e polo koro wanyalo bedo gi adiera ni wende mag tung’ ok onengo obedi.

Nitiere weche mang’eny momin kuom

wende tung' e lemo to onge achiel kuomgi mabiro chung' e bwo ndiko. Wende tung' nyalo bedo maber to kare ka en dala, e arus, kod mamoko, to Ruoth ok ochike e lemo, koro wanyalo weye oko. E ndiko gi duto mawuoyo kuom wer e Singruok Manyien, onge kama omedi kata ojiwu wach tiyo kod tung'. Koro ang'o momiyo ji tiyogo kendo ang'o momiyo ji dwarogi? Nikech gineno ka jomoko tiyogo kendo giparo en gino maber timo. Koro kik ipenj ka en kare kata ok kare. To ng'ato ka ng'ato onengo osom Muma owuon kendo one gino mopuonjo. Ka opuonjo tiyo kod tung' e lemo to dhi nyime tiyogo. Ka ok opuonje to weye, kata kik medi kata gol (Fweny 22:18,19).

Jo Kristo onengo ower. Ji duto oyie kod ma. Kendo ji duto be oyie ni Nyasaye inyalo lam kaonge wende mitiyo kod tung'. Ang'o momiyo ikawo thuolono? Bed kare. Tim mana mano ma ineno ni en kare.

GIMA IPUONJORI

1. Bedo ja Kristo _____ lemo.
2. En wach mane mamiyo jo Kristo chokore chieng' Ruoth?
3. Ang'o ma Jo Efeso owacho kaluwore kod wer?

4. Ndik kit wende adek:
5. Wende mag pak itimo Kanye?
6. Onengo _____ kendo _____
kanyakla e wendewa.
7. Penjo mage matuch ka wach wer iwacho?
8. Be wende mag tung' ochik e chik Musa?
9. Be wende tung' ochik ka chik manyien nochi-
wu?
10. Nyasaye dwaro ni _____
olame.
11. Okonyisowa ni mondo walame kiwan
_____.
12. Onengo wachiwu pak ne en kaka
_____ mar _____.
13. Jo Efeso 5:19 wacho nang'o e dho Urdu?
14. Be ma en kare?
15. Dhok moro amora onengo opim kod mane ka
penjo owuok e loko?
16. Be biro bedo wende tung' e polo?
17. Be ok en kare ka imielo tung' dala?
18. Be wende tung oko medi kata jiwu e chik mar
wer e lamo Nyasaye e Singruok Manyien?
19. Nyaka waluw ndiko e puonjni ka ok kamano
to _____.

WACH 21: SAP RUOTH

Muma puonjo ni Jo Kristo onego ochokre odiochieng' mokuongo mar juma mondo ocham Sap Ruoth. Wan kod ranyisi manyiso ni Jo Kristo machon ne timo kamano . Wasom, “Chieng' mokuongo bang' sabato, tiende ni chieng' ngeso godhiambo, ne wachokore mondo wacham sap Ruoth. To ka Paulo ne ikore ni mondo kinyne oa, nopuonjo nyaka dier odiewuor” (Tich Joote 20:7). Sap Ruoth en ang'o? en chiemo, mawachamo mondo wapar go Ruoth. Makati onengo okawu mondo wapar go ringre Kristo to kikombe onengo okawu mondo wapar go remb Kristo. Kristo owuon nowuoyo kuom saoni, to ndiko wacho, “Kane gichiemo kamano, Yesu nokawo Makati, moguedho, eka nong'ingo, momiyo jopuonjrene, kowacho niya, 55 'Kawuru, ucham. Ma e ringra. Bang'e nokawo kikombe, kendo kane osegoyo ni Nyasaye erokamano, nomiyogi kowacho niya, 'Madhuru uduto, nikech ma e remba, mochuer ni ji mang'eny, kitimonigigo winjruok gi Nyasaye mondo owenigi richogi” (Mathayo 26:26, 28).

Kondiko ni jo Korintho, Paulo nokwerogi kuom loko Sap Ruoth obedo chiemo mar mor kendo nodhi nyime konyisogi tiend Sap Ruoth.

We wasom kendwa. “Kapod apuonjou wach lemo kama, to an gi wach moro monego akweru: Ka uchokoru to chokruoku ok kel ber, to okelo mana rach. Mokuongo, awinjo ni kuchokoru e lemo, to pogruok nie kindu, kendo aparo ni wachno en adier, nikech pogruok nyaka bed e kindu, mondo joma ogen ong’ere ratiro! Ka uchokoru kaachiel, to gima uchamo ok en Sap Ruoth, nikech ng’ato ka ng’ato rikni mono ocham chiembe owuon, omiyo jomoko denyo, ka jomoko mer! Donge un gi mier munyalo chiemoe kendo methoe? Koso uchayo jo Nyasaye, momiyo ukuodo wi joma odhier? Uparo ni dawach ang’o kuom wachni? Uparoni dapaku? Ooyo, ok dapaku!

Puonj mane ayudo kuom Ruoth, mi amiyou, chal kama: Ruoth Yesu nokawo Makati e otieno nogo mane ondhoge, mogoyo ni Nyasaye erokamano, eka nong’ingo makatino, kowacho niya, ‘Ma e ringra, mochiw nikech un’. Timuru kamano mondo uparago, ‘kamano bende, bang’ chie-mo, nokawo kikombe kowacho niya, kikombeni e remba, motimgo Winjruok Manyien gi Nyasaye. E kinde ka kinde mumadhee, to timuru kamano mondo uparago.’

Kamano e kinde ka kinde ma uchamoe

makatino, kendo umethoe kikombeno, to tho Ruodhwa ema uhulo nyaka chop obi. Emomiyo ka ng'ato ochamo Makati mar Ruoth, kata ometho e kikombene e yo ma ok owinjore, to en gi bura kuom ringre Ruoth kod remb Ruoth. Kuom mano, ng'ato nyaka nonre mondi, eka ocham makatino kendo omethi e kikombeno, nikech ng'at mochamo makatino kendo ometho e kikombeno ka ok odewo ni gin ringre Ruoth, to okelo bura kuome owuon, Kuom chiemo kendo metho kamano. Mano emmomiyo joma ng'eny kuomu tuo kendo nigi midekre, kendo moko osetho” (1 Jo Korintho 11:17-30).

We wang'i adiera moko kuom ndiko ma wasesomo:

Paulo nokwero jo-Korintho kuom pogruok manie kindgi.

Nokwerogi kuom tiyo gi Sap Ruoth kaka yor metho kod chiemo e mor. Nonyisgi ni mondo gicham chiembgi dala, to ka gibiro kanyakla mondo gicham Sap Ruoth, onego gichokre kendo kagilamo Ruoth, ok chamo chiemb mor.

Nolero nigi ni, mano mane omiyogi noyudo kuom Ruoth.

Nonwoyo weche Ruoth kaluore kod Sap

Ruoth. Jogo machamo Sap Ruoth e yo ma ok owinjore nigi bura e ringre kod remb Kristo. E yo machielo, jo Kristo ma ok kare biro lal.

Koro ng'ama onengo ocham Sap Ruoth nyaka nonre owuon ka en ng'at makare mondo ochame. Ma en ni, onego oket gik moko obed makare kod Nyasaye ka pok ong'ado wach mogik.

Ka idhi nyime kawo Sap Ruoth ka in Ja Kristo manigi ketho kata ja Kristo ma ok kare, ng'ato chiemo kendo metho ne en owuon. Mano en wacho ni eyorni Sap Ruoth ok bi golo richone kendo rese, to obiro lal nyaka olokre owe richone.

Chamo Sap Ruoth en gino malong'o. En gino malong'o kendo makare.

Onego otime e luor kendo e bolruok, ka iparogo misango mar Kristo. Jo Kristo ok onego ochame kende odiochieng' mokuongo mar juma mondo olam Ruoth, to en mar konye ni mondo opar go Kristo nyaka chieng' moduogo kendo. Ere kaka ng'ato nyalo pare ka ok en gi paro mar chamo Sap Ruoth chieng' Ruoth pile ka pile? Dichiel e higa okoromo, kata dichiel e due, kata dichiel bang' wige ariyo. Jo Kristo onego okawe pile odiochieng' mokuongo mar juma mondo obed adier, makare, kendo maler kuome nyaka chieng' oduogi.

GIMA IPUONJORI

1. Ng'ama ochik ni mondo ochokre ocham Sap Ruoth?
2. Onego gichokre Kanye?
3. Onego gichokre nyadidi?
4. Ng'ama nogolo chik e Sawoni?
5. 'Sap Ruoth' en ang'o?
6. Gin okenge ariyo mage mag sawo?
7. Makati iluongo nang'o?
8. Waparo ang'o ka wamadho olemb mzabibu?
9. Jo Kristo mani korintho notimo ang'o e Sawo?
10. Chamo Sap Ruoth konyowa paro _____ mar Kristo.
11. Koluwo kuom Sawo wang'iyo_____.
12. Ka ng'ato okawe eyo ma ok kare, ma ang'o?
13. Nyaka waket gik moko duto makare ir Nyasaye ka pok watimo ang'o?
14. Chamo Sap Ruoth onego otime_____ kendo_____ ka waparo Kristo_____.
15. Be ng'ato nyalo paro Kristo ka ok oparo malong'o chamo Sap Ruoth jumapil ka jumapil? Be dichiel e due oromo?
16. Wan, kaka jo Kristo, onego wacham Sap Ruoth mondo wapar_____, _____ nyaka oduogi.

WACH 22: CHIWO

Ka Muma puonjo gimoro maler, opuonjo chiwo. Ndiko opong' kod puonj. To wadwaro fwenyo gima Nyasaye ochiko Jo Kristo mondo otim odiochieng' mar jumapil ka jumapil. Mano en yo machielo mar wacho ni Jo Kristo onego ochiwu, kata golo, pile chieng' Ruoth. Paulo nowacho, "Chieng' jumapil ka jumapil, ng'ato ka ng'ato kuomu mondo opog moko kuom gik ma Nyasaye osekonyego, oket tenge mondo solro kik tim ka abiro" (1 Jo Korintho 16:2) We wandik e yo machuok gima Paulo owacho ka wang'iyie achiel kachiel:

"Oodiochieng' mokuongo mar juma" Ma e odiochieng' ma chiwo onego ogol. To ang'o momiyo chieng'ni to ok chieng' mamoko? Kare, nenore ni ma e odiochieng' makare monego ochiw, nikech ma e odiochieng' ma Jo Kristo chokore mondo olam Nyasaye. Kuom adier, jomoko dwaro golo chiwo seche duto magirome, to Nyasaye owacho odiochieng' monego ochiwe, kata odiochieng' Ruoth. Kendo mano emonego watim ka waluwo Muma.

"Ng'ato ka ng'ato" Ma inyiso ng'a? Nikech

ondikone jo Kristo, kuom adier watiekoni ja Kristo ka Ja Kristo onego ochiw Nikech jo Kristo gin jogo moluoro injili kendo osebedo achiel kuom jopiny Ruoth, kendo gin jogo monego oland adier. Tijni dwaro pesa, koro Jo Kristo onego ochiw mondo tij kanisa odhi nyime.

“Opog moko kuom gik ma Nyasaye osekonyego” Ma nyiso ni jo Kristo onengo ochiwu gigo magin go. Ka en pesa to onego gichiw pesa. Kata kamano, onyiso gik mang’eny, kaka chiemo, kod gik moko monego ochiw. 4. “Kaka Nyasaye osekonyego” Ja Kristo onego ochiwu mana kaka oseyudo.

Ka ok oyudo, ok onego ochiw. To ka ok oyudo, ok onego okwal mag Nyasaye . Ma e kama chandruok nitie. To ka ochiwo kaka onego ochiwu. E bwo chik machon Jo Yunani nechiwu kaluwore kod achiel kuom apar magiloso, to nikech wadak e bwo chikno makare, kendo nikech ogwedhwa moloyo kod singo mabeyo, koro ere kaka dewawach ni wan Jo-Kristo kendo wachiwo matin moloyo achiel kuom apar mar gigo mawayudo? Kuom mano, onengo wabed gi dwaro mar chiwo mang’eny.

5. “Mondo solro kik tim ka abiro.” Pau-

lo nonyiso Jo-Korintho ni onengo gi ket tenge gigo mosegwedhigigo chieng' Jumapil ka Jumapil kane obiro mondo opog ne joma nigi dwaro. Tinende onengo wachiw e odiochieng' mokuongo mar juma mondo ka pesa inyalo dwar kor ka lando injili onengo bed nitie oikore kendo inyalo tigo, ok ni tich Nyasaye ok nyal dhi nyime ni nikech nokoikore.

Koro ne ni nitie gimaduong' minyalo puonjruok kuom Muma kaluwore kod chiwo. Ma en adiera kuom Jo-Korintho 16:2, to nitiere ndiko moko ariyo mabende onengo waket pachwa kuomgi. Kondiko mar ariyo ne Jo-Korintho, Paulo nowacho, "Ng'euru ni, ng'ama chwoyo manok, kayo manok, to ng'am chwuyo mang'eny, kayo mang'eny. Ng'ato kang'ato ochiw kaka oseparo e chunye, ma ok ochune, kendo ma ok oywago ang'e, nikech jachiwo mamor ema Nyasaye ohero" (2 Jo-Korintho 9:6,7). Puonj en ni: "chiwo manok, en kayo manok, chiwo mang'eny, en kayo mang'eny." Moloyo, ja-kristo onengo ochiw kaluore gi kaka osegwedhego. Onengo ochiw kaka oseparo e chunye kapok lemo ochakore, kendo ka saa ochopo onengo ochwal chiwo mare ma "oseng'ado e chunye." Kochiwo e yorni nyalo konye, chiwo

maonge ng'ur kata kaka odwaro ok ni nyaka ogol kuom achune, kendo dhi konye mondo obed jachiwo mamor. Komakore kod wach mane osekadho, jo-kristo onengo opar weche mag Ruoth, “ni chiwo kelo gueth moloyo kawo” (Tich Joote 20:35).

Jomoko nyalo loke kendo makete ni ber mondo ng'ato okaw moloyo chiwo.

Kik wawe ma oketwa e richo.

Ka ng'ato ok dhi chiwo kaka Muma puonjo ok onyal bedo ni en ja-kristo. Onengo opuonjre kaka onyalo chiwo mang'eny kendo nyadi-mang'eny, ok mana kokalo kuom yorene, kata en mana bende owuon, kendo ibiro guethe kod gueth e pinyni, kendo chieng' moro achiel ibiroguedhe kod ngima mochwere. Par ni, dhano kayo mana kaka osechwoyo.

GIMA IPUONJORI

1. Be “chiwo” en puonj manie Muma?
2. Jok mage mane owachnigi ni mondo gi chiw?
3. Karang'o, kendo ere kaka onengo wachiw?
4. Ere kaka dinde timo solro margi?
5. To bende kaka dinde timo Muma oyiego?
6. To bende jokristo duto ochikgi mondo gi chiw?
7. Ang'o monengo wachiw?

8. Ka ng'ato ok oguedhe gi gimoro amora e juma mokalo, be en e bwo chik ni nyaka ochiw?
9. Onengo wabed motang' ni kik _____
Nyasaye.
10. Adi mane ji chiwo kaluwore kod chik Musa?
11. Ere kaka wan, onengo wadagi e bwo chik Kisto, chiw dwoko moromo?
12. Ang'o momiyo onengo wachiw pile odiochieng' mokuongo mar juma?
13. Kawachiwo manok, ere kaka onengo wayuti?
14. Onengo wa _____ wachiw e chunywa.
15. Be en gima ber ka wachiwo e achune?
16. Nyasaye ohero jachiwo _____.
17. "En gueth moloyo ka _____ moloyo _____."
18. Be ng'ato nyalo bedo jakristo ka ok ochiw kaluwore kod Muma?
19. Gweth mane mabironwa koluwo chiwo magwa?

WACH 23: NGIMA JA KRISTO

Onge ng'ama onyuol e pinyni ja Kristo. Bende onge ng'ama ja Kristo nikech owacho. To mondo ibed ja Kristo nyaka iluor injili mar Kristo kendo mondo ibed achiel kuom Ja Kristo nyaka

odag ngima Kristo.

Odiuchieng' Pentecost, bang' jogo manowar mokuongo, ndiko wacho, "Jogo noketo chunyi kuom puonj joote, kendo kuom timo gik moko kaachiel, kendo kuom chamo Sap Ruoth, kendo kuom lemo" (Tich Joote 2:42). Ng'eny ndiko mag Singruok Manyien ondiki mondo opuonj kendo ojiwu jo Kristo mondo gibed jogo moyie kuom Kristo. Mokuongo we wasom kwan mag ndiko mamoko. Kuom ranyisi, "Emomiyo owetena mahero, chunguru motegno ma ok ung'ingni, kutiyo matek pile e tich Ruoth, kendo kung'eyo ni tich mutiyo kuom Ruoth ok nobed kayiem nono" (1 Jo Korintho 15:58). Jakobo nowacho, " To kik uwuondru, kuwinjo wach awinja, to beduru joma timo gima uwinjo" (Jakobo 1:22). Kendo wan kod wachni, "Kuum mano, osiepena, kaka ne uwinjo wachna kane an kodu, to ber mondo uwinj wachna molooyo.

Tiuru gi luor maonge kibaji, mondo umi warruok ochop kare" (Jo Filipi 2:12).

Machielo wadwaro ng'iyo matut kuom joga madhi dago ngima mar Kristo. Achiel kuom tich malong'o monego otime en lamo Nyasaye. Jo Kristo onego ochokre chieng' mokuongo mar juma

pile ka pile mondo gipak Nyasaye, kendo, nome-
do wacho, “Kik wawe mak wachokore kaachiel,
kaka jomoko oseweyo timo, to nyaka wajiwureu-
ru ng’ato gi ng’ato, to molooyo onego utim kama-
no kuneno ka chieng’ Ruoth sudo machiegni” (Jo
Hibrania 10:25). Onengo upuonjru lemo makare
ma en konyo jogo manigi dwaro. Winj kuom Ja-
kobo, kaka owacho, “Lemo mar adiera kendo
maker e nyim Nyasaye Wuoro, en limo nyithi
kiye kod mond liete e chandrokgi, kendo bedo
gi ritruok kuom richo mag piny” (Jakobo 1:27).
Onego obed gir tich komanyo jogo molal kod
injili. Kuom mano Kristo osechikowa ni mondo
wayal kata wapuonj injili kendo Paulo nowacho
ni onengo wayal Wach (Mariko 16:15; 2 Timo-
theo 4:2). Dak kuom Ruoth gin yore ariyo. Ni-
tiere gigo monego ng’ato kik tim, kendo nitiere
moko monego obed e ngima ng’ato. Paulo nedwa-
ro wawinj wachni ka owuoyo kuom tich ringruok
kod olemb chuny. Wasom, “Timbe mag ngima
mar dhano nenore ratiro. Gin terruok, tim ma ok
ler, anjawo, lamo nyiseche manono, jwok, sigu,
dhaw, nyiego, mirima, ichlit, miero, pogruok e
kanyakla, gombo, miero, dwanyruok, kod gik
moko machal kamago. To asiemou, kaka nasie-

mou chon ni, joma timo gik makago ok noyud gweth mar loch Nyasaye. To gik ma Roho nyago gin: Hera, mor, kue, horuok, ng'wono, ber, bedo jaadiera, muolo, kod ritruok. Onge chik makwedo gik ma kamago. Joma oyie kuom Kristo Yesu ose guro gombo mag ngima mar dhano kod herane marach e msalaba. Ka wabedo mangima kuom Roho, to ber mondo wawuothuru bende kuom Roho. Waweuru wuorruok, kendo kik wakwinyre, bende kik ng'ato tim nyiego gi wadgi” (Jo Galatia 5:19-26). Kendo, jaote nowacho, “Nyaka watum kamano nikech ng'wono mar Nyasaye make-lo warruok ni ji duto osefwenyore. Ng'wonono puonjowa mondo wawe richo gi gombo mag piny, mi wabed joma oritore kendo makare, ka waluro Nyasaye e pinyini” (Titi 2:11, 12). Jo Kristo ok onyisgi gino monego gitim kende, to onyisgi bende gino monengo kik gitim, to mago duto gin gik malong'o e ngima ja Kristo. We wang'i kuom gigo mamiyo ngima ja Kristo bedo. Ng'ato nyaka kuong her Nyasaye (Mathayo 22:37). Nyaka oher osiepane kaka oherore owuon (Mathayo 22:39). Nyaka omi luor Wach Nyasaye (Fweny 22:18, 19). Nyaka olem (1 Jo Thesalonika 5:17). Nyaka ochul gopene (Jo Rumi 13:8). Nyaka obed

jaadiera e gik moko duto (Jo Rumi 12:17). Nyaka okony joode (1 Timotheo 5:8). Kendo ei mago duto, nyaka otim dwach Wuoro (Mathayo 7:21). Paulo nowacho ni 61 onego watim duto e nying Wuoro (Jo Kolosai 3:17).

Ok en gima yot dago ngima ja Kristo. Bedo ja Kristo ok onyiso ni ng'ato nigi tich kata ngima moro mayot. Ok onyiso ni okobiyudo chandruok moro amora kata sandruok. To bedo ja Kristo kendo dago ngima Kristo nyiso ni ng'ato inyalo war kendo Ruoth biro gwedhe e ngimane duto kendo e ngimane mabiro e yorene.

Koro, ng'ato onengo okwan ohalano ka pok obedo ja Kristo. To ka owacho ni odwaro ni mondo obed achiel kuom Ja Kristo, onego oket gimoro amora ma en go kuome. Ok onengo obed ng'ama timbene richo to onego ochiwre ne Nyasaye. Ok onego owuond ji to onengo obed jaadiera kendo oti matek ka okonyo ji. Ka otamore bedo jaadiera to obiro podho kendo obiro lal.

Muma puonjo ni mana jogo modago ngima Kristo mar adiera biro yudo pok. Ka ng'ato odonjo e ng'we ja Kristo odonjo mondo oyud pok to ok onengo owe nyaka oyude. To moloyo, jo Kristo osingnegi ma, "Kik iluor sand ma ibiro

yudo, nikech jachien biro bolo jomoko kuomu e jela mondo otemu, kendo ubiro yudo sandruok kuom ndalo apar. To bed jaadiera nyaka kar tho, mi anamiyi osimbo mar ngima, kaka ranyisi ni iselocho” (Fweny 2:10).

GIMA IPUONJORI

1. Be ng'ato inyuolo ka en Ja Kristo e piny?
2. Ere kaka ng'ato bedo ja Kristo?
3. Jok mage ma Singruok Manyien wuoyo kuomgi?
4. Onengo wa _____ , _____ secheduto ka watwere e Tich Ruoth.
5. Jo Kristo ok onengo we ma okochokore kod
6. Jo Kristo wetene pile odiochieng' Ruoth mondo _____ Nyasaye.
7. Puonjruok lemo makare oting'o konyo jomage?
8. Jo Kristo onengo otim ang'o kod injili?
9. Yore ariyo mage ma Ja Kristo nigo?
10. Be watimo moromo ni mondo wapogre kuom richo?
11. Be watimo moromo ni mondo wapuonjre tich maber?
12. Gin tije mage mag ringruok?
13. Gin tije mage mag Roho?

14. Ere kaka onengo wadagi e ngima ma tinende?
15. Gin chike mage mag Jo Kristo?
16. Be yot dago ngima ja Kristo?
17. Ka wan jo Kristo be omiwa tich kod ngima mayot?
18. Be jo Kristo orit kuom chandruok?
19. Gin pok mage mosingne jo Kristo?

WACH 24: JA KRISTO MANIGI KETHO

Be ja Kristo nyalo podho koa e yie? E yo machielo, be onyalo timo richo ahinya mi olal? Ji mang'eny biro wacho ni ooyo, to Muma puonjo ni kare. Mano ok onyiso ni jo Kristo onego opodhi mi gibed jogo ma ok nikare, to onyiso jo Kristo ni en gino manyalore, kendo osetimore chien, kendo onyalo timore kendo.

Siem moro amora mayudore e Singruok Manyien nyiso ni ja Kristo ma en nyathi Nyasaye nyalo podho mi dog e richo. Ka ok kamano, to ang'o momiyo siem nitie? Siem moro amora makare nyiso be ni ng'ato nyalo timo richo ahinya mi olal. To ang'o manyalo timore ne Ja Kristo motamore luoro chikegi? Ok binyiso ni okuluoro Nyasaye kendo ka otimo kamano obiro lal nikech otimo kamano? Adiera obiro lal.

Ok adiera kende mowachi ni gin adier, to mondo wanon matut adiera gi. Muma ochiwo wach ni ja Kristo manigi ketho nyaka luw wehegi ka odwaro ni mondo olokre e herane mokuongo. Jakobo nowacho, “Emomiyo, ng’ato ka ng’ato mondo ohul richone ni wadgi, kendo ng’ato ka ng’ato olem ni wadgi mondo obed mangima. Lemo mar ng’at makare nigi teko, kendo timo gik madongo” (Jakobo 5:16). Kata obedo ni lokruok weyo richo ok owach ka to bende en gima long’o mowachi. Ng’at machal kamano nyaka lokre owe richone, kendo ohulgi. Kendo mogik onego olem mondo ochange gi Roho kata owene richone.

Ma ketowa e wacho ma. Ka ng’ato otimo richo e chunye onengo olokre owe richone e chunye, ohul ni Nyasaye, kendo okwa mondo owene. To ka richo ng’ato otude kod owadgi kata osiepne, to onengo odhi ire mondo gilalre. Kata kamano, ka ng’ato otimo richo mi Kanisa ong’eyo kod anywola, onego okaw wachno oket e nyim kanisa. Lokruok weyo richo biro miyo otim kamano, kendo Jakobo 5:16 wacho ni nitiere jomoko motimo richo onego gihul ne jowetene, kendo gichiw alam ni Ruoth ni mondo owenegi richogi. Koro hulo richo onengo obed elela kaka richo; ok mang’eny kata matin.

Ma en gima Ruoth dwaro ni ng'ato ka ng'ato onego otim ka odwaro ni mondo owene richone. Ka ok kamano, obiro lal.

Nitiere ranyisi mang'eny mokalo achiel kuom magi e Singruok Manyien. Mokuongo ma wabiro ng'iyoo en mano mar Simon ja sorcerer. Nyiso ni Simon ne en ajuoga kendo ne owuondo ji. Kane Filippo odhi Samaria yalo, ng'eny ji noyie kendo omiyo luor injili. Simon ne en achiel kuom jogo. To we wasom ndiko: "Kata mana Simon owuon bende nolokore, moyie kuom Yesu, kendo kane osebatise nosiko kowuotho gi Filippo, kendo nowuoro ahinya koneno honni kod ranyisi mang'eny katimore. Kane joote man Jerusalem owinjo ni jo-Samaria oseyye Wach Nyasaye, ne gioronigi Petro kod Johana, mi odhi kuno kendo olemo nigi mondo ginwang' Roho Maler, nikech Roho Maler ne pok olor kuom moro kuomgi. Ne osebatisgi mana kuom nying Yesu Kristo kende. Petro kod Johana ne joyieyo lwetgi kuomgi, mi ginwang'o Roho Maler. Kane Simon oneno ni ji oyudo Roho Maler ka joote oyieyo lwetgi kuomgi, ne omiyo Petro gi Johana pesa, kowachonigi niya, 'An bende miyauru tekono, mondo ng'ato ka ng'ato ma ayieyo lwe-ta kuome to oyud Roho Maler'. To Petro nodwoke

ni, ‘Pesani mondo olal nono kodi, nikech iparo ni inyalo ng’iewo mich mar Nyasaye gi pesa! Inge gi giri moro, kata migawo moro e tijwani, nikech chunyi ok long’o e nyim Nyasaye. Omiyo lokri iwe paroni marachno, ikwa Ruoth Nyasaye mondo kanyalore to oweni kuom paro ma kamano, nikech aneno ni chunyi opong’ gi nyiego, kendo gi misumba richo.’ Simon nodwoko Petro gi Johana niya, ‘Yieuru ulamna Ruoth mondo gik musewachogo kik timrena” (Tich Joote 8:13-24). Koro ang’o ma wan go? Waneno ka ja Kristo oketho. Wach mane mano onyise? Nonyise ni mondo olem owene richone kendo olam Nyasaye ni paro manie chunye inyalo ng’wonne. Be notimo? Ee, nikech nokwayo Petro mondo olamne ni gimachal kamano kik timrene. Ma en, nohulo richone eka nodwaro ni mondo owene.

Nitiere be sigand wuowi moro e ndiko mar Luka 15. Ne en gi wuro to noweye. Mogik, kane ofwenyo richone nogombo ni mondo odog ir Wuoro. Nowacho ni otimo richo kendo nodwaro ni mondo wuongi oyiene odwog dala. Wuongi noyie. Koro ne en nyathi Nyasaye mopodho odok chien, to nolokore moweyo richone kendo ohulo richone. Bang’e nokwayo wuongi mondo owene

richone, to adiera nowene.

Ka ja Kristo otimo richo, opodho, kata oweyo dhi kanisa, olal. Onyalo dhi nyime kama-no kendo lal kuom chuny kata onyalo lokore owe richone, ohul richone, kendo olam Nyasaye mondo owene kendo odhi nyime kod ngimane kodak kuom Ruoth. Ng'ato ok nyal bedo ja Kristo kendo odak ngima machon mi odhi e polo. Ka odwaro yudo ngima mochwere nyaka odag kaluwore kod puonj Muma.

GIMA IPUONJORI

1. Be ja Kristo nyalo podho?
2. Siem ka siem mayudore e Singruok Manyien nyiso ang'o?
3. Ka ja Kristo oweyo luoro Nyasaye, obiro yudore Kanye?
4. Gin okenge adek mage ma nyaka ja Kristo otim mondo owene richone?
5. Ka ng'ato otimo richo e chunye, onego otim ang'o?
6. Ka richone ong'ere kod jirande, ang'o monego otim?
7. Ka richo ng'ato ong'e kod kanisa, onego otim ang'o?

8. Ang'o ma biro timorene ng'ano motamore dok ir Nyasaye?
9. Ang'o mane Simon ajuoga otemo timo?
10. Petro nonyise ang'o?
11. Duoko mane ma Simon nochiwo?
12. Wuoro ne nyiso ang'o e sigand wuowi matin?
13. Wuowi nyiso ang'o?
14. Wuowi notimo ang'o kane oweyo od Wuoro?
15. Ang'o mane otimo kane ofwenyo richone?
16. Wuoro notimo ang'o?
17. Ja Kristo lal ka otimo ang'o?
18. Ka odhi nyime kamano ang'o mabiro timorene?
19. Ang'o ma onyalo timo ka pok odago ngima Ruoth?
20. Ka ng'ato onego oyud ngima mochwere, ere kaka onengo odagi?

WACH 25: TUEYO

Kuonde mang'eny e piny, tweyo en gino malong'o e ngima jogo malemo. Tweyo ok en gino manyien, kata kamano, nikech joge Nyasaye osetweyo e ndalo moko kaluwore kod iga. Penjo en ni, be Ruoth oketo chik mar tweyo ni jogene tinende?

Ka pok waduoko penjo no, we wakete maler ni onge gima rach kod tweyo ka ok warido wachno. Eyo machielo, thoth ji mang'eny ma wacho kuom tweyo to ok gitwe. Gitime e yo ma ok owinjore mondo gimorgo dhano to ok mondo okony ng'ano motweyo kata miyo duong' Ruoth. Onge kama Muma puonjo ni ng'ato ang'ata machako tweyo time mopogore, kata e chulo kuoro kata miyo ng'ato chulo kuoro ne gima ochwoyo. Bende onge kama Muma puonjo ni joge Nyasaye otwe e seche mamoko ei odiochieng', ka seche mamoko ichieme kendo imethe. Weyo metho kendo chiamo odiochieng', kendo chiamo Otieno tulu bor kiwuoyo kuom tweyo. En ayany e timno kendo e lony mar ng'ato.

Ka wadok e Muma ok tim kende wabiro yudo ni thoth ji mang'eny e

Singruok Machon netweyo, to wan kod ranysisi mag jo Kristo mane otweyo.

Chieng' moro achiel notweyo ndalo piero ang'wen odiochieng' kod Otieno ka ok ochiem kendo modho pi (Mathayo 4). Ne opuonjo jopuonjrene be kamano mondo otwe, to ok mar mor ma ok owinjore. Kristo nopuonjo, "Ka utweyo chiamo, to kik ujuond wang'u ka joma wuon-

dore ni ohero Nyasaye timo, nikech gin gijuondo wang'gi mondo ji one maonge kiawa ni gitueyo chiemo. Adiera an awachonu gin giseyudo pok-gi. To in, kitueyo chiemo, to los alosa wiyi kendo iluok wang'i kaka pile, mondo ji kik ng'e ni itueyo chiemo, to mak mana Wuonu ma ok ne ema mondo ong'e, eka Wuonu nogo maneno gik motim ling' ling' nomiyi pok" (Mathayo 6:16-18). Koro Ruoth ne ok oketo chik e tweyo, nikech nitime gi gimomiyo. Kuom adiera, de onenore ka nonyiso jopuonjrene mondo otwe kendo olem. To ne oketo chik kende e tweyo mane onenore kuom dhano mane lemo kendo tweyo kaka ok owinjore ndalogo. Kristo owacho ni ka watweyo ok onengo ong'ere kod dhano, to ka wan jo adiera, Nyasaye biro mor kod tweyowa.

Tueyo ok otweyowa wan jo Kristo e ndiko duto manie Singruok Manyien. Jo Kristo ok oketnegi chik e odiochieng' kata ndalo monego gitweye. Ok onyisgi ni gitwe eka mondo gilam Ruoth. Nyiso ni ma e gima Kristo oweyone ja Kristo moro amora. Ka gidwaro tweyo to ginyalo. Ka gineno ni gin gi gimomiyo monego gitwe to ginyalo. To ok okete chik, kendo koro ja Krsto moro ok onego oketne wadgi chik. Ka otimo ka-

mano, to otimo marach.

Wan kod adiera ni wan gi ranyisi mar Ruoth kane otueyo, to ne ok oketonwa chik ni mondo watwe. Ka ng'ato otemo keto chik ne jomoko ni-kech Kristo notweyo, be onyalo keto jo Kristo ni mondo ogurgi bende kaka Kristo? Mana ka tweyo tiego yiewa, kendo ketowa machiegni gi Nyasaye, oonge gi tich moro amora kuomwa.

To ang'o momiyo watweyo? Nyiso ni Ruoth notueyo mondo obed machiegni kod Nyasaye, obed motegno, omed bedo gi paro kuom Nyasaye kod weche mag Roho, mondo olo jachien. Kama-no bende, de onyiso Weche Ruoth ne jopuonjrene ni ma ne en dwache mar tweyo. Ok onego gitwe ka giparo ni gibiro yudo pok moro, to mondo ni okonygi.

Ang'o momiyo jo Kristo onego otwe ti-nende? Mondo gibed mabor kod gigo mag piny mineno to gibed machiegni kod gigo mag chuny; giket pachgi ir Ruoth; gibed gi thuolo mar lemo ahinya; giyud teko mar Ruoth; gibed giteko mar kalo masiche; gibed gi paro makare; gimed bedo makare.

Ong'ere ni thoth jo Kristo tweyo matin ti-nende, kata jogo maluongore ni jo Kristo. Onge

kiawa ma rach. Kata obedo ni tweyo ok okete chik to mano ok onyiso ni onge thuolo mare. Nitie thuolo mar tweyo, ka ok wapodho e buge jomoko kendo oketwa mi wayie giketnwa chik moloyo okonywa. Jo Kristo kamoro amora nyalo timo maber ka gitweyo, ok ni mondo oneegi kod dhano to mondo oneegi kod Nyasaye. Ok en gino makare mondo ong'e kod piny to Nyasaye biro ng'eye kendo obiro gwedho ng'ano motimo kamano. Ka itweyo nikech gik moko, mondo dendi oto, mondo ipakri kod mamoko, to mano itweyo kayiem nono. To ka itweyo gi adiera ni idwaro bedo machiegni gi Ruoth, to obiro konyi. Par kuom wechegi.

GIMA IPUONJORI

1. Be tweyo en gino manyien?
2. Be en gino ma osebedo ka itimo e piny duto?
3. Be en kare ka itweyo ahinya ma ok owinjore?
4. Ji mang'eny tweyo mondo onegi kod ng'a?
5. Be Nyasaye mor kodwa?
6. Be en tweyo mar adiera ni ng'ato tweyo odiochieng' to Otieno ochiemo thuru?
7. Be Kristo notweyo?
8. Ere kaka Kristo nowacho kuom tweyo ma ok

kare?

9. Ne okwero jopuonjre kuom ang'o?

10. Be tweyowa onengo obed elela mondo Nyasaye ong'e?

11. Be Jo Kristo oketnegi chik e ndalo kata odiochieng' monengo gitueye?

12. Be tweyo en achiel kuom lemo?

13. Be ok en kare kitueyo?

14. Gik mage ariyo ma tweyo timo, ok en gino makonyowa?

15. Ng'ama onego oyud konyruok e tweyo?

16. Ang'o momiyo jo Kristo onengo otwe tinende?

17. Be thoth jo Kristo tueyo tinede?

18. Ere gik ma kayiem nono ka otwe?

19. Gin duoko mage ka watweyo gi adiera mondo wabed machiegni gi Nyasaye?

WACH 26: KENY

Keny en gino mane oketne dhano. E chakruok Nyasaye noketo chik mabiro tayo kenya malerni. Ndiko wacho, "Ruoth Nyasaye nowa-cho niya, 'Ok ber ka dhano obet kende. Omiyo obiro miye ng'ama konye.' Kuom mano, nokawo lowo, mochueyogo le mae thim kod winy duto, mi nokelogi ni dhano mondo ochakgi nying', ken-

do nying' mane dhano omiyo moro kamoro ema nobedo nyinge. Kamano Adam nomiyo jamni gi le mae thim kod winy duto nyinggi, to ne pod onge ng'ama konye kata madak kode.

Kuom mano, Ruoth Nyasaye nomiyo nindo matut otero Adam, kendo kane onindo, Nyasaye nogolo ng'etne achiel, mi nochako odino kama nogoloe ng'edno, mokele ir Adam. Mi Adam nowa-cho niya, 'Thoo, ma e kita, chogo moa kuom choka, ringruok moa kuom ringra. Ibiro lounge ni 'Dhako', nikech noa kuom dhano.' Ma emomiyo ng'ato weyo Wuon gi Min, to padore kuom chiege, kendo gidoko ringruok achiel" (Chakruok 2:18-24).

E ndalo Kristo wan kod Wachni, "Jo- Fari-sai moko nobiro ire mondo oteme. Ne gipenje ni, 'Bende chikwa oyie mondo ng'ato oriemb chiege nikech wach moro amora koso? To Yesu nodwoko, kapenjogi niya, 'Pok usomo e Muma ni, 'Nyaka a chakruok, jachuech nochueyo dichwo gi dhako'? Kendo ni, 'Mano emomiyo ng'ato weyo wuon gi min, to padore kuom chiege, kendo ji ariyogo doko ringruok achiel'? Kamano koro ok gin ji ariyo, to gin mana ringruok achiel. Kuom mano, gima Nyasaye oseriwo kik dhano pogi'. To Jo-Farisaigo nomedo penje niya, 'Ka kama-

no, to marang’o Musa noketo chik ni ng’ato nyalo riembo chiege, kosemiye barup weruok?’ Yesu nodwokogi niya, ‘Musa noyienu mondo uriemb mondeu kamano mana nikech chunyu tek, to ne ok en kamano nyaka a chakruok. Awachonu ni ng’at moriembo chiege nikech wach moro amora ma ok mana wach terruok, to eka bang’e okendo machielo, to mano oterore” (Mathayo 19:3-9).

Kendo, Kristo nowacho, “Bende ne owachi niya, ‘Ng’at moriembo chiege, to nyaka mi chiegeno barup weruok’ An to awachonu ni ng’at moriembo chiege nikech wach moro amora ma ok mana wach terruok, miyo chiege chiegeno bedo jaterruok. To bende ng’at mokendo dhako ma chwore oriembo, en bende oterore” (Mathayo 5:31-32).

Kaluwore kod ndikogo wanyalo ng’eyo adiera gi:

Nyasaye noketo chik e kenya.

Noneno ni ok ber mondo dhano obed kende ni onego obed gi jakony.

Dichwo onego owe wuon kod min mondo opadre kuom chiege.

E kenya dichwo kod dhako bedo e ringruok achiel. Kristo opuonjo ni a chakruok Nyasaye nowacho ni mondo obed dichwo kod dhako achiel

e keny.

Nopuonjo ni jogo ma Nyasaye oriwo dhano moro amora kik poggi.

Nopuonjo ni barup pogruok oyiego nikech wich teko mar dhano, to a chakruok Nyasaye nokochiko mano mondo obedi.

Nyasaye nochiwo to mana wach achiel mar pogruok kod keny machielo, kendo gima notemo nyiso.

Ka ng'ato okwayo barup pogruok kendo onyombo kendo ka onge terruok, jalno oterore.

Kaluwore kod ndiko, ka ng'ato okendo, onego obed mar ngima. Ng'ato ok oyiene riembo chiege kuom wach moro amora kendo ok oyiene ng'ato mondo okend dhako mokalo achiel.

Adiera ka ng'ato oyudo owadgi ka terore to oyiene mondo okend kata onyuome kendo. To kopogore gi ma ok onego wanyuomre kendo, kaka ndiko owacho.

Ka ng'ato odak gi dhako mokalo achiel, kata oterore, to mondo obed ja Kristo biro chune mondo oket tenge mondene mamoko to bed mana kod chiege mokuongo, kendo biro chune owe terruok.

Nikech keny en mzabibu to gimomiyo itime

en ni mondo joma kendore obed kanyakla, kendo mondo ochop kare chuech, mondo opong' piny. Ok ni nitie chike kende mag Nyasaye machiko kenya, pogruok, kod kenya nyadiriyo to ndikono kod weche mamoko machiko dichwo kod dhano, kod nyithindo. Dichwo onego oher chiege to dhako onego oher chwore. Jonyuolgo onego opuonj nyithindgi makare eka mondo gibed joma kare, kendo mondo gi bed gi luor ne Wuonegi kod minegi. Som Jo Efeso 6:1-4; 5:22-25; Jo Kolosai 3:18-21. Koro we kenya omi luor kod ji duto. Luor chike Nyasaye kendo kete e tim kendo ibiro gwedhi ahinya. Ka ok kamano, ibiro bedo kod site kendo ibiro chule e pinyini kendo e piny ma biro.

GIMA IPUONJORI

1. Are ndalo mane kenya obedo gino mong'ere kod dhano?
2. Ang'o momiyo Nyasaye nochweyo dhako?
3. Ang'o momiyo ng'et mane olos koluwo ng'et Adam niluongo ' dhako'?
4. Ka dichwo okendo onego owe _____ kendo _____ kendo _____ nyaka _____.
5. Be en richo ka dichwo oriembo chiege nikech

weche mamoko?

6. Gima Nyasaye oriwo kanyakla, kik dhano moro amora_____.

7. Ang'o momiyo chik Musa noyie kod pogruok?

8. Be ne en paro Nyasaye a chakruok?

9. Ere gino achiel momiyo ni pogruok nitie?

10. Ka ng'ato ok oluwo chik Nyasaye kaluwore kod kenya, otimo richo mane?

11. Ng'ama noketo chik e kenya?

12. E kenya dichwo kod dhako bedo_____.

13. Kenya onego obed e ndalo marom nade?

14. Be ng'ato ni thuolo e nyombo ka wadgi otho?

15. Be ng'ato oyiene ni mondo obed gi dhako mokalo achiel?

16. Kata obedo ni chik Musa oyie kod bedo gi mon mang'eny, be wadak e chikno tinende?

17. Be chik Kristo oyiene ng'ato obed gi mon mokalo achiel?

18. Ang'o momiyo kenya nitie?

19. Dichwo kod dhako ochik ni mondo_____ng'ato ka ng'ato, kendo_____kendo_____nyithindgi.

WACH 27:
ODIOCHIENGE DINDE MOWAL
MAG MOR

E dinde duto nitie odiochieng' mowal mag sewuni kod mor. Odiochienge gi itimogi bang' iga ka iga kendo nitie gik mang'eny mitimie. Ok omakore kod gino miluongo ni bedo ja Kristo. Awacho "Gino miluongo ni bedo ja Kristo" nikech ja Kristo mar adier ok riwure kod odiochiengegi mowal mag sewuni. Muma ok oyie kodgi. Paulo nonyiso jo Galatia, kokwerogi, "Emomiyo, kinde moro amora ma wayudoe thuolo, to ber mondo watim ni ji duto maber, to moloyo ni jogo ma owetewa kuom yie. Neuru kaka andikonu awuon gi nukta madongo dongo!" (Jo Galatia 6:10-11). Kendo onge kiawa ka Paulo de entiere tinende de owacho mana kamano kuom jogo mawuondore ni gin jo Kristo. Nango? Nikech gi ng'iyo ndalo, seche, dueche, kod igni, mana kaka jo Galatia mofuo.

Achiel kuom odiochieng' mowal ma Muma ok oyiego ma thoth jodinde ng'iyo en nyuol mar Yesu kata miluongo ni Christmas. Adier en, onge kama Muma owacho ni onego wang'i odiochieng' ma Kristo nonyuole, kod tarik mane onyuole ma wiwa ne osewilgo. Ok owachi ni ne en December

25 kata odiochieng' moro mowal. Gima long'o en ni nonyuole kata kamano ok wanyal paro odiochieng' mane onyuole kata odiochieng' mane othoe nikech ne en kuom thone, hikne, kod chierne, ni mondo owenwa richowa kod geno mar ngima mochwere. Ka wanyalo paro gimoro amora to onego wapar mano, kendo ok time dichiel e higa to odiochieng' mokuongo pile ka pile ka wachamo Sap Ruoth (Mathayo 26:26-28; Tich Joote 20:7). To ng'ano mane ochako Christmas? Kanisa mar Catholic. Giwacho ni thoth jogo momi luor nigi ji mang'eny momiyogi luor to onge moluoro Kristo. Koro negi chako gino miluongo ni Christmas. Kendo ne okete e sewuni mag jogo ma ok lem. Negi loko sewuni mag jogo ma ok lem , mor mar miyo luor nyasach chieng', obedo Christmas. Bang' higni mokalo, obedo gino mokadho, kendo kawuono ji oyie kod Christmas kaka odiochieng' mowal mar sewuni. To obor kaluwore kod Muma kaka onego obedi. Adier ng'ato ang'ata ma osesomo Muma nigi ng'eyo moloyo loso dhano mamoro ji, loso yiend Christmas, mich mag mor, kod mamoko, ma Muma ok oyie go. Kendo jogo ma jo Kristo mar adier ok ng'i odiochienge gi mag mor.

Odiochieng' machielo mag dinde ma jo

Kristo mathoth oyiego e piny en Easter. Oyie kod odiochieng' mor mane Kristo othoe, mana kaka chierne ka oa e bur, ma en wach mogik mar Easter. Wangi good Friday, "odiochieng' mane Kristo othoe," kod Easter Sunday, "odiochieng' mane Kristo ochiere". Odiochieng' Easter Sunday nitiere gigo matimore kaka chiwo mich moko mag chiemo mondo opar go tho mar Kristo, ma kama jomoko tueyo, kata ok cham kit chiemo moro. Odhi nyime e odiochieng' Easter Sunday. Thoth jo dinde nigi gino miluongo wuok chieng' odiochieng'no mar jumapil to kuom nyithindogi giboko tong' kata giweng'o, kendo thothgi rwakore kaka gino magiluongo "lep Easter". To magi duto gin kayiem nono. Kuom adiera en ni ka ifwenyo ni en dongruok ma jogo ma ok jo Kristo timo sewuni mag nyasi kagimoso "nyasach teru". Ma en, kanisa mar Catholic oloke okete kaka Easter. To ang'o momiyo iyiero odiochieng' achiel e higa kitimo sewni ma Ruoth ka ja Kristo mar adier time odiochieng' mokuongo mar juma nyadinuoya e higa? (Tich Joote 20:7; Jo Korintho 11). Kata kamano, Easter en gino ma Muma ok opuodho kendo jo Kristo ok onengo oket genogi kuome.

Nitiere ranyisi mamoko matindo tindo mag sewni e higa, to mago duto ok otenore kod puonj mag Muma. Ruoth nofwenyo gino marach kuom jo Kristo e neno odiochienge, dueche, higni, kod mamoko, koro ne ok ogolo chik mar ng'iyoy moko kuomgi kende, to ne okwedo ng'iyoy. En gima rach ni dhano temo luwo yoregi owuon kendo gidhi nyime Ka gitimo nyasi mag odiochieng'gi. Dhano luwo timgi kendo ibiro neno jomoko mabiro temo nyisi ni nyasi machal kamago ginie Muma. Kata kamano, thoth ji luwo odiochieng'ni ka ok gipenjo nikech giluwyo ji mang'eny. Kuomgi ng'ato ka ng'ato time kendo giparo ni en gino makare.

Ng'ato ka ng'ato onego osom Muma kendo one gino ma opuonjo Kaluwore kod odiochieng'. Ka wechego Nyasaye oyiego, to mano kare, to ka ok oyiego, onego owegi kendo jogo makia onego osiemgi kuom mago ma Muma ok opuonjo. Nikech onego wabed mabor kod gik mokalo, machon, kod puonj mag dhano, kendo ng'iyoy gima Muma puonjo. Wanyalo bedo kod adiera makende mana ka watimo gima Muma puonjo. Adiera, en gino mamiyo ji nyiero ka idhi nikech piny dhi e gigo machal kamagi, to en ng'ano ma watemo moro? Wan kendwa, dhano, koso Nyasaye?

Kete e pachi ni ja Kristo mar adier ok kawu sechene e nyasi makamagi. Ka ng'ato owacho ni en ja Kristo to otimo gigo machal kamago to mano nyiso ni ok en jalno mawacho ni en. Ooyo, jo Kristo ok bed machiegni kod gik machal kamago nikech gipogore, to mana nikech Ruoth okdwar nimar mano watimo nyasi ma Muma ok oyiego.

GIMA IPUONJORI

1. Be jo Kristo mar adier timo nyasi mag dinde? Ang'o momiyo?
2. Paulo nonyiso jo Galatia ang'o?
3. Be Muma puonjo ni onengo watim nyasi e nyuol mar Kristo?
4. Be wang'eyo odiochieng' mane onyuole Yesu Kristo?
5. Ng'ama nochako nyasi mar "Christmas"?
6. Kuom nyasi mar din mane mano ochakore?
7. Ang'o miluongo "Easter" nyasi?
8. Ang'o ma ji timo e ndalo mag chiwo mich chie-mo?
9. Ere kama Muma oyie ni watim nyasi machal kamago?
10. Gin nyasi mage machon magin achiel kuom "Easter"?

11. Nyasini nodongore koa kuom nyasi mane?
12. Odiuchieng' mane ma Jo Kristo ochiki mondo otiim nyasi mar chier mar Ruoth?
13. Be dhano temo ng'iyo matut nyasi mag dindegi?
14. Be ma inyalo tim?
15. Ang'o monego watim mondo kik waluwu chike machon gi?
16. Ka ng'ato oluwo nyasi mag dindegi be en ja Kristo mar adier?

WACH 28:

NYINGE MANIGI DUONG' E DINDE

Dhano en ng'ano mohero nyinge mamiye duong'. Ohero manyo nyinge mamoko manigi duong' mondo nyinge mar nyuol wich owil go. Nitiere seche moko ma ma ok rach, ka ok gin nyinge mag dinde, to ka nyinge gi gin mag dinde mamiyo ji duong' to adier Muma ok oyie kodgi.

Nying dinde thothgi tinende kod duong' margi Muma ok oyie kodgi. Muma ok oyie kodgi nikech onge kamoro amora e Muma ma owachi ni gin kare. Ka wadhi nyisogi, Muma nokwedogi nikech gimiyi dhano duong' kendo miye telo moro kendo owinjo sunga moro ma ok onengo obedgo.

Nying Pope Muma ok oyiego kaka en no. Onge kamoro amora e Muma ma owachi en kare bedo Pope. Onge kamoro amora e piny ma dhano nyalo wuondore ni en jatelo mar kanisa. Kendo jogo makulore ni ji machal kamago timo gima Muma ok oyiego kendo gitimo richo. Muma puonjo ni Kristo ewi kanisa, ok dhano mamoko (Jo Kolosai 1:18; Jo Efeso 1:22,23).

Nyinge machal kaka mag cardinal, kod arch bishop gin nyinge ma Muma ok oyiego. Onge chakruok moro amora kaka mar riwruok mar kanisa mar catholic. Ka wasomo ndiko wayudo ni Kristo e wi kanisa kendo e kanisa ka kanisa one-go obed jodongo kod jokony jotend kanisa, ma ok ni ng'ato achiel ema telone kanisni mang'eny kata kanisni duto. Paulo nonyiso Tito, "Ne aweyo idong' e chula mar Krete mondo ilos gik mane pod orem, kendo iyier jodong kanyakla mag jo-Kristo e mier duto, kaka ne achiki" (Tito 1:5). Kendo nodhi nyime wacho gik mamiyo ng'ato bedo jaduong' kanisa kata bishop, kendo achiel kuomgi en ni jaduong' kanisa nyaka bed jal ma osenyombo kendo en gi nyithindo moyie kuom Nyasaye. Paulo nonyiso Timotheo be e buk mar Timotheo mokuongo 3. Ma biro mako kanisni

mang'eny kaka riwruok mar catholic kod kanisni mamoko mang'eny.

Nying machielo ma Nyasaye ok dwar en mano mar luongo ng'ato father. Kristo nokwero, "Bende kik uluong ng'ato ni wuonu e piny ka, nimar un gi wuoro achiel kende, manie polo" (Mathayo 23:9). Jogo mabiro bedo gi jogo miluongo ni wuoro, kendo gi jogo manigi jotendgi miluongo ni wuoro kuom nying dinde, ok giluro Wach Nyasaye. Wabiro tiyone Nyasaye koso dhano? Ka wadhi nyime kod siem, Kristo nokwedo nying mar Rabbi ka orwak kod nying dhano, nikech nolero, "To un kik luongu ni japuonj, nikech ng'at achiel kende e japuonj, to un duto un owete" (Mathayo 23:8). Kamano bende nowach kuom "jotelo". Winji, "Kata kik luongu ni jotelo, nikech ng'at achiel kende, ma en Kristo, e jatendu" (Mathayo 23:10). Nitiere jomoko luongore ni rabbi kod jotelo. Koro gitimo gima rach kaluore kod Wach Kristo.

Alufe mag jomoko luongore ni reverend (Joma nigi duong'), Reverend makare, Ng'at makare ma Reverend, Jathieth, kod mamoko. To "Mano kaka nyinge ler, kendo duong'" (Zaburi 111:9). Koro penjo: Ere ng'ano manyalo wacho ni

oromre gi Nyasaye? To mano e gima thoth dhano timo ka gin gi dhano maluogi kendo miyogi luor ka luongogi reverend. Be ma nyalo moro Nyasaye?

Nyinge duto machal kamagi manigi duong', kaka mago minyalo tigo, ok oyiego kod Muma nikech Muma ok opuonjogi kata puodhogi e yo moro amora. Achiel kuom gigo momiyo giricho en nikech gibiro ketho pach dhano kendo biro ketogi e tieng' moro nimondo omigi duong' kendo olamgi. To dhano ok onego olam dhano. Ji duto osetimo richo kendo gidwaro resruok (Jo Rumi 3:23; Jo Rumi 5:8). Moloyo mondo ng'ato odwar resruok to en odwaro ni mondo otine (Mathayo 11:23, 24). Petro ne ok oyie ni Cornelius okulrene kolame to nolerone, "Chungi, nikech an to an mana dhano" (Tich Joote 10:25, 26). Ing'eyo ni ka Petro de owa-cho wach machal kama to nyadidi ma joyal ma tinende dewach wach machal kama?

Achiel kuom gino marach e dinde matinende e piny en ni thoth dhano mang'eny dwaro ni mondo gibed giduong' e wi jomoko, to mano be gidwaro ni mondo otinegi. Giparo ni nikech nyingegi momigi nikod duong', gino magiwacho nyaka tim ei chik kendo maonge mino wach kata penjo. Ma en richo marom nade! Wach machielo

marach manie piny en neno dhano ka kulorene dhano wadgi, kaluwore kod nying magin go. Onego ofweny ni onyalo somo Muma en owuon, ni en gi paro mamare en owuon, ni Nyasaye ok dwar ni okulrene dhano wadgi to onego oluor mana Ruoth.

Koro kete pachi ni dhano morwako nyinge machal kamagi kaka pope, cardinal, arch bishop, pastor, father, reverend, rabbi, jatelo, kod mamoko ok luw Ruoth. Onyalo paro ni oluwe to ooyo, ni-kech orwako nyinge machal kamagi oloso nying ruoth kuome. Ruoth mane ma ibiro miyo luor kendo lamo? Nyasach polo gi piny, koso dhano moro mokwalo puoch kod nyinge mag jachwechne?

GIMA IPUONJORI

1. Be nyinge duto ma thoth dinde tiyogo oyiego kod Nyasaye?
2. Ang'o momiyo Muma ok oyie kodgi?
3. Ang'o momiyo nyingegi itiyogo kodgi?
4. Onge dhano manie pinyni manyalo wuondore _____mar_____.
5. En ng'a wi kanisa?
6. En nying mane ma ng'ato dwaro kao kuom nying Kristo kotiyogo e chik kimiye luor?

7. En kit telo mane monego oyud e kanisni mag Kristo?
8. Be en kare mondo ng'ato otelne kanisni moka-
lo achiel?
9. En ang'o ma ng'ato nyaka tim eka obed achiel
kuom jodong kanisa?
10. “Kik ulong ng'ato ang'ata _____e
piny: Nikech nitiere mana Wuoro achiel e polo”.
11. Jogo mabiro luongo jomoko “wuongi” ok gi-
luoro ang'o?
12. Nying duong' mar _____e
dhano okwedgi.
13. Ang'o momiyo kik luongwa, “jotelo”?
14. Be dhano inyalo luongi “reverend” ka Muma
ok oyie?
15. Wachni wuoyo kuom ng'a: “Nyinge ler kendo
duong'?”
16. Jogo mabiro bedo “reverend” giketore marom
kod _____.
17. Ang'o momiyo nyinge machal kamago richo
ka dhano tiyogo?
18. Onego wadwar timo ang'o kuom owetewa?
19. Be Petro noyie ni dhano okulrene?
20. Ka ng'ato orwako nying monego oluong go
Ruoth kata Kristo, ang'o motemo nyisore?

WACH 29: PUONJ MAG MIRIAMBO

Ok ni gigo duto mopuonj kiluongo go nying lemo gin adier. Ok ni japuonj kata jayalo moro amora mawacho ni en mar Nyasaye en mar Nyasaye. Ng'ato nyalo ng'eyo ni samoro gino en adier mana ka ong'iye kod Muma ka en adier kaka opuonjo. Kendo ibiro yudo achien en mar Nyasaye ka iteme kod Wach Nyasaye. Johana nowacho, "Osiepena, kik uyie ni ji duto mawacho ni nigi Roho, nigi Roho adier, to temgiuru mondo une ane ka Roho ma gin-go oa kuom Nyasaye, nikech johul wach mang'eny mag miriambo osebiro e piny" (1 Johana 4:1).

Koro we wakete e yo machuok, puonj mamoko gin mag miriambo. To puonj Muma Ok gin mag miriambo nikech ng'ato ok oyie kodgi, to nikech Muma puonjo ni ok giluw yor Muma. To ne in owuon.

Puonj mar miriambo en mano ma Nyasaye ochano ni tin ji mondo oresi to thothgi olal kendo onge ng'ato ang'ata manyalo loko pache. Ma en miriambo nikech Muma ok opuonjo ni Nyasaye tiyo mana gi ng'ato achiel kachiel, to mana kanyakla mar ji. Ne osechano reso joma kare kendo kwedo joma ok kare, to omiyo dhano yo mar

yiero ni obed ei kanyakla man ei kind ariyogo. De ma ok adier to Muma dobedo kayiem nono kendo maketho mana seche. Paulo nowacho, “Kuom herane, noyierowa kuom Kristo kapok ochue piny, mondo wabed maler kendo maonge mbala e nyime. Nowalowa chon mondo wadok yawuote kuom Yesu Kristo, nikech mano e kaka ne odwaro, kendo omorgo. Ne otimo kamano mondo ji opak ng’wonone man gi duong’, mane otimonwa kuom Wuode mohero” (Jo Efeso 1:4-6). Ma en, Paulo wacho ni oloso chenro mar joma kare ni mondo oresgi, to ok owacho ni oseyiero jogo mabiro bedo e grup man kama kare. Oweyonwa mano mondo wayier kendwa.

Puonj mar miriambo en mano ni nyathi onyuol e richo. Mondo ji oyie kod ma thoth ji tiyo kod ranyisi mar Daudi, kane owacho, “Asebedo katimo richo chakre ndalo mane onywolae. Adier, nyaka achieng’ mane mama omakoe ichna, asebedo jaricho” (Zaburi 51:5). Kata kamano, Daudi ok wach ni nonywole kod richo. Kanyo nitie pogruok. Kata kamano, piny monywolwae otimo richo mathoth, kendo nikech ji duto manie iye otimo richo, to onyalo bedo adier kowach ni “wanie richo” to onge kama owachi ni Daudi,

kata nyathi moro amora, nonyuole ka en gi richo. Mondo wanyisi kaka puonjgo gin mag miriambo, wan gi puonj moro ma Kristo ne puonjo nyithindo matindo. Kane jopuonjre openjo ng'ano mane duong' e piny Ruoth manowacho, "Yesu noluongo nyathi matin, mi ochungo e diergi. Eka nowachoni ni, 'Adier, akonu ni, ka ok ulokoru, mi udoko machal gi nyithindo matindo, to ok unudonj e piny Ruodh polo ngang'. Ng'at modok mamuol ka nyathi matinni, ema duong'ie molooyo e Loch Polo" (Mathayo 18:1-4). Koro ka nyithindo onyuol kod richo to ing'eyo ni Ruoth dokonyiso jopuonjrene gichal kaka nyithindo. To nyathi inyulo kaonge gi richo kendo gibedo kamano maonge richo nyaka gichop eiga mar pogo ber kod rach. Bang'e en kod nyalo mar yie, lokruok owe richo, ohul Kristo kod dhoge, kendo otise mondo owene richone kaka Muma opuonjo (Mariko 16:16; Tich Joote 17:30; Jo Rumi 10:10; Tich Joote 2:38). Ka onge ma jal molal ok nyal ware kendo Kristo ok onyisowa mondo watim gino ma ok nyalre. Nichech nyathi matin oonge gi nyalo mar ng'eyo kod puonjruok adiera, en gima nenore ni nyaka sechego ochopi eka mondo obed ginyalo mar timo chike Nyasaye, ma nyiso ni enie kidieny makare.

Puonj mar miriambo en mano ni nitiere dinde mang'eny kendo ni macha ber moloyo machielo. Owacho kendo ni kanisa ok en gima long'o. To Muma wacho ni nitie to mana Kanisa achiel to mano ne en gima long'o kuom Kristo nimar ochwero rembe kuome (Mathayo 16:18; Jo Efeso 4:4; Tich Joote 20:28). En adier ni nitiere kanisni mang'eny molos kod dhano, nimar macha ber moloyo machielo, kendo ni gionge gi nengo to ma ok nyal wach kuom kanisa mar Kristo.

Puonj mar miriambo en mano ma ni yie kende ema reso. Ka oreso, ang'o momiyo Ruoth ogolo chik ni ng'ato nyaka lokre owe richone, ohul, otise, odag ngima ja Kristo, otim tije Nya-saye? Som Jakobo 2. Yie en mana misengni ma wachakogo gedo.

Puonj mar miriambo en mano ni ka ng'ato owar oware chuth. Kristo nopuonjo ni ng'ato nyaka bed jaadier nyaka tho (Fweny 2:10). To ang'o ma ka ok en jaadier nyaka tho? Okolal? Adiera en ni onge kama Muma opuonjo ni onge ng'ama nyalo podho kuom adier, to moloyo opuonjo ni ng'ato nyalo.

6. Puonj mar miriambo en ni honni inyalo tim tinende. Ka en kamano, eregi? Ang'o momi-

yo ok chier jomotho, ochang rong'onde, jomotur e lwedo, joma muofni, kod mamoko. Ooyo, honni ok tim tinende. Ne itimogi chon, mondo pinyong'e Wach kendo ong'e ni gin mag Nyasaye. To nikech wase ng'eyo Wach, honni ok ochuno. Ka ng'ato ok oyie kod ndiko to okobiye kod hono ka oneno dichiel (Johana 20:30-31).

7. Puonj mar miriambo en mano ma ikiro kod holo kaka obatiso. Ma en miriambo nikech kiro kod holo ok en batiso nikech batiso en hik, nyumo, kod mamoko. (Jo Rumi 6:3-4; Jo Kolosai 2:12). Ka pok onyumi e pi pokotisi, to nitie mana batiso achiel (Jo Efeso 4:5).

Kuom adier, nitiere ranyisi mang'eny mag puonj mag miriambo. Gin miriambo nikech Muma ok opuonjogi. Inyalo yalgi nyadinuoya to alufe mag ji nyalo yie kodgi to mano ok ketgi jo adiera. Kik iyie kuom puonj moro amora mana nikech ng'ato owacho ni nikare, to yie kuom gimoro nikech Muma puonje. Ka ok kamano inyalo wuondi kendo lal.

GIMA IPUONJORI

1. Be gimoro amora mopuonji kaluore kod lemo en kare?

2. Ere kaka wanyalo ng'eyo ni puonjni en kare?
3. Ang'o mane Johana onyisowa ni mondo watum?
4. Ang'o momiyo puonj mamoko gin mag miriambo?
5. Nyasaye oseloso chenro ni _____ kanyakla minyalo war kod _____ kanyakla mar jogo molal.
6. Ng'ama nyalo yiero kanyakla mane onego oyier mondo obedie?
7. Ka ok wanyal yiero timo maber kata marach, gigo duto mowach kata mosingi kata mogole chik gin _____.
8. Be nyithindo onyuol kod richo?
9. Be Daudi nowacho ni onyuole kod richo?
10. Kristo nonyiso jopuonjrene ni nyaka gibed kaka _____.
11. Ere kaka ng'ato bedo jaricho?
12. Be nitie Kanisni mang'eny kaluwore kod Muma?
13. Be din achiel ber kaka machielo?
14. Be yie kende reso ng'ato?
15. Yie reso ng'ato kaka ang'o?
16. Ng'ato nyaka _____ nyaka _____ mondo orese.

17. Be ng'ato nyalo chiero ng'ama otho tinende?
18. Tich mar hono ne en ang'o ndalo mane Kristo osetho?
19. Ang'o momiyo ok dwargi tinende?
Batiso en ang'o?
20. Ka wayie kod puonj mar miriambo ang'o mabiro timorenwa?

WACH 30:

PUONJ MAG MUMA MANIGI NENGO

E puonjwa mogikni wadwaro wacho moko kuom puonj Muma ma pok wabedo kod thuolo mar ng'eyogi. Ma biro bedo puonjruok machuok kuomgi to inyalo puonjori matutu kiin. Parni, bende, nikech owachgi e yo machuok ok onyiso ni gin gi nengo ahinya moloyo puonj mamoko Manie Muma. Koro akwai ni mondo ifweny:

Muma puonjo riwruok. Kristo nolemo ni mondo wabed kaachiel (Johana 17). En kod Kaniisa to mana achiel, nying achiel, kit lemo achiel, yie achiel, batiso achiel, yo achiel mar dak, kod yo achiel mar dhi e polo. Ka ji duto nyalo luwo Muma gibiro bedo mana achiel mar gigi duto.

Dwaro mar bedo ja Kristo ok onengo bed ni en mar yudo tich, mondo omed ohala ei loko, kod mamoko, to ni mondo owari, itim dwach Nyasa-

ye, kendo gi konyo jomoko.

Ng'ato nyaka bed piny mi opar maber ka pok okawo nengo mar bedo ja Kristo. Ka oyie kod gimoro amora manyalo birone kaluwore kod gigo maricho mane otimo kata kit dakne, kata tem moro amora matek moseyudo, to en kod thuolo mar luwo Ruoth. Ka ok ogomb chulo gino mane otimo ok onengo obed ja Kristo.

Nitiere mana yo achiel mondo idhi ir Kristo to mano en mana kuom miyo luor injili, to yo mogik mar miyo luor injili en obatiso. Muma puonjo ni ng'ato ibatise e nying Kristo (Jo Rumi 6:3, 4). Ka ng'ato ja Kristo, enie Kristo, ka obatise kuome. Ka pok nonyume e pi, oonge ei Kristo, kendo koro ok en ja Kristo. To en mana kuom Kristo ma ng'ato nyalo yudo gweth mag chuny mag Nyasaye (Jo Efeso 1:3).

Kaluwore kod Singruok Manyien ringre chiaye duto ler kendo inyalo chamgi. Puonjni nopuonj kod Petro e Tich Joote 10 kod 11. Paulo nowacho ni ndalo biro ma jomoko ibiro tam ni kik nyombi kendo ibiro migi chik mar kik gicham ring'o kendo nodhi nyime kowacho, "..... ma Nyasaye ema ochueyo mondo joma oyie, kendo ong'eyo adiera, ocham gi erokamano. To gik

moko duto mane Nyasaye ochueyo beyo, kendo onge monengo ji kuer, to onengo chamgi kigoyo ni Nyasaye erokamano, nikech Wach Nyasaye gi lemo miyo gebed maler” (1 Timotheo 4:1-5). En adier ni e bwo chik Musa, Nyasaye nokwero jogene ni kik cham ring’o mamoko, to e bwo Singruok Manyien nopuonjo ni ringre chiaye duto ler kendo mondo ochamgi.

Be ing’eyo gima ng’ato timo ka otamore chamo ring’o ni moko ok ler? Onyiso mana fupe e Ndiko. Adier, ka ng’ato ok ohero chiemo mamoko kata okodwar chamo ring’o moro to en kare kuome mondo kik ocham. To ok onengo onyis jomoko ni en richo ka ng’ato ochamo. Mano en keto chik kaka Nyasaye okokete to kendo en richo.

Muma okwedo dhano ka okulorene nyiseche. Kata kamano, ma ok onengo bed gima ineno kata minyalo mul. Gimoro amora ma dhano omiyo pache kata makawo sechene en nyasache. Onyalo bedo tije, pesane, joode, kata gik mamoko. Ruoth dwarowa ni mondo walame kendo watine, ka wakete e nyimwa kod piny Ruodhe mokuongo (Mathayo 6:33).

Ng’ato ok onyuole e pinyni ka oja Kristo to obedo ja Kristo kende mana ka osechopo e higa

mar ng'eyo ber kod rach kendo miyo luor injili mar Kristo. Ji mang'eny paro ni nikech gilungore ni jo Kristo, kata nikech jonyuolgi gin jo Kristo, mano ketogi gibedo jo Kristo, to ok ketgi.

Jogo duto moluoro injili giyudo mich mar Roho Maler (Tich Joote 2:38). Kata kamano, ma ok mi ng'ato otim honni, kod mamoko. Honni nitimo nyaka chop Wach Nyasaye nochiwu kondiki to bang' mano negirumo nikech onge tiend bedo kodgi. Roho Maler, ka onge honni, tiyo kuom ng'ato, konye mondo owuoth machiegni kod Nyasaye kendo obed ja adier.

Muma puonjo ni ji duto biro tho (Jo Hibrania 9:27). Opunjo kendo ni ji duto biro chung' e nyim bura chieng' moro achiel king'adonegi bura kaluwore kod gigo mane gitimo kuom ringruok kata obedo ni gibeyo kata giricho (2 Jo Korintho 5:10). Koluwo kuom ma, Muma be puonjo ni ji duto biro chier kendo joma kare biro dhi e polo to joma ok kare biro dhi e mach (Joahana 5:28-29; Mathayo 25).

Ruoth biro duogo kendo ndalo moko. Ok wang'eyo odiochieng' mane to mana Nyasaye ema ong'eyo (Matahayo 24:36). Ka obiro biro ketho piny kod mach.

Kendo kamano e kaka Muma puonjo. De wadhi nyime kod wacho adier, to moromo os-ewachi ma biro keti mondo idwar puonjori ahinya kuom wechegi kendo kuom adiera moko manie Muma. Mad Nyasaye gwedhu e gikoni.

GIMA IPUONJORI

1. Kristo lemo ni ang'o?
2. Ndik moko kuom wach mar nitie mana achiel kuomchenro Nyasaye _____
3. Ang'o momiyo ng'ato onengo obed ja Kristo?
4. Ang'o monengo ng'ato otim ka pok obedo ja Kristo?
5. Ang'o monengo otim kuom wach mar Kristo?
6. Ere kaka ng'ato nyalo bedo ei Kristo?
7. En okang' mane mogik kuom miyo luor injili?
8. Ng'a gini mayudo gwith mar Roho?
9. Puonj mane, mane opuonj kod Petro e Tich Joote 10 kod 11?
10. Paulo nowacho ang'o kuom chamo ring'o?
11. Kwero chamo ring'o mamoko en _____ kama Nyasaye ok oketo.
12. Dhano okwer ni kik lam ang'o?
13. Ndik gik moko manyalo bedo nyiseche kuom-wa _____.

14. Onengo pile waket Nyasaye _____
15. Ji duto nyaka _____ kendo ji duto onego ochung' e nyim _____
16. Kuom ndalo adi ma polo kod mach biro betie?
17. Kristo biro timo ang'o ka oduogo?
18. Jogo duto momiyoy injili luor biro yudo ang'o?
19. Ere kaka Roho Maler konyowa?
20. Ere kaka ng'ato bedo ja Kristo?
21. Be in ja Kristo kaluwore kod Wach Nyasaye?